

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

SEBASTIJAN MAGDIČ

VPLIV KATOLIŠKE CERKVE NA ŠOLSKI SISTEM

(v obdobju 1867 -2007 na Slovenskem)

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

SEBASTIJAN MAGDIČ

Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

Somentorica: doc. dr. Alenka Krašovec

VPLIV KATOLIŠKE CERKVE NA ŠOLSKI SISTEM

(v obdobju 1867 -2007 na Slovenskem)

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

Zahvaljujem se mentorju in somentorici za njuno potrpežljivost in predvsem za koristne nasvete pri pripravi diplomske naloge.

Hvala staršema in bratu Aleksandru, ki so ves čas verjeli vame ter svojemu cimru Primožu, ki je v času študija skrbel za mojo samozavest. In nenazadnje hvala Bogu, da me je ustvaril.

Vpliv Katoliške cerkve na šolski sistem na Slovenskem v obdobju 1867 -2007

Skozi različna zgodovinska obdobja je Katoliška cerkev na Slovenskem zavzemala različne pozicije družbenopolitične moči. Diplomsko delo se osredotoča na obdobje od nastanka Avstroogrske pa vse do danes. Gre za obdobje 140 let, v katerem smo Slovenci menjali 5 držav in mnogo več šolskih sistemov. Ključno vprašanje, ki si ga zastavlja diplomsko delo je, kakšen vpliv je imela Katoliška cerkev na Slovenskem na slovenski šolski sistem skozi različna obdobja. Predmet podrobne raziskave sta tako vloga religijskega pouka v javnih šolah ter vloga zasebnih katoliških šol kot ključna kazalnika vpliva KC na šolski sistem. Zlasti v obdobju po drugi svetovni vojni pa diplomsko delo osvetli tudi odnos med državno oblastjo in Katoliško cerkvijo. Katoliška cerkev na Slovenskem se v preučevanem obdobju nikoli ni odpovedala svoji vlogi v vzgojnoizobraževalnem procesu kot eni izmed ključnih razsežnosti njenega javnega delovanja. Po drugi strani pa je vsakokratna državna oblast njeno vlogo v tem procesu na različne načine omejevala in s tem posledično vedno znova definirala njeno vlogo v vzgojnoizobraževalnem procesu.

Ključne besede: Katoliška cerkev, šolski sistem, vpliv, verski pouk.

Influence of The Catholic Church on a school system on Slovenian territory in 1867-2007

The Catholic church on Slovenian territory has assumed different positions of social-political power through different historical periods. The main subject of my diploma research is the period since the foundation of The Austro-Hungarian empire up to the present time. It is an era of around 140 years in which Slovenian people have been citizens of 5 different states and witnessed many more school systems. My diploma research is focused on the influence the Catholic church had on school systems on Slovenian territory throughout different periods of time. Subjects of detailed research are the role and status of religion teaching in public schools and the role of private catholic schools, since they are seen as key indicators of the influence the CC had on the school systems. In my detailed research I have also tried to enlighten the relationship between the state and the CC after World War II. The CC on Slovenian territory has never abandoned its role in education process, since this role has played a major factor in the CC's public activities. On the other hand almost every state government has limited the role of CC in this process in different ways and has consequently over and over again defined its role in education process.

Key words: Catholic church, school system, influence, religion teaching.

KAZALO

1. UVOD	6
1.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA	6
1.2 METODOLOŠKI NAČRT	6
2. MODELI ODNOSA MED DRŽAVO IN VERSKIMI SKUPNOSTMI	9
3. TEMELJNA USTAVNA NAČELA V MODERNIH DRŽAVAH GLEDE VERSKE SVOBODE..11	
3.1 LOČITEV DRŽAVE OD VERSKIH SKUPNOSTI	11
3.2. PRAVICA STARŠEV DO VZGOJE SVOJIH OTROK V SKLADU S SVOJIM MORALNIM IN RELIGIOZNI PREPRIČANJEM.....	15
4. ŠOLSKI SISTEM	17
4.1 JAVNA ŠOLA	18
4.2 LAIČNA ŠOLA.....	18
4.3 ZASEBNE ŠOLE.....	18
5. POUK RELIGIJE	19
6. MESTO IN VLOGA SPORAZUMOV MED SVETIM SEDEŽEM IN DRŽAVAMI PRI UREJANJU POLOŽAJA KATOLIŠKE CERKVE	21
7. OBDOBJE AVSTROOGRSKE (1867 – 1918).....	23
7.1 VERSKI POUK.....	23
7.2 PRIVATNE LJUDSKE ŠOLE	26
8. OBDOBJE MED OBEMA VOJNAMA (1918 – 1940).....	31
8.1 VERSKI POUK.....	31
8.2 PRIVATNE KATOLIŠKE ŠOLE.....	33
9. OBDOBJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI	37
9.1 ODNOSI MED KC IN DRŽAVO	37
9.2 VERSKI POUK.....	42
9.3 KATOLIŠKE ŠOLE	44
10. OBDOBJE PO OSAMOSVOJITVI RS (1991 -).....	46
10.1 ODNOSI MED KC IN DRŽAVO	46
10.1.1 Mešana krovna komisija	47
10.1.2 Sporazum med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih.....	51
10.2 VERSKI POUK.....	55
10.2.1 Ustava RS 1991.....	56
10.2.2 MKK in verski pouk.....	56
10. 2. 4 Šolska zakonodaja 1996.....	60
10.2.5 Vseslovenska sinoda Katoliške cerkve v Sloveniji 1997 - 2000.....	62
10.2.6 Sporazum s Svetim sedežem o odprtih vprašanjih.....	63
10.2.7 Predlog Zakona o verski svobodi in verskih skupnosti 2004	64
10.3 ZASEBNE KATOLIŠKE ŠOLE	64
10.3.1 ZAKONODAJA V LETU 1991.....	65
11. SKLEP.....	68
12. LITERATURA	74
13. VIRI.....	77
14. PRILOGE.....	81

1. UVOD

1.1 Opredelitev raziskovalnega problema

Odnosi med Katoliško cerkvijo in državo so v Sloveniji praktično zmeraj aktualna (politična) tema. Pravzaprav noben subjekt civilne družbe ne povzroči toliko pozornosti, takšnih ali drugačnih reakcij javnosti in toliko prostora v javnih debatah kot prav Katoliška cerkev. Razumljivo, Katoliška cerkev (v nadaljevanju KC) je največji, najbolj organiziran in posledično tudi najvplivnejši subjekt civilne družbe. Tudi zgodovinsko gledano so bila razmerja med KC in državo na Slovenskem vedno dinamična. Eno izmed osrednjih področij, na katerem sta država in Cerkev »bila boj«, je prav šolstvo. Katoliška cerkev nikoli ni skrivala svojih ambicij, da želi imeti določen vpliv na vzgojo mladine, kar je pravzaprav povsem legitimno in nenazadnje tudi razumljivo. Skozi različna obdobja je KC prestopala tudi različne meje na področju vzgoje in izobraževanja. Šolstvo je bilo na slovenskem ozemlju z izjemo nekaterih mestnih šol vse do šolskih reform Marije Terezije in Jožefa II, ko je postalo »politicum« - državna zadeva (Vovko v Založnik 2006: 28), stvar katoliške in protestantske Cerkve. Postopoma se je z razvojem družbe začela šola izmikati vplivu Cerkve in prehajati pod okrilje države. Vendar je ta postopek potekal dolgotrajno in postopno.

1.2 Metodološki načrt

Cilj moje diplomske naloge je analizirati vpliv Katoliške Cerkve na šolski sistem v obdobju 1867 - 2007 na Slovenskem. Skušal bom ugotoviti kako je KC vplivala na delovanje šolskega sistema. Torej kje in na kakšen način se kaže njen vpliv? Kako se je ta vpliv skozi preučevano obdobje tudi spreminjal?

Naloga je razdeljena na teoretični in praktični del. V teoretičnem sklopu bom skušal na podlagi modelov različnih avtorjev opredeliti razmerja med verskimi skupnostmi in državo v sodobnih državah. Predstavil bom temeljna ustavnopravna načela, ki določajo vlogo verskih skupnosti v sodobnih državah ter definiral različne oblike religijskega pouka kot jih poznamo danes.

Praktični sklop je razdeljen na 4 dele, ki se prekrivajo s posameznimi zgodovinskimi obdobji na Slovenskem, in sicer:

1. obdobje Avstroogrsko (1867-1918),
2. obdobje med obema vojnama (1919-1941),
3. obdobje po drugi svetovni vojni (1945-1990),
4. obdobje po osamosvojitvi RS (1991 – 2007).

Kriterij za določitev posameznega obdobja je pripadnost Slovencev posamezni državni skupnosti. Pri čemer pa seveda nisem upošteval zgolj enomesečnega obdobja obstoja Države SHS.

Postavil sem hipotezo:

Največji vpliv na slovenski šolski sistem je Katoliška cerkev na Slovenskem v obdobju 1867 – 2007 ohranjala preko zasebnih katoliških šol.

Hipotezo bom preverjal z analizo primarnih virov, s pomočjo analize sekundarnih virov ter z intervjujem predstavnikov tako države kot Katoliške cerkve.

Analiza primarnih virov

Osredotočil se bom predvsem na ustave, glavne zakone, podzakonske akte s področja šolstva, znotraj katerih bom analiziral določbe, ki neposredno ali posredno določajo vlogo Katoliške cerkve v šolskem sistemu.

Analiza sekundarnih virov

Uporabil bom knjige oz. prispevke posameznih avtorjev, ki so orisali šolske sisteme v različnih obdobjih na Slovenskem, s poudarkom na vlogi Katoliške cerkve. Za analizo obdobja po osamosvojitvi Republike Slovenije pa bom analiziral predvsem časopisne članke, s pomočjo aplikacije Infoklip, kjer so skenirani časopisni članki od leta 1995 naprej. V tej aplikaciji so dostopni tudi magnetogrami posameznih radijskih in televizijskih oddaj, ki jih bom prav tako uporabil za potrebe diplomskega dela.

Intervju

Opravil bom polstandardiziran intervju s predstavnikom šolske oblasti v Republiki Sloveniji ter s predstavnikom Katoliške cerkve v Sloveniji. Za izbor intervjuvanca je s strani Katoliške cerkve predvsem pomembno, da je bil udeležen pri pogajanjih z državo v poosamosvojitvenem obdobju. S strani države pa je pomembno, da je predstavnik aktualne šolske oblasti, s katerim bo možno vsaj delno oblikovati projekcijo za naprej.

V vsakem izmed omenjenih obdobjih se bom za preverjanje prve hipoteze osredotočil predvsem na 2 ključna kazalnika:

- status religijskega pouka v javnih šolah,
- status zasebnih katoliških šol.

Pri analizi zasebnih katoliških šol je pomemben status zasebnih šol – ali imajo status javnosti ali pa nimajo pravice javnosti. Kjer bo možno, bom skušal ugotoviti tudi kolikšen delež zasebnih katoliških šol predstavljajo le-te v primerjavi z javnimi šolami v posameznem obdobju.

Pri proučevanju religijskega pouka v javnih šolah se bom osredotočil predvsem na to, ali je religijski pouk v javnih šolah:

- obvezen, izbiren, prepovedan,
- konfesionalen, nekonzfesionalen (če ni prepovedan).

V prilogah A-C so prikazane tri tabele, ki sem jih narisal na podlagi obeh opredeljenih kazalnikov in s pomočjo katerih bom preverjal svojo hipotezo. Vsaka tabela v prilogah A-C temelji na svoji predpostavki, in sicer na različnem deležu javnih in zasebnih šol.

Pri prvih treh zgodovinskih obdobjih se bom osredotočil zgolj na ključne značilnosti in zgoraj navedena kazalnika. Glede na specifičnost tretjega obdobja, bom tukaj osvetlil še institucionalni odnos med državo in KC v tem obdobju. Najbolj podrobno pa bom analiziral zadnje obdobje, kjer se bom poleg vseh navedenih kazalnikov osredotočil tudi na dinamiko pogajanj med predstavniki države in KC.

Izpostavil bom vse ključne odločitve pristojnih organov, ki so pomembno vplivale na status in vlogo KC v povezavi s šolskim sistemom ter hkrati ob zaključku s pomočjo intervjujev skušal nakazati morebitne tendence v prihodnosti na tem področju.

2. Modeli odnosa med državo in verskimi skupnostmi

V literaturi lahko zasledimo tri glavne vrste razmerij med državo in cerkvijo (Šturm in Drenik v Šturm in drugi 2004: 63):

- a) sistem državne cerkve (npr. Velika Britanija, Švedska do leta 2002, v skrajni obliki muslimanske države, npr. Iran),
- b) razmerja paritete oz. priznanih in nepriznanih cerkva, ki ga v novejšem času nadomešča sistem koordinacije oz. sporazumevanja (npr. Jugoslavija pred 2. svetovno vojno),
- c) sistem ločitve cerkve in države (npr. Francija, Irska, Nizozemska, Nemčija, Avstrija, ZDA, Slovenija).

a) Sistem državne cerkve

Sistem državne cerkve pomeni, da so odnosi med obema partnerjema zelo tesni in med seboj pogojeni in odvisni. Vsi moderni sistemi bi se naj razvili iz tega modela, kjer je država dovoljevala le eno religijo (Šturm in Drenik v Šturm in drugi 2004: 64). Glavna značilnost tega tipa je, da se država izrecno veže na določeno religijo, cerkve in njene ustanove pa so del države oziroma državnih ustanov; določena cerkev je državno privilegirana, kar med drugim pomeni, da je na primer pripadnost cerkvi pogoj za opravljanje nekaterih najvišjih državnih funkcij (Kerševan 2005: 112). Po drugi strani pa o določenih cerkvenih zadevah odločajo državne institucije, denimo vlada ali parlament. Gre predvsem za določene organizacijske zadeve (Kerševan 2005).

V državah, ki spadajo pod ta model, obstaja verski pouk in to v privilegiranih urah (dve do tri ure na teden). Obstaja kot redni šolski predmet, poučevali bi ga naj lahko tudi osebno nereligiozni učitelji (glej Kerševan v Gaber in Kodelja 1990: 40). Na Švedskem obstaja splošni pouk o religiji. Namesto naziva »krščanski verski pouk« je dobil predmet naziv »religioznanstvo«. Poučevali naj bi ga v povezavi z drugimi strokami ob skupnih

tematskih krogih, ne pa posebej. Učitelji niso duhovniki oziroma pastirji, niti osebna religioznost niti pristanek cerkvene avtoritete ni pogoj za poučevanje takega verskega pouka. Učitelji imajo enak status kot drugi učitelji v šolah, ob tem pa običajno ne učijo samo religioznosti (Kerševan v Gaber in Kodelja 1990: 40).

b) Razmerja paritete oziroma sistem priznanih veroizpovedi

Pri sistemu paritete začne država namesto ene vere priznavati več ver, med katerimi so lahko nekatere priznane kot državne, drugim pa le dovoljuje delovanje. Cerkve v sistemu paritete lahko ločimo na priznane in nepriznane, znotraj priznanih pa na privilegirane in recipirane, pri čemer so privilegirane večinoma korporacije javnega prava. Vse od države priznane vere pa so enakopravne (Drenik in Šturm v Šturm in drugi 2004: 64). V ta model lahko uvrstimo širok spekter držav. Gre za širok spekter modelov, med katerimi so eni bližje tipu državne cerkve, spet drugi pa tipu bolj zmerne ločitve države od verskih skupnosti (Kerševan 2005). Kerševan (2005: 116) celo trdi, da ta tip ni nujno poseben tip razmerja med verskimi skupnostmi in državo, temveč le način zmerne uresničevanja načela ločenosti cerkve od države. Tako lahko v ta model uvrščamo tako države, ki sicer urejajo področje s posebnimi zakoni o verskih skupnostih, a ne posegajo v notranje cerkvene zadeve, na drugem polu pa so ureditve, ki zakonsko in s posebnimi predpisi privilegirajo določeno (narodno) cerkev. Kerševan tako denimo trdi, da lahko Zvezno republiko Nemčijo gledamo kot na »zmerni način uresničevanja ločitve cerkve in države« (Kerševan 2005: 116).

c) Sistem ločitve cerkve in države

V sistemu ločitve cerkve in države se država postavi v odnosu do verskih družb na nevtraln ali laično stališče. Verskim skupnostim je priznan približno enak položaj kot društvom, ustanavljanje cerkva oz. verskih skupnosti pa temelji večinoma na načelu svobode združevanja (Drenik in Šturm v Šturm in drugi 2004: 64). Kot najčistejši primer tega tipa se v literaturi pojavljata državi ZDA in Francija.

V Franciji je verski pouk organizacijsko in vsebinsko izključno zadeva verskih skupnosti zunaj šole. Država je v osnovni šoli uvedla šole prost dan, da so lahko cerkvene organizacije v svojih prostorih organizirale verski pouk za učence. Za srednje šole je

uvedena možnost, da pride katehet tudi na šolo, če se za verouk prijavi zadosti učencev; tudi v tem primeru je verski pouk zanje izven rednega šolskega urnika, udeležujejo se ga prostovoljno in brez nadzora šolskih oblasti, katehet tudi ni plačan od države. Splošno znanje o religijah, krščanstvu in veri naj bi učenci dobili v okviru rednih predmetov.

3. Temeljna ustavna načela v modernih državah glede verske svobode

3.1 Ločitev države od verskih skupnosti

To načelo se je najprej uveljavilo v ZDA in nekoliko kasneje v Franciji. Kot pravi Kerševan, se je načelo ločitve cerkve od države v zgodovini izrecno pojavljalo v programatskih političnih besedilih in v analitičnih predstavitev ter komentarjih ureditve položaja religije v določenih deželah, medtem ko se v samih ustavah in zakonih redko pojavlja v dobesedni dikciji (Kerševan 2005: 112). O »vzpostavitvi zida ločitve med cerkvijo in državo« je govoril tudi ameriški predsednik Jefferson, ko je leta 1801 komentiral prvi amandma k ameriški ustavi, ki govori, da država oziroma kongres s svojimi zakoni ne sme niti etabrirati niti preprečevati nobene religije; njegov komentar o namenih ustavodajalca velja še danes kot merodajen (Kerševan 2005: 112). Amandma je bil sprejet leta 1791. V Franciji je bila zahteva po ločitvi religije in države, ki je bila uporabljena kot geslo francoske revolucije leta 1789, rezultat reformacijskih prizadevanj po svobodi cerkve in naravnopravnih idej razsvetljenstva (Orehar v Šturm 2000: 22). V Franciji je bil že leta 1795 sprejet dekret, ki je določil načelo ločitve cerkva od države, posledica njegovega sprejema pa je bilo načrtno razkristanjevanje francoske družbe (Orehar v Šturm 2000: 145). Vendar je Francija kljub vsemu še v 18. in 19. stoletju ohranila državno cerkev. Leta 1905 pa je bil v Franciji sprejet zakon o ločitvi cerkve in države (Orehar v Šturm 2000: 23).

Formula o ločitvi cerkve in države je bila v preteklosti razumljena kot ideološko-politično bojno načelo, ki je služila izločevanju religioznih skupnosti ne le iz države, ampak tudi iz

družbe. Orehar govori o treh ravneh izločanja religioznih skupnosti iz države in družbe v preteklosti: institucionalni, osebni in funkcionalni (Orehar v Šturm 2000: 25–26).

V institucionalnem smislu je to pomenilo, da državni organi in institucije pri svoji dejavnosti ne dopuščajo religioznih vsebin in da nosilci funkcij v verskih skupnostih nimajo prostora v institucionalni zgradbi države (Orehar v Šturm 2000: 26).

V osebnem smislu so bile religiozne osebe izključene iz vodilnih položajev in celotnih poklicnih vej, češ da niso usposobljene za opravljanje določenih dejavnosti (Orehar v Šturm 2000: 26).

V funkcionalnem smislu je načelo ločitve pomenilo laizacijo vseh dejavnosti države in družbe, ki se nanašajo na blaginjo posameznika: socialo, vzgojo, izobraževanje, kulturo, medije, gospodarstvo, politično organiziranost... (Orehar v Šturm 2000: 26).

Roter (1976: 130) v svojem delu povzema sociološki vidik načela ločitve cerkve od države. Pravi, da s sociološkega vidika popolna ločitev ne obstaja. Trdi, da je s sociološkega vidika neprimerno razpravljanje o doslednem ali nedoslednem izvajanju sistema ločitve med cerkvijo in državo in da »primeri, ki se navajajo s tem v zvezi, govorijo samo v prid stališču, da sta cerkev in država napoteni ena k drugi, da ima vsaka izmed njiju modus operandi, da potekajo med obema procesi interakcije, med katerimi lahko prevladujejo pozitivni ali negativni« (Roter 1976: 130). Ko Roter preučuje dejavnike vpliva na odnose med Katoliško cerkvijo in jugoslovansko socialistično državo, navaja tudi odnos oblasti do cerkve. V tem kontekstu razlaga tudi politično razumevanje načela ločitve cerkve od države v tedanji državi: »Ločitev cerkve od države najprej pomeni odpravljanje možnosti kakršnegakoli institucionalnega in formaliziranega vpliva cerkve na državno življenje, tako v notranji, kakor tudi v zunanji politiki. Ukinja se legitimna vloga cerkve v političnem življenju in v državnih mehanizmih. Cerkev naj se ne vmešava v javno ali družbeno življenje. Ukinjajo se vse zveze med državnim in cerkvenim aparatom, ki naj se omejuje na upravljanje notranjih cerkvenih zadev. Država

v celoti izvaja oblast na svojem področju in ne poverja izvrševanje kakršnihkoli delov te oblasti cerkvenim združenjem...Država noče, da bi cerkev kakorkoli sodelovala na vseh bistvenih področjih državnega in družbenega življenja. Gospodarstvo, znanost, kultura, prosveta, morala in druga področja javnega življenja, morajo živeti brez kakršnegakoli vpliva cerkve« (Roter 1976: 175–176). V tem kontekstu Roter nadalje razlaga tudi pravno-politično razumevanje načela ločitve cerkve od šole v tedanji državi:«To pomeni, da (država op.p.) odpravlja vse dotedanje vsebinske in organizacijske vezi med šolo in cerkvijo. Šolski sistem se konstituira vsebinsko in organizacijsko kot od religije in cerkve neodvisen, avtonomen sistem, utemeljen na nereligioznih vrednotah. Še več: laična šola se dopušča kot edina šola, saj so konfesionalne šole na katerikoli šolski stopnji nedopustne in je cerkvi dano le, da ima svoje šole za vzgojo duhovniškega naraščaja ter da izvaja religioznovzgojni vpliv v sklopu sistema verskih obredov in katehizacije« (Roter 1976: 177).

Načelo ločitve države od verskih skupnosti je bilo v začetku postavljeno z različnimi motivi (bodisi kot zaščita države pred velikim vplivom cerkve, kot npr. v Franciji, ali kot v primeru ZDA, predvsem kot zaščita verskih skupnosti pred posegi države), vendar pa so si teoretiki dokaj enotni pri sodobni interpretaciji tega načela.

V evropskih državah obstajajo različne oblike sodelovanja med državo in verskimi skupnostmi na splošni in konkretni ravni. V poročilu konference evropskih ustavnih sodišč je konkretno izpostavljen prav pomen pravilnega razumevanja načela ločitve med državo in verskimi skupnostmi v postkomunističnih državah, saj ima le-to negativen predznak (Drenik in Šturm v Šturm in drugi 2004: 87). Drenik in Šturm definirata načelo ločitve države od verskih skupnosti kot določeno stopnjo avtonomije in kot pravita, ne sme biti razumljeno kot »sovražen odnos države do vere« (Drenik in Šturm v Šturm in drugi 2004: 87). Pravita, da je v luči pravnih sistemov večine evropskih držav načelo ločitve razumljeno ne le kot priznavanje, ampak kot predvidevanje določene stopnje sodelovanja med državo in cerkvijo in verskimi skupnostmi (Drenik in Šturm v Šturm in drugi 2004: 87). Kerševan po drugi strani pravi, da v sodobnih interpretacijah tega načela gre po eni strani za svobodo vere, za enakopravnost in svobodo vseh verskih skupnosti

ter po drugi strani za suverenost, samostojnost in nevezanost države nasproti verskim skupnostim. Država verskih zadev in notranje organiziranosti verskih skupnosti nima za področje svoje pristojnosti; gre za področje človekove zasebnosti in civilnega prava (Kerševan 2005: 114–115).

Orehar (v Šturm 2000: 48) navede tri elemente načela ločitve države in religije:

- neidentifikacija,
- nevmešavanje in nevtralnost države v posameznikovo svobodo,
- vzpodbujanje in pospeševanje aktivnosti verskih skupnosti.

a) Neidentifikacija

Temelj sodobne države, ki vztraja pri dejanskem zagotavljanju človekovih pravic, je posameznikova svoboda. To pomeni, da tudi na vprašanja o pravem prepričanju in pogledu na svet država ne odgovarja več sama, ampak jih prepušča avtonomnemu posamezniku. Ker so si v tej svobodi ljudje enaki, pa te odločitve ne prepušča le nekaterim izmed njih, ampak vsakomur. Iz teh dveh razlogov se država ne identificira več z določnim religioznim ali drugim prepričanjem (Orehar v Šturm 2000: 48).

b) Nevmešavanje in nevtralnost

Oreharova pojasnjuje to značilnost: »Tudi v religiozno motivirane odločitve posameznikov država mora posegati, kolikor je to potrebno zaradi zagotavljanja sožitja med posamezniki in zaradi ohranitve temeljev družbenega reda. Če so si posamezniki enaki ne glede na religiozno ali drugo prepričanje, lahko država omejitve določa le tako, da se posameznik z vidika objektivnega opazovalca, naklonjenega svobodi prepričanja, ne more čutiti izločen in zapostavljen. Čim bolj neposredna je vez med določenim ravnanjem in prepričanjem, tem manj se država sme vmešavati« (Orehar v Šturm 2000: 48).

c) Vzpodbujanje in pospeševanje

»Če je pred dvesto leti zahteva, naj država zagotovi čim večjo svobodo posameznikov, pomenila, da se mora umakniti iz vseh področij družbenega življenja, se danes tudi sama aktivno vključuje v delovanje družbe in ga 'pospešuje'. Pri tem ne vidi le posameznika, ampak tudi različne oblike povezovanja kot posrednika med državo in posameznikom, ki so bistveni sestavni del republikanske ureditve« (Orehar v Šturm 2000: 48). Oreharova trdi, da je ta element današnjega razumevanja ločitve države in religije v tem »ker se velik del religioznih aktivnosti odvija prav v verskih skupnostih, te pa na temelju svojega prepričanja opravljajo še druge – posvetne naloge, država pri vzpodbujanju in pospeševanju različnih aktivnosti v družbi ne sme iti mimo njih« (Orehar v Šturm 2000: 48).

3.2. Pravica staršev do vzgoje svojih otrok v skladu s svojim moralnim in religioznim prepričanjem

V skladu z raziskovalnim problemom diplomske naloge si bomo nekoliko bolj podrobno pogledali pomen in bistvo omenjenega načela, na katerega se v javnih debatah velikokrat sklicuje.

a) Ustava RS v svojem 41. členu določa: »Starši imajo pravico, da v skladu s svojim prepričanjem zagotavljajo svojim otrokom versko in moralno vzgojo. Usmerjanje otrok glede verske in moralne vzgoje mora biti v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo ter z njegovo svobodo vesti, verske ali druge opredelitve ali prepričanja« (Internet 2).

O tej pravici so se izrekli tudi nekateri najpomembnejši mednarodni dokumenti.

b) Splošna deklaracija človekovih pravic

3. odstavek 26. člena določa: »Starši imajo prednostno pravico pri izbiri vrste izobraževanja svojih otrok« (Gaber in Kodelja 1990: 134).

c) Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah

3. točka 13. člena določa: »Države članice tega Pakta sprejmejo obveznost, da bodo spoštovale pravico staršev oziroma zakonitih skrbnikov, da izberejo za svoje otroke tudi take šole, ki jih niso ustanovile javne oblasti, če te šole ustrezajo minimalnim standardom izobraževanja, ki jih določi ali predpiše država, in pravico staršev, da zagotovijo svojim otrokom versko in moralno vzgojo v skladu z njihovim lastnim prepričanjem« (Gaber in Kodelja 1990: 135).

d) Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah

4. točka 18. člena določa: »Države članice tega Pakta se zavezujejo spoštovati pravico staršev, oz. zakonitih skrbnikov, da svojim otrokom zagotovijo tisto versko in moralno vzgojo, ki je v skladu z njihovim lastnim prepričanjem« (Gaber in Kodelja 1990: 136).

e) Deklaracija o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na podlagi vere ali prepričanja

2. točka 5. člena določa: »Vsak otrok ima pravico do dostopa do vzgoje, ki zadeva vero ali prepričanje, v skladu z željami njegovih staršev oziroma zakonitih skrbnikov, in se ga ne sme siliti k pouku o veri ali prepričanju v nasprotju z željami njegovih staršev oziroma zakonitih skrbnikov, pri čemer so koristi otroka vodilno načelo« (Kodelja 1995: 52).

Vprašanje, ki se tu zastavlja, in ki ga v javnih debatah velikokrat slišimo je, ali je država v skladu z navedenim načelom dolžna zagotoviti šolanje otrok tistih staršev, ki želijo svoje otroke šolati v zasebnih konfesionalnih šolah? Ali drugače: ali bi nesofinanciranje države zasebnih konfesionalnih šol pomenilo kršitev tega načela? Podobno se lahko vprašamo za državne šole: ali je odsotnost verskega (konfesionalnega) pouka v državnih šolah v nasprotju z omenjeno ustavno pravico staršev?

Kodelja v svojem delu bolj podrobno preuči nekatere sodne prakse v evropskih državah in na ravni EU. Na podlagi številnih rzsodb različnih sodišč (bodisi lokalnih oblasti v evropskih državah, bodisi Evropskega sodišča za človekove pravice, Evropske komisije za človekove pravice...) Kodelja poda bistvene postavke omenjenega načela:

»Država pri poseganju na vzgojno in šolsko področje mora spoštovati pravico staršev do vzgoje svojih otrok v skladu z lastnimi religioznimi, moralnimi ali filozofskimi prepričanji. Ni pa dolžna zagotavljati vzgoje, kakršno si želijo starši, v javnih šolah. Omogočiti jim mora le, da si jo njihovi otroci pridobijo v zasebnih šolah, ki pa jih tudi ni dolžna ne ustanovljati in ne financirati. Poleg tega mora to pravico staršev spoštovati tudi v javnih šolah, in sicer tako, da se v njih ne izvaja indoktrinacija. To pa pomeni, da morajo biti vsebine, ki lahko imajo tudi religiozno ali filozofsko konotacijo, posredovane na objektivni, kritični in pluralistični način« (Kodelja 1995: 24–25).

Kodelja nadalje trdi, da 41. člen Ustave lahko interpretiramo kot pozitivno ali negativno pravico. Razlaga, da mora država dopustiti konfesionalni pouk religije v javni šoli ter v enaki meri financirati javne in zasebne šole, po njegovem mnenju predpostavlja omenjeni člen zgolj kot pozitivno pravico. Po njegovem mnenju je omenjeni člen mogoče razlagati tudi kot negativno pravico, kar pomeni, da »nihče ne sme otrokom vsiljevati verske in moralne vzgoje, ki bi bila v nasprotju s prepričanjem njihovih staršev oziroma prepričanjem samih otrok« (Kodelja 1995: 27). Iz tega lahko sklepamo, da bi bil obvezni konfesionalni verski pouk v nasprotju s tem načelom. Vprašanje pa je, kaj bi pomenil izbirni konfesionalni verski predmet. V tem primeru ne bi kršili niti negativno pravico, saj s tem nihče ne bi »vsiljeval otrokom verske in moralne vzgoje, ki bi bila v nasprotju s prepričanjem njihovih staršev«, saj bi se za ta predmet odločili učenci oziroma njihovi starši prostovoljno.

4. Šolski sistem

Ko govorimo o šolskem sistemu, imamo v mislih celotno vertikalno sistema vzgoje in izobraževanja: od predšolske vzgoje, pa do terciarnega izobraževanja. V obdobju med 1869 – 2007 je bila na Slovenskem seveda vrsta različnih šolskih sistemov. V prilogah D–I so podani orisi različnih šolskih sistemov v obdobju med 1869–2007. Podrobneje se na tem mestu v to ne bomo spuščali.

4.1 Javna šola

Bistvo javne šole je, da je pod enakimi pogoji dostopna vsem ne glede na gmotno stanje, družbeni položaj, narodnost, spol, jezik, religiozno politično ali drugo prepričanje. Javno šolstvo mora biti kraj udejanjanja pravice do izobraževanja, ki jo ima vsakdo ne glede na veroizpoved ali kakršnokoli drugo okoliščino (Kodelja 1995: 6–7).

4.2 Laična šola

Laična šola udejanja načelo ločitve cerkve od države. Prvotno je pomenila zgolj od cerkve neodvisno šolo (Kodelja 1995: 7). Laična šola danes pomeni predvsem neodvisno šolo, ki ni pod monopolnim vplivom niti cerkva, niti političnih strank. Laična šola ne izključuje nikogar zaradi svojih religioznih ali drugih prepričanj. V njej se poučuje po eni strani tisto, kar je univerzalno (na primer znanosti in nekatere moralne vrednote), po drugi strani pa tisto, kar je predmet družbenega konsenza (kot na primer demokracija v številnih sodobnih državah) (Kodelja 1995). Kodelja v svojem delu navaja tudi stališče francoskega avtorja Debeyre-ja, ki med drugimi trdi, da laičnost pouka pomeni izključno to, da je pouk v javnih šolah na vseh stopnjah areligiozen, ker je država nevtralna, in ne antireligiozen, saj mora spoštovati vsa prepričanja (Kodelja 1995: 84). Šverčeva trdi, da se laična šola danes razume v smislu upravljanja in vodenja šole v odprtosti do vseh vrednot (Šverc 1999: 123). Kot trdi, se laična šola »izogiba vnaprej določenemu razumevanju sveta in vzpodbuja učence k primerjanju različnih nazorov in pogledov na svet in življenje« (Šverc 1999: 123).

4.3 Zasebne šole

V nasprotju z javnimi šolami, ki morajo biti dostopne vsem, ne glede na njihovo vero, spol, gmotni položaj itd., pa zasebne šole lahko izbirajo učitelje in učence po veroizpovedi, spolu, premožnosti, sposobnostih ali kakšnem drugem kriteriju.

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji opredeljuje zasebne šole: »Zasebne šole so vse šole, katerih ustanovitelj ni država ali občina. Zasebne šole

dopolnjujejo in bogatijo mrežo javnega šolstva. V mejah zakona so zasebne šole svobodne pri izbiri svetovnega in religioznega nazora, metod poučevanja in vzgoje otrok, pri organiziranju pouka in izbiri učnih pripomočkov« (Krek 1997: 238). Za najbolj razširjene zasebne konfesionalne šole je značilno, da je v njih pouk organiziran v skladu z določeno veroizpovedjo. Ključna značilnost zasebnih šol je seveda v tem, da njihov ustanovitelj ni država oziroma občina. Pri nas Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju ZOFVI) posebej ne opredeljuje definicije zasebne šole. Določbe se na zasebne šole nanašajo zgolj v smislu možnosti opravljanja predšolske vzgoje, osnovnošolskega, srednješolskega, višješolskega, glasbenega... izobraževanja. V tem trenutku poznamo nek dualni sistem zasebnih šol. Zakon predvideva šole s koncesijo (ki so bile ustanovljene pred letom) ter zasebne šole, ustanovljene po letu 1996. Na to se bomo v kasnejši analizi še vrnil. Tukaj je potrebno dodati še to, da morajo seveda zasebne šole izpolnjevati določene pogoje za priznavanje javnoveljavnega programa, ki ga pri nas potrdi Strokovni svet RS za splošno izobraževanje. Zofvi tako v svojem 17. členu, ko govori o sprejemanju programov zasebnih šol, med drugim določa:

»Vsebina in postopek sprejemanja izobraževalnega programa zasebne šole se določita z aktom o ustanovitvi.

Izobraževalni program iz prejšnjega odstavka pridobi javno veljavnost, ko pristojni strokovni svet ugotovi enakovreden izobrazbeni standard« (Internet 4).

5. Pouk religije

Obstajajo tri glavne oblike pouka religije:

- a) verski konfesionalni pouk,
- b) nekonfesionalni pouk o religijah,
- c) verouk ali kateheza.

a) Verski konfesionalni pouk

Pristojnosti države glede pouka religije v javni šoli so omejene predvsem na zagotavljanje možnosti za njegovo izvedbo (plačevanje učiteljev, nadzorovanje didaktične izvedbe pouka, zagotovitev procedur prijavljanja učencev k pouku religije ali

odjavljanja od pouka religije). Cerkev pa je običajno pristojna za vsebinsko in izvedbeno plat pouka religije (predlaga učitelje za ta predmet, določa učne programe, pripravlja didaktična gradiva) (Kodelja 1995: 171–172). Dr. Alenka Šverc (Šverc 2007) poudarja, da poznamo več stopenj konfesionalnosti. Najvišja stopnja konfesionalnosti v praksi pomeni, da ima cerkev absoluten nadzor nad kadri in učnim načrtom. Obstajajo pa tudi manjše stopnje konfesionalnosti. Po besedah dr. Šverčeve (Šverc 2007) je tako npr. v nekaterih nemških zveznih deželah verski konfesionalni pouk urejen tako, da vse učne načrte pripravljajo deželni strokovnjaki, cerkev pa daje zgolj soglasje k tistim učnim načrtom, ki zadevajo posamezen konfesionalni predmet. V vsakem primeru pa mora po njenih besedah katerakoli cerkev, ki vstopa v šolski sistem, spoštovati cilje in namen šole. Po drugi strani pa mora šola spoštovati nauk tiste religije, o kateri poučuje (Šverc 2007).

b) Nekonfesionalni pouk o religijah

Pomen nekonfesionalnega pouka o religiji je v seznanjanju s krščanstvom in z njegovo vlogo pri nastajanju kulturne, duhovne in etične dediščine evropskih narodov, ki bi jo moral poznati vsak državljan, prav tako pa tudi na razvijanju sposobnosti mladega človeka, da se sprašuje o smislu življenja in da se kritično spopade z odgovori, ki jih nudijo razni sistemi smislov (Kodelja 1995: 169). Za razliko od verskega konfesionalnega pouka pa v tem primeru kadre in učne načrte ne priskrbi posamezna verska skupnost temveč šola sama. Prav tako pri nekonfesionalnem pouku šola ne potrebuje soglasja pristojne verske skupnosti za poučevanje.

c) Verouk ali kateheza

Bojan Macuh navaja citat papeža Janeza Pavla II o tem, kaj je kateheza: »Je vzgoja otrok, mladine in odraslih v veri ter vsebuje predvsem organski in načrtni pouk v veri« (Macuh 2001: 15). Kot navaja Macuh, si krščanska kateheza zastavlja dva cilja: »začetno vero

hoče privedi do zrelosti ter s poglobljenim in načrtnejšim poznavanjem osebe in blagovesti Jezusa Kristusa oblikovati pravega Kristusovega učenca« (Macuh 2001: 15). Poudarek pouka religije kot kateheze je na uvajanju na določeno konfesijo in na vzgoji zanjo. Razlika med katehezo in verskim konfesionalnim poukom je predvsem v tem, da je kateheza namenjena vzgoji za vero (uvajanje v zakramente), medtem ko je konfesionalni verski pouk predvsem podajanje informacij o veri s strani pristojne verske skupnosti. Če je kateheza po eni strani namenjena predvsem članom verske skupnosti (npr. krščenim v KC), pa je konfesionalni religijski pouk namenjen predvsem širši civilni družbi (torej tudi nevernim oz. nekrščenim; glej npr. (Šverc 1999: 131)). Medtem ko se kateheza praviloma izvaja v cerkvi, pa se konfesionalni pouk religije izvaja v šoli. Kot pravi dr. Šverčeva (Šverc 2007), gre pri konfesionalnem verskem pouku za pouk »o religiji«, medtem ko gre pri katehezi za pouk »v religiji«.

6. Mesto in vloga sporazumov med Svetim sedežem in državami pri urejanju položaja Katoliške cerkve

Zelo pogost način urejanja odnosov med posameznimi državami in Katoliško cerkvijo so mednarodni sporazumi. Najpogosteje se ti sporazumi imenujejo konkordat. Poznamo tudi druge nazive: *conventiones*, *concordiae*, *pacta*, *modus vivendi* (Kerševan 2005).

V vseh sodobnih primerih gre za mednarodne sporazume med državo in Svetim sedežem, ki urejajo zadeve, za katere sta zainteresirana oba pravna subjekta (Kerševan 2005). Subjekt sporazumevanja je Sveti sedež (ne država Vatikan) kot papeški hierarhični vrh svetovno, transnacionalno organizirane rimskokatoliške Cerkve (Kerševan 2005: 121). Sveti sedež je priznan subjekt mednarodnega prava in kot tak podpisuje pogodbe z drugimi suverenimi oblastmi in večstranske mednarodne pakte (Kerševan 2005: 121).

Enovitost mednarodne organiziranosti RKC izpostavlja Sveti sedež kot poseben, suveren subjekt nasproti vsem državam (državnim oblastem), znotraj katerih ali pod katerimi sicer delujejo krajevne katoliške cerkve in njihovi pripadniki. Po obliki so konkordati največkrat slovesne dvojne deklaracije (obeh strani, ki sta se sporazumevali in

sporazumeli), možne pa so tudi druge oblike: ločene izjave, manj slovesne oblike več hkratnih ali zaporednih parcialnih dogovorov (Kerševan 2005: 121–122).

Danes prevladuje med komentatorji prepričanje, da gre za prave mednarodne pogodbe, saj ima Sveti sedež mednarodno priznan status subjekta mednarodnega prava in to tako kot vrhovna oblast Katoliške cerkve kot država Vatikan (Kerševan 2005: 122).

Na cerkveni strani pogajanja vodi praviloma papeški nuncij v neki državi, če že obstoje diplomatski odnosi, vsekakor pa papežev pooblaščenec; formalno podpišeta sporazum pooblaščenca papeža in vlade, ratificira pa ga na cerkveni strani papež in na strani državnih oblasti po sprejetju v parlamentu praviloma predsednik države (Kerševan 2005: 123).

Kerševan navede tri vrste zadev, ki bi naj bile s cerkvenega stališča predmet konkordata in drugih sporazumov (Kerševan 2005: 123–124):

- a) **Časne oziroma posvetne zadeve** (res temporales). V to kategorijo spadajo premoženjske in finančne zadeve (npr. vračanje premoženja, subvencioniranje države del cerkvenih dejavnosti...).
- b) **Duhovne zadeve** (res spirituales). Tukaj gre predvsem za religiozne in notranje cerkvene zadeve (npr. imenovanje škofov, teritorialna organizacija škofij, škofje in duhovniki prisegajo lojalnost državi, svoboda verskih obredov, priznavanje cerkvenih praznikov, nedotakljivost posvečenih zgradb, delovanje duhovnikov v državnih ustanovah, kot so zapori, vojska...).
- c) **Mešane zadeve**. Tukaj misli avtor na zadeve, ki naj bi bile iz različnih vidikov v pristojnosti obeh strani. Kot take naj bi bile zato tudi poglavitni predmet sporazumevanja:
 - pravna ureditev zakonske zveze in razveze,
 - šolska zakonodaja,
 - pristojnosti civilnih sodišč glede duhovnikov,
 - cerkveni in državni prazniki.

7. Obdobje Avstroogrške (1867 – 1918)

V 19. stoletju je imela Katoliška cerkev velik vpliv na šolski sistem na Slovenskem. Januarja 1867 je imel izvoljeni državni zbor močno nemško liberalno večino (Melik v Schmidt in drugi 1970: 31). Tik pred koncem leta 1867 je bila sestavljena liberalna vlada, t.i. »meščansko ministrstvo«. Glavni napadi liberalnega tabora so bili usmerjeni proti konkordatu iz leta 1855, kot simbolu absolutizma in reakcije.

7.1 Verski pouk

25. maja 1868 je bil v Državnem zboru Avstroogrške (v nadaljevanju A-O) sprejet Zakon o razmerju med šolo in cerkvijo. Ta zakon ni spreminjal idejnosti pouka, svetovnonazorskih temeljev izobraževanja in vzgoje, temveč je spremenil šolsko nadzorstvo, zamenjal je nosilca oblasti v šolah: namesto cerkvenih nadzornikov je postavil posvetne, pa še to ne dosledno, saj je duhovnik še zmeraj lahko postal šolski nadzornik, vendar le v okviru posvetne šolske oblasti, kot član krajevnega, okrajnega ali deželnega šolskega sveta. Verska vzgojna naloga osnovne šole ni bila sporna (Schmidt v Schmidt in drugi 1970: 27–28).

Skrb, vodstvo in neposredno nadzorstvo nad veroukom v osnovnih in srednjih šolah je bilo prepuščeno cerkvam, pouk ostalih predmetov na teh šolah pa mora po zakonu biti »neodvisen od vpliva vsake cerkve ali verske družbe« (Melik v Schmidt in drugi 1970: 34). Prav tako po novem zakonu potrebujejo učbeniki le odobritve državnih šolskih nadzornih organov; le učbeniki za verouk morajo biti predhodno odobreni od cerkve. Za vodstvo in nadzorstvo osnovnega šolstva je predvidel zakon za vsako deželo krajevne, okrajne in deželne šolske svete. Njihovo sestavo je prepuščal deželnim zakonodajam, le za deželne šolske svete je določal, naj bodo vanje pod predsedstvom deželnega predsednika poklicani člani deželne vlade, delegati deželnega odbora, duhovniki v deželi zastopanih ver ter pedagoški strokovnjaki (Melik v Schmidt in drugi 1970: 35).

14. maja 1869 dobi cesarjevo sankcijo drug pomemben zakon, in sicer Zakon o javnih ljudskih šolah. V prvem členu je zakon določal namen osnovne šole: »Ljudski šoli je

naloga, otroke nravno-versko vzgajati, razvijati jim duševne moči, oskrbovati jih s potrebnimi znanostmi in zvedenostmi v nadaljnjo izobraževanje za življenje in dajati jim pravo podstavo, da bodo enkrat vrli ljudje in državljani« (Zakon o javnih ljudskih šolah 1895). Vsebina pouka se je močno razširila. Novi zakon je določal, da se morajo učiti na vsaki osnovni šoli vsaj naslednji predmeti: verouk, jezik, računstvo, najpomembnejše iz prirodoznanstva, zemljepisa in zgodovine s posebnim poudarkom na domovino in njeno ustavo, pisanje, geometrijsko oblikoslovje, petje, telovadba in za deklice še ženska ročna dela ter gospodinjstvo (Melik v Schmidt in drugi 1970: 46). Na osnovi zakona so v kranjskem deželnem zboru sprejeli nov učni red, ki med drugim podrobneje opredeli vzgojne naloge šole: »Namen vsemu odgojevanju mladine je odkriti blag značaj. Učitelj naj neprestano pazi na pravo nravno vedenje, na čut dolžnosti ter časti in poštenje, na skerb za občno korist, na rodoljubje in ljubezen v domovini« (Divjak 1995: 87). V teh splošnih ciljih so izpustili versko vzgojo. O verskem pouku govorijo na drugem mestu, prepuščajo ga cerkveni oblasti, ki pa se mora strogo držati zakonov (Divjak 1995: 87). Ta zakon je prinesel veliko pozitivnih stvari v smislu modernizacije šolstva. Med drugim je denimo razširil šolsko obveznost na osem let, in sicer od 6. do 14. leta starosti. Še posebej je zakon poskrbel za dvig kvalitete osnovnošolskega sistema s tem, da je predpisal višjo izobrazbo učiteljev. Tako so bila ustanovljena štiriletna učiteljišča (Melik v Schmidt in drugi 1970). Nova šolska zakonodaja je dvignila tudi socialno raven učiteljev. Osnovnošolski učitelji niso smeli več opravljati cerkovniškega in drugih dodatnih poklicev (Vovko v Založnik 2006: 34).

Leta 1883 je bila sprejeta šolska novela na Zakon o ljudskih šolah z leta 1869. Najpomembnejše novosti, ki jih je prinesla novela, so se nanašale na olajševanje šolske obveznosti, zniževanje izobrazbene ravni osnovne šole in na veroizpoved upravitelja šole in posredno tudi učiteljev (Strmčnik v Schmidt in drugi 1970: 383). Med drugim je novela lokalnim oblastem in cerkvi priznala pravico, da so bolj vplivale na vsebino Zakona o ljudskih šolah. Verouku je zagotovila osrednjo mesto s tem, da je uvrstila veroučno znanje med temeljno znanje – branje, pisanje in računanje - ki jih je po Zakonu o ljudskih šolah moral obvladati učenec, da bi po izpolnjeni šolski obveznosti dobil

šolsko odpustnico (Strmčnik v Schmidt in drugi 1970: 384). Prav tako je šolska novela namesto »nravno-verske« uvedla »versko-nravno« vzgojo (Divjak 1995: 114).

Člen 48. šolske novele je določal, da mora »šolsko vodstvo prek učiteljev nadzirati šolsko mladino pri rednih verskih vajah in obredih« (Strmčnik v Schmidt in drugi 1970: 385), člen 54 pa je »razširil kontrolo nad učiteljem tudi na njegovo izvenšolsko delovanje in vedenje. Tako je bilo preprečeno vsako učiteljevo delovanje, ki bi bilo v nasprotju s poostreno versko vzgojno funkcijo osnovne šole« (Strmčnik v Schmidt in drugi 1970: 385). Novela je posegala tudi na področje učiteljišč. Znižala je predpisano predizobrazbo za vpis na učiteljišča na stopnjo meščanske šole, pouk na učiteljiščih pa »močno podredila učiteljevim praktičnim in vzgojnim funkcijam v šoli in cerkvi« (Strmčnik v Schmidt in drugi 1970: 385). Pri pedagogiki so bile močno poudarjene praktične vaje, pri glasbi potrebe cerkvenega petja, pri verouku pa njegova vzgojno-nravstvena funkcija in metodika osnovnošolskega verskega pouka (Strmčnik v Schmidt in drugi 1970: 385–386). Šolska novela je med drugim tudi opustila določbo 53. člena osnovnošolskega zakona, ki je določala, da mora učitelj najkasneje v 5 letih opraviti usposobljenostni izpit, sicer bo ob službo (Strmčnik v Schmidt in drugi 1970: 386). Liberalno misleče učiteljstvo je bilo prepričano, da so želeli s to omejitvijo »ponovno široko odpreti šolska vrata duhovnikom in učiteljstvu, ki se je šolalo v zasebnih cerkvenih zavodih, brez pravice javnosti, pa zato niso mogli opravljati državnega usposobljenostnega izpita« (Strmčnik v Schmidt in drugi 1970: 386).

S spremenjenim organizacijskim statutom za učiteljišča leta 1886 so se težnje konservativnih sil, ki so se odražale že v šolski noveli, še nadalje realizirale. Strmčnik v svoji analizi predstavi spremenjene predmetnike za učiteljišča, ki ga je določal spremenjen statut. Kot ugotavlja Strmčnik (v Schmidt in drugi 1970: 388), je v novem predmetniku za učiteljišča »očitno znižanje učnih ur pri t.i. znanstvenih učnih predmetih, ter zvišanje učnih ur pri verouku in glasbeni vzgoji. V prid poudarjene cerkvene glasbe in povezave šole s cerkvijo je bilo na moških učiteljiščih obvezno učenje klavirja in orgel, da bi bili učitelji čimbolj za orgljanje v cerkvi«. Strmčnik (v Schmidt in drugi 1970: 388) utemeljuje, da je bilo učenje instrumentov na učiteljiščih bolj namenjeno cerkvi kot pa šolski glasbeni vzgoji s tem, da na ženskih učiteljiščih učenje orgel in

klavirja ni bilo obvezno. Dodaja, da je »tudi na novo uvedene in močno poudarjene verske vaje treba povezati z okrepljenimi vplivi cerkve na učiteljišča«.

7.2 Privatne ljudske šole

Zakon o ljudskih šolah iz leta 1869 razlikuje dve vrsti osnovnih šol: splošne ljudske šole in meščanske šole. V grobem lahko naredimo naslednjo delitev: splošne ljudske šole se delijo na privatne in javne ljudske šole. Privatne ljudske šole pa se nadalje delijo na tiste s pravico javnosti in tiste, ki nimajo pravice javnosti.

Meščanskim šolam je zakon naložil, da morajo »posredovati izobrazbo, presegajočo učni smoter splošne ljudske šole« (Sagadin v Schmidt in drugi 1970: 69). V tem poglavju se ne bomo preveč spuščali v podrobnosti posameznih vrst šol. Šolski sistem v obdobju A-O je tudi prikazan v prilogi A. Nas zanima predvsem razmerje med javnimi in privatnimi osnovnimi šolami.

2. člen Zakona o ljudskih šolah je opredeljeval javno osnovno šolo, in sicer:

»Vsaka ljudska šola, katera se je ustanovila ali se vzdržuje do cela ali deloma ob državnih, deželnih ali občinskih stroških; šteje se za javno napravo ter sme vanjo kot takšno hoditi mladina katere si bodi vere.

Ljudske šole, drugače ustanovljene in vzdrževane, so zasebni zavodi« (Zakon o javnih ljudskih šolah 1895).

72. člen istega zakona je določal, da je privatna osnovna šola lahko dobila pravico izdajati spričevala z javno veljavo, »ako imajo tako uredbo in tak učni smoter, kakor javna šola, katero hočejo nadomestiti« (Zakon o javnih ljudskih šolah 1895).

Zanimivo je omeniti tudi kadrovsko politiko na učiteljiščih. Kot navaja Strmčnik (v Schmidt in drugi 1970: 392), so za učno osebje na učiteljiščih ohranili naziv glavni učitelj, da bi mogli nameščati nanje osnovnošolske učitelje z izpitom za meščanske šole ali pa celo brez njega. Tak naslov je nosil tudi marsikateri akademsko izobraženi učitelj, ki je služboval na učiteljišču. Strmčnik (v Schmidt in drugi 1970: 392) pojasnjuje, da so po eni strani s tem pojavom želeli obvarovati učiteljišča srednješolske ravni oziroma zagotoviti šolanju na učiteljiščih praktičnost in povezanost z osnovno šolo, »po drugi

strani je bila dana raznim cerkvenim organizacijam in redovom, ki niso razpolagali z akademsko izobraženimi učnimi močmi, možnost ustanavljati zasebna učiteljišča. Če bi poučevali na državnih učiteljiščih akademsko izobraženi ljudje, na zasebnih pa ne, bi si le-ta težko pridobila pravico javnosti«.

Sagadin (v Schmidt in drugi 1970: 65–170) v svojem delu predstavi kvantitativno analizo javnih in privatnih šol v slovenskih deželah v obdobju med leti 1871–1913.

Kot ugotavlja, na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in v Gorici - Gradiška »razen ob popisu leta 1871 v vseh drugih kritičnih trenutkih privatne splošne ljudske šole ne dosežejo polnih 6% števila javnih in privatnih splošnih ljudskih šol skupaj« (Sagadin v Schmidt in drugi 1970: 87). V Istri se je delež privatnih osnovnih šol v letu 1871 z 4% povečal na 22,1% konec leta 1913 (Sagadin v Schmidt in drugi 1970: 87). Po deležu privatnih splošnih ljudskih šol v tem obdobju prednjači Trst z okolico, kjer je bilo ob popisu leta 1871 dobra polovica vseh splošnih ljudskih šol privatnih, konec leta 1913 pa je bilo četrtnina vseh ljudskih šol privatnih (Sagadin v Schmidt in drugi 1970: 87). Po drugi strani pa je bilo vseh meščanskih šol, javnih in privatnih, v splošnem malo. Poglejmo še odstotek privatnih meščanskih in splošnih ljudskih šol v skupnem številu javnih in privatnih meščanskih in splošnih ljudskih šol v letu 1913. Na Štajerskem (skupaj nemški in slovenski del) je ta delež 7%, na Koroškem 3,8%, na Kranjskem 6,5%, V Trstu z okolico 19,5%, v Gorici-Gradiška 5,6 % ter v Istri 22,5% (Sagadin v Schmidt in drugi 1970: 93).

Leta 1905 je bila ustanovljena prva popolna gimnazija s slovenskim učnim jezikom – zasebna škofijska gimnazija v St. Vidu nad Ljubljano, ki je »vzgojila in izobrazila dovršen del slovenskih in posvetnih izobražencev« (Vovko v Benedik in drugi 2002: 370). Uršulinke so denimo imele žensko učiteljišče v Ljubljani, Šolske sestre pa žensko učiteljišče v Mariboru (Vovko v Založnik 2006: 36).

Divjak (1995: 357) navaja podatek, da je bilo v šolskem letu 1888/89 na Kranjskem od 833 vseh učnih moči na ljudskih šolah 283 in pozneje 289 katehetov. V šolskem letu

1902/3 pa je bilo na Kranjskem od 762 vseh učiteljev 373 veroučiteljev (Divjak 1995: 358).

Avstrijska zakonodaja s konca šestdesetih in začetka sedemdesetih let prejšnjega stoletja je prinesla slovenskemu ozemlju moderno osnovno šolstvo, zajela z njim vso mladino in s tem praktično uresničila splošno šolsko obveznost (Melik v Schmidt 1970: 31). Kot trdi Schmidt, se je z novo zakonodajo želelo predvsem prenesti vpliv s Cerkve na državo. Lahko rečemo, da se je na nek način začel proces etatizacije v šolah. Vendar ta proces v danih družbenih razmerah ni mogel biti dosleden. Meščanstvo se namreč po besedah Schmidta nikoli ni odrekalo cerkvene pomoči v svojih šolah, ker mu je bila potrebna za moralno vzgojo, ki je tudi v tem družbenem redu objektivno učinkovala še kot politična vzgoja. Filozofski temelj te moralne vzgoje je bila teorija o božjem izvoru morale, ki je moralno vzgojo združevala z versko (Schmidt v Schmidt in drugi 1970: 26).

Tudi v slovenskih deželah novi zakonski predlogi niso bili samoumevno sprejeti. Kar se tiče katoliškega tabora, je to povsem razumljivo. Za katoliški tabor se je postavilo praktično vprašanje, ali naj odklanjajo vsako sodelovanje v novi šoli, v kolikor ne gre za najožja vprašanja verskega pouka, ali pa sprejeti novo zakonodajo kot dejstvo in aktivno sodelovati v vsem šolskem delu, v vseh šolskih svetih, da bi bili tudi interesi cerkve kar najbolje zastopani (Melik v Schmidt in drugi 1970). Tudi v liberalnem taboru so napovedane spremembe na področju šolstva porajale skepso in dvom (vsaj sprva). Šlo je namreč za strah pred germanizacijo, občutek, da bo novo državno šolstvo mnogo bolj nemško, kot pa je bilo staro pod cerkvenim nadzorstvom (Melik v Schmidt in drugi 1970). Ker se od cerkve germanizacije ni bilo potrebno bati, se je, kot navaja Melik, »povsem upravičeno zdelo za slovenščino vnetemu domoljubu slovensko šolstvo bolj varno v rokah dotedanjih gospodarjev, župnikov, kot pa v rokah državne oblasti, ki je le korak za korakom popuščala pred slovenskimi zahtevami glede rabe jezika, uradništva, ki je bilo v glavnem do slovenščine negativno razpoloženo, in občinskih vodstev, ki so bila dostikrat nemško usmerjena« (Melik v Schmidt in drugi 1970: 56).

Med mnogimi ugovori proti posvetnemu šolskemu nadzorstvu je bil tudi ta, da bodo posvetni šolski nadzorniki uporabili svojo funkcijo v prvi vrsti za ponemčevanje osnovne šole, cerkveni nadzorniki pa naj se umaknejo, ker so skrbeli za slovensko šolo. Avstrijski

birokratski aparat, glavni neposredni pobudnik in izvrševalec germanizacije na naših tleh, si je od spremenjenega šolskega nadzorstva po mnenju Melika res obetal tak učinek (Melik v Schmidt in drugi 1970). Nemška liberalna buržuazija ni zavračala cerkvenega šolskega nadzorstva zaradi ljudskih koristi, tudi ne z vidika koristi slovenskega ljudstva, pač pa, kot navaja Schmidt (v Schmidt in drugi 1970), zaradi interesov nemškega gospodarskega razvoja, ki je slovanskim narodom v Avstriji prinašal germanizacijo tudi v šolo. In kot pravi Schmidt (v Schmidt in drugi 1970: 28), se je bilo potrebno »odločiti, kako naj se temu upremo – ali z odklanjanjem posvetnega šolskega nadzorstva ali nove šolske zakonodaje, ali pa naj vse to sprejmemo in skušamo čimbolj uveljaviti slovenščino v novih razmerah«.

Po državnem šolskem zakonu je glede učiteljišč določal učni jezik minister za šolstvo na predlog deželne šolske oblasti, glede osnovnih šol pa je o njem odločala »deželna šolska oblast v mejah, ki jih postavljajo zakoni, po zaslišanju onih, ki šolo vzdržujejo« (Melik v Schmidt in drugi 1970: 54).

Zakonodaja je tako ustvarila dva, oziroma na Štajerskem tri odločilne faktorje glede določitve učnega jezika v šolah: deželni šolski svet, občino in na Štajerskem še okrajni zastop. Deželni šolski svet je mogel imeti slovensko podobo le na Kranjskem, dokaj ugodno sestavo za Slovence pa le še na Goriškem. Zaradi nedemokratskega sistema volilnih razredov, po katerem so volili veleposestniki, največji obdavčenci v trgovini in industriji, prebivalci mest in trgov ter podeželsko prebivalstvo vsak po eno četrtino poslancev, so imeli lahko Nemci, ki so šteli svoje pristaše med najbogatejšimi, večino tudi v povsem slovenskih okrajih. Tudi občine so bile lahko po svojem prebivalstvu povsem slovenske, po svoji politični usmerjenosti pa nemške (Melik v Schmidt in drugi 1970: 55).

Zakonodaja, ki je bila sprejeta ob nastanku A-O, predvsem zakon o razmerju med šolo in zakon o ljudskih šolah šoli ter seveda vsi deželski zakoni, ki so se vezali na omenjena državna zakona, je pomenila velik napredek v šolstvu v smislu modernizacije. Vendar pa je ta proces šel vzporedno s procesom germanizacije. Nemške oblasti so s tem, ko so

delno prenesle pristojnosti s cerkve na državo, hkrati oslabile tudi slovenski vpliv na šolstvo. Z Osnovnošolskim zakonom iz leta 1805 je Cerkev namreč imela odločilen vpliv predvsem na osnovno šolstvo.

Osnovni značilnosti zakona iz leta 1805 sta bili »poudarjanje vzgojne vloge verouka ter uvedba cerkvenega šolskega nadzorstva na treh stopnjah, od krajevne do deželne. Krajevni šolski nadzorniki so tako postali župniki. Ti so nadzirali vsebino in metodo pouka, vedenje učencev in učiteljev ter odnos staršev do šole, svoja opažanja pa so posredovali distriktnim, dekanijskim šolskim nadzornikom, ki so bili dekani ali njihovi namestniki. Dekanijski šolski nadzorniki so nadzirali šolsko funkcijo krajevnega duhovnika, dejavnost učiteljev, skrb krajevnih oblasti za šolski obisk, šolo in učiteljeve prejemke, dejansko stanje pa so preverjali z letnimi vizitacijami. V škofijskem obsegu so bili za šolstvo odgovorni šolski nadzorniki, ki so o šolskih zadevah občasno poročali deželni oblasti« (Vovko v Benedik 1991: 357).

Če povzamemo, šolska zakonodaja, ki je bila sprejeta od leta 1868 (predvsem Zakon o razmerju med šolstvo in državo iz leta 1868 ter Zakon o ljudskih šolah leta 1869), je v velikem delu veljala praktično vse do sprejetja Zakona o narodnih šolah l.1929, v tedaj že novi državi.

Zakoni, ki so bili sprejeti leta 1867 in 1868, so pomenili dokaj velik korak k liberalizaciji šolstva, ki pa so, kot trdi Bergantova (Bergant 1958), ostali na pol poti. Med drugim se je odpravilo cerkveno nadzorstvo in se le-to nadomestilo z državnim. Cerkev je izgubila pomemben vpliv na šolstvo, vendar ga je po drugi strani veliko tudi ohranila. V javnih šolah se je z novelo osnovnošolskega zakona leta 1883 verouku zagotovilo osrednjo mesto s tem, da je bilo veroučno znanje uvrščeno med temeljno znanje – branje, pisanje in računanje - ki jih je po osnovnošolskem zakonu moral obvladati učenec, da bi po izpolnjeni šolski obveznosti dobil šolsko odpustnico (glej Strmčnik v Schmidt in drugi 1970: 384). Prav tako je šolska novela namesto »nравno-verske« uvedla »versko-nравno« vzgojo (glej Divjak 1995: 114). Verski pouk je bil obvezen, popolno pristojnost nad kadri in učnim načrtom je imela Katoliška cerkev.

Pomemben je tudi podatek, da je bilo v šolskem letu 1888/89 na Kranjskem od 833 vseh učnih moči na ljudskih šolah 283 in pozneje 289 katehetov (glej Divjak 1995: 357). V šolskem letu 1902/3 pa je bilo na Kranjskem od 762 vseh učiteljev 373 veroučiteljev (glej Divjak 1995: 358).

Po drugi strani pa v obdobju med letoma 1871-1913 na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Goriško-Gradiška »razen ob popisu leta 1871 v vseh drugih kritičnih trenutkih privatne splošne ljudske šole ne dosežejo polnih 6% števila javnih in privatnih splošnih ljudskih šol skupaj« (Sagadin v Schmidt in drugi 1970: 87).

8. Obdobje med obema vojnama (1918 – 1940)

Po koncu prve svetovne vojne so se Slovenci, kot je znano, najprej priključili Državi SHS in nato Kraljevini SHS. Šli smo torej iz ene večnacionalne v drugo večnacionalno državo. Na področju šolstva je še vedno veljala zakonodaja, ki je bila sprejeta v času A-O.

Če želimo razumeti šolsko politiko v tem času, je potrebno upoštevati širši družbenopolitični kontekst v novi državi. Po razpadu A-O in nastanku nove države se je na slovenskih tleh začel pospešeno odvijati kulturni boj med liberalci in klerikalci. Ta boj odločilno vpliva na dinamiko šolske politike v vsem medvojnem času. V širšem državnem smislu se je odvijal boj za avtonomijo in centralizacijo. Na eni strani so liberalci zagovarjali centralizem in geslo »za enotno šolo«, na drugi strani pa klerikalci boj za avtonomijo.

8.1 Verski pouk

V času, ko se je sprejemala Vidovdanska ustava v novi državi, so ob šolskem ustavnem členu v državnem parlamentu nastali najostrejši kulturni spopadi. Šolski ustavni člen je tako nosil znamenja številnih kompromisov. Njegova nejasna in včasih celo protislovnost

formulacija pa je kazala, da so oblikovale in gnetle vsebino mnoge med seboj nasprotujoče si tendence (Bergant 1958: 72).

V 16. členu Vidovdanske ustave iz leta 1921 je bilo govora le o eni vrsti enotnosti šole, in sicer enotnost v vzgojno političnem smislu, ki jo je vsebovala določba, da morajo vse šole moralno vzgajati in razvijati državljansko zavest v duhu narodnega edinstva in verske strpnosti. V praksi in po posebnih navodilih tedanjega šolskega ministra Pribičevića so to državljansko zavest in narodno edinstvo pojmovali v smislu, da so vsi narodi Jugoslavije le različna plemena jugoslovanskega naroda in da je zato tudi vsako prizadevanje teh »plemen«, pa čeprav samo po upravni avtonomiji, ne le nevarno državi in nevredno državljana, ampak tudi protinarodno, izdajalsko početje (Bergant 1958: 72).

Kot trdi Bergantova (1958: 72), so bile »polovičarske in močno prelepljene z znaki kompromisa« tudi določbe glede poučevanja verouka v šolah in odnosa Cerkve do šole. O ločitvi cerkve od šole ustavni člen ni govoril, čeprav je določal, da morajo dajati šole laično moralno vzgojo in navajati otroke k verski strpnosti. Verouk naj bi poučevali po želji staršev. Ni pa bilo povedano, ali je obvezen ali ne, ali naj ga poučujejo samo v obvezni šoli ali tudi v višjih šolah. Glede ureditve šole v verskem smislu se je, kot trdi Bergantova (1958: 73), ustavni člen postavil na »kompromisarsko stališče simultanske šole«, kar pomeni, da šole po verstvih niso diferencirane, da jih obiskujejo skupaj otroci različnih veroizpovedi, vendar pa šole niso posvetne, ampak skrbijo za verski pouk, ločeno po veroizpovedih. Enotnosti v verskem smislu je nasprotovala določba, ki je z nejasno formulacijo vendarle dopuščala obstoj privatnih šol; »te pa so bile pri nas v rokah Cerkve in so vedno skrbele za intenzivno versko vzgojo otrok« (Bergant 1958: 73).

Določitev smotra vzgoje v smislu državljanske in nacionalne vzgoje (pred tem je državni šolski zakon iz leta 1869 določil »nravno-verski« smoter) ter nejasna določba v zvezi z (ne)obveznostjo verouka, sta v šolskem ustavnem členu nakazovala politične težnje po ločitvi Cerkve od šole (Bergant 1958).

V letih po sprejetju Vidovdanske ustave pa vse do leta 1929 so potekali številni poskusi reforme šolstva v novi državi. V tem času so se večkrat menjavali politični akterji, ki so

oblikovali šolsko politiko. Najbolj znani slovenski politik je bil v tem času Anton Korošec, predsednik klerikalne stranke SLS. Tako je denimo 27. julija 1924 prevzela oblast Davidovičeva vlada, v kateri je Korošec zasedel mesto ministra prosvete (šolsko ministrstvo). Vendar je obdobje vladanja trajalo zgolj tri mesece, nakar ministrstvo ponovno prevzame Pribičević, odločni zagovornik in borec za centralizem in unitarizem v Kraljevini SHS (Bergant 1958).

9. decembra 1929 je začel veljati Zakon o narodnih šolah, ki je bil sprejet v okviru šestojanuarske diktature in v tem smislu nosi zelo jasen »jugoslavenski pečat« (Vovko v Dolinar in drugi 1992: 167).

Zakon je določal obvezen verski pouk za vse priznane veroizpovedi, ki ga lahko poučujejo duhovniki ali učitelji po želji staršev dotične konfesije (Flere 1929: 41).

Zakon je tudi določal, da veroučitelje-duhovnike postavlja šolski minister izmed kandidatov, ki jih predlaga pristojna verska skupnost.

Vprašanje učbenikov je urejal oktobra istega leta sprejeti **Zakon o učbenikih za narodne, meščanske, učiteljske in srednje šole**. V njegovem 9. členu je določeno, da »pravosodni minister v komisije za pregled učbenikov za verouk imenuje tudi svoje predstavnike za ustrezne veroizpovedi, odobriti pa jih morajo tudi pristojne cerkvene oblasti« (Vovko v Dolinar in drugi 1992: 168).

8.2 Privatne katoliške šole

V obdobju med obema svetovnjima vojnama je bila večina zasebnih katoliških šol na slovenskem ozemlju v okviru Kraljevine SHS podedovanih iz obdobja Avstroogrške. To so bile predvsem zasebne škofijske šole in šole verskih redov. Najbolj znana je bila »prva popolna gimnazija s slovenskim učnim jezikom v škofijskem Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano« (Vovko v Benedik 2002: 372). Poleg Teološke fakultete v

Ljubljani, ki je bila vključena v Univerzo v Ljubljani vse od njene ustanovitve 1919, so delovale še knezoškofijsko duhovsko semenišče v Mariboru, salezijanska filozofsko-teološka šola na Rakovniku, samostojna bogoslovna šola v kartuziji Pleterje in kapucinsko bogoslovna šola v Škofji Loki (Vovko v Dolinar in drugi 1993: 172).

Ljubljanske Uršulinke so v šolskem letu 1928/29 začele postopoma ukinjati notranjo meščansko šolo in začele ustanavljati gimnazijo, ki je leta 1936 dobila pravico javnosti, leta 1939 pa so dobile dovoljenje, da smejo odpreti tudi višjo gimnazijo s pravico javnosti (Vovko v Benedik 2002: 372). Redovnice Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja (t.i. šolske sestre) so leta 1919 v Celju ustanovile svojo zasebno dekliško osnovno in meščansko šolo. Poleg te so imele že od prej osnovne šole v Mariboru, Repnjah in Ljubljani, ob njih pa so nastale tudi meščanske šole (Vovko v Benedik 2002: 372). Na Slovenskem je bilo v času med vojnama 15 zasebnih vrtcev, večino teh so vodile prav šolske sestre (Vovko v Benedik 2002). Frančiškani so imeli v Kamniku svojo zasebno gimnazijo, namenjeno šolanju svojega redovnega podmladka (Vovko v Benedik 2002). Tudi nekateri ostali redovi so ustanavljali šole v tem času (salezijanci, sestre notredamke), vendar se bolj v podrobnosti ne bomo spuščali. Potrebno pa je poudariti, da so ti redovi imeli velike težave pri uveljavljanju statusa javnosti svojih šol v tem obdobju. Eno izmed osnovnih značilnosti nove jugoslovanske šolske zakonodaje je bilo namreč izrazito odklonilno stališče do privatnih šol. V ozračju favoriziranja pravoslavja, ki je bilo značilno za politiko jugoslovanske države, je takšno stališče logična posledica dejstva, da so bile slovenske in druge katoliške šole praviloma privatne (Vovko v Dolinar in drugi 1993: 168).

Zakon o narodnih šolah iz leta 1929 posebej ne opredeljuje privatne narodne šole.

Ker pa so v tem času seveda obstajale privatne narodne šole, govori zakon o njih v prehodnih določbah kot izjemnih napravah (Flere 1929: 132–133). To zakonsko določilo pomeni, da obstoječe privatne narodne šole smejo obstajati tudi naprej, pod pogojem, da se preurede v smislu tega zakona (glede prostorov, učencev in učiteljstva, glede učnih predmetov in načina poučevanja). Iz zakona tudi izhaja, da so te privatne narodne šole pod državnim šolskim nadzorstvom in da veljajo za učitelje privatnih narodnih šol isti predpisi kakor za učitelje javnih narodnih šol (Flere 1929: 133). Posebna oblika

omejevanja delovanja katoliških šol je bila tudi prepoved sprejemanja šolnine, zaradi česar je bilo »njihovo vzdrževanje zelo težko, če že ne kar nemogoče« (Vovko v Dolinar in drugi 1993: 168).

Zakon o narodnih šolah je dokončno uredil vprašanje šolske uprave in pravnega položaja učiteljstva. Ker je izšel zakon v času diktature, ko je bila ukinjena Vidovdanska ustava in so uvajali novo državno-upravno razdelitev države na banovine, se je tudi šolska uprava prilagodila novi državno upravni razdelitvi. V načelu pa se šolski upravni sistem ni bistveno spremenil (Bergant 1958: 47).

Šolsko-upravni sistem, ki ga je uzakonil novi šolski zakon, čeprav centralističen, se v svojih ostalih načelih ni bistveno razlikoval od starega avstrijskega šolsko-upravnega aparata. Oba sistema sta bila grajena na načelu tesne povezave politične uprave s šolsko in neposrednim nadzorstvom političnih organov in uradnikov nad šolskimi; uveljavljala sta načelo, da tudi šolske posvetovalne ustanove sestavljajo člani, ki so jih postavile politične oblasti (Bergant 1958: 47). Iz šolskih odborov so sicer izpadli zastopniki Cerkve, vendar je šolski zakon tudi v tem pogledu dajal banu proste roke, da sam odloči, iz kakšnih krogov si bo izbral pet oseb, »ki se zanimajo za prosveto v banovini« (Bergant 1958: 47). Tudi uredba o krajevnih šolskih odborih je dopuščala možnost, da se izmed »petih uglednih oseb v občini« izvoli v krajni šolski odbor duhovnik, čeprav je pristavljala, da naj bodo to po možnosti osebe, ki imajo otroke v šoli (Bergant 1958: 48).

Omenimo še, da je 25. julija 1935 bil podpisan konkordat Jugoslavije z Vatikanom, ki pa nikoli ni bil sprejet, zlasti zaradi »odpora srbskih pravoslavnih krogov in drugih strank ter skupin (npr. prostozidarjev)« (Vovko v Dolinar in drugi 1993: 168). Sporazum se je dotikal tudi nekaterih šolskih vprašanj. Kot trdi Divjak, je konkordat »predvideval močno podreditev šole cerkvi in učiteljev duhovščini« (Divjak 1995: 277). Skupščina je julija 1937 sicer izglasovala ratifikacijo, vendar je bilo vprašanje, ali bo isto storil senat. Ta o konkordatu nikoli ni glasoval, novembra 1937 pa je takratni predsednik jugoslovanske vlade Stojadinović razglasil, da je konkordat umaknjen z dnevnega reda (Vilfan v Dolinar in drugi 1993: 14).

O stanju privatnih (katoliških) šol v času med vojnama (zlasti po letu 1929) nam lepo priča tudi poslanica jugoslovanskih katoliških škofov, ki je bila poslana vernikom 5. maja 1938 in v kateri škofje med drugim poudarjajo, da »izvaja država pritisk na učitelje in učence katoliške vere v šolah ter ovira verske šole. Poudarili so, da novih katoliških šol ni mogoče ustanavljati, da hoče oblast že obstoječe ukiniti, da omejuje število učencev v teh šolah in da so absolventi teh šol zapostavljeni pri namestitvah« (Vovko v Dolinar in drugi 1993: 168).

Če povzamemo, po 1. svetovni vojni vse do sprejetja Vidovdanske ustave leta 1921 praktično ne pride do bistvenih normativnih sprememb na področju šolstva. Vidovdanska ustava nato v svojem 16. t.i. šolskem členu določi izbirni verski konfesionalni pouk (ločen po veroizpovedi). Zasebne šole so bile v tem času predvsem v rokah katoliških redov. Leta 1919 je Teološka fakulteta članica Ljubljanske univerze, prav tako v tem času deluje prva klasična gimnazija – Škofijska gimnazija v Šentvidu. Pomembna sprememba se zgodi s sprejetjem Zakona o narodnih šolah leta 1929, ki določi obvezen verski konfesionalni pouk tako v osnovnih kot v srednjih šolah (prav tako ločen po veroizpovedih), hkrati pa prepove ustanavljanje novih zasebnih šol. Tiste zasebne šole (ki so bile predvsem katoliške), ki so dotlej obstajale, pa so lahko obstajale tudi naprej, v kolikor se »v vsem preurede po njegovih (zakonskih op.p.) predpisih« (Flere 1929: 132). To je pomenilo glede prostorov, učencev in učiteljstva, glede učnih predmetov in načina poučevanja. Posebna oblika omejevanja delovanja katoliških šol je bila tudi prepoved sprejemanja šolnine, zaradi česar je bilo »njihovo vzdrževanje zelo težko, če že ne kar nemogoče« (Vovko v Dolinar in drugi 1993: 168).

9. Obdobje po drugi svetovni vojni

9.1 Odnosi med KC in državo

Kadar govorimo o odnosu med Katoliško cerkvijo in državo, mislimo najprej na odnose med Katoliško cerkvijo v Sloveniji in vlado v Sloveniji, po drugi strani pa govorimo o odnosih med Svetim sedežem in Jugoslavijo. Ker so te strukture med seboj prepletene in soodvisne, jih seveda ne moremo preučevati ločeno, ravno zaradi kompleksnosti in soodvisnosti. Skušal se bom sicer osredotočiti predvsem na odnos med KC v Sloveniji in vlado v Sloveniji. Tam, kjer pa so odnosi na širši ravni imeli neposreden vpliv na urejanje razmerij na tej ožji ravni, pa bom tudi te dogodke osvetlil za lažje razumevanje dinamike odnosov.

Dialog med KC v Sloveniji in republiško vlado se je v povojnem času vzpostavljajal predvsem preko 2 organov: Komisija za verska vprašanja, ki je obstajala tako na republiški kot tudi na občinski ravni ter t.i. Minikoordinacija, ki jo koncem 80ih nadomesti Svet republiške konference SZDL za odnose z verskimi skupnostmi (Bizilj 1991).

Verska komisija je bila organ, ki ga je oblast uporabljala kot cenzorja in nadzorovalca nad Cerkvijo in kot uradnega cerkvenega sogovornika, na zunaj in pred svetom pa kot organ, ki naj skrbi za dobre odnose s Cerkvijo in se ukvarja s tistimi praktičnimi stvarmi, ki se jim ni mogoče izogniti (Bizilj 1991: 34).

Njena vloga je bila med drugim »preučevanje vprašanja iz razmerij med državo in verskimi skupnosti, dajati mnenja in predloge izvršnemu svetu, dajati republiškim upravnim organom mnenje o osnutkih predpisov, s katerimi bi se naj urejala vprašanja v zvezi z zadevami iz njenega področja, spremljati zakonitosti predpisov občinskih organov, s katerimi se urejajo vprašanja iz razmerij med državo in verskimi skupnostmi, ter opravljati tudi druge zadeve, ki so ji dane v pristojnost po posebnih predpisih. Da bi mogla te naloge izpolnjevati, vzdržuje zveze z organi verskih skupnosti in od njih zahteva podatke, ki jih potrebuje za svoje delo« (Kušej v Mejak 1973: 110).

Za ponazoritev, kako je komisija delovala v praksi, pogledajmo »Program dela komisije za verska vprašanja za leto 1966« (Dokument 71 1966) v občini Brežice. Med drugim je v 3. točki programa zapisano: »Komisija bo spremljala idejnost pouka na vseh šolah. O tem vprašanju je treba organizirati razgovor z učitelji – člani ZK. Izdelati je treba analizo učno-vzgojnega kadra v občini z namenom, da se prične selekcija tistih učno-vzgojnih delavcev, ki so religioznega prepričanja« (Dokument 71 1966). V 4. točki pa piše: »S posredovanjem občinskega komiteja ZK in občinskega odbora SZDL je treba zbrati podatke o učencih, ki nameravajo študirati na bogoslovnih šolah« (Dokument 71 1966). Po drugi strani pa je politiko do KC vodila Minikoordinacija, katere obstoj ni bil zapisan v nobenem pravnem aktu (Bizilj 1991). Odločala je o vsem, o najmanjši podrobnosti, ki je zadevala Cerkev kjer koli v Sloveniji, in vedela prav vse, kar se je v Sloveniji dogajalo (Bizilj 1991: 38).

V letih 1986/87 Minikoordinacija pravzaprav sama zatone, takrat so ustanovili Svet Republiške konference SZDL za odnose z verskimi skupnostmi. Vodil ga je predsednik Socialistične zveze. Sestavljen je bil iz predstavnikov vseh družbenopolitičnih organizacij in državnih organov, predstavnikov civilne družbe, predstavnikov vseh verskih skupnosti v Sloveniji in teologov (Smole v Bizilj 1991: 159).

Tukaj je potrebno omeniti še Ciril-Methodovo društvo katoliških duhovnikov. Ustanovila ga je oblast septembra 1949 z namenom, da bi »v novi družbeni ureditvi po določbah zvezne in republiških ustav kot kolektiv izpriča lojalnost in pravi patriotizem do naše skupne domovine, socialistične Jugoslavije. Društvo je hotelo pomagati posameznim duhovnikom, da bi zavzeli pravilno stališče do ljudske oblasti ter v slovenski Cerkvi in družbi izpolnili duhovniško poslanstvo« (Bizilj 1991: 106).

Verjetno ni potrebno posebej poudariti, da se je preko teh institucij vzpostavljala predvsem nadzor nad Katoliško Cerkev v Sloveniji. Nikakor v teh primerih ni šlo za enakovreden partnerski odnos, ampak obratno, šlo je za sistem nadzora oblasti nad Katoliško Cerkvijo.

Za KC na Slovenskem je vsekakor bilo najtežje prvo obdobje po vojni. Cerkev se v tem času dejansko ni soočala z državo, ampak s partijo. Zato je za te odnose odločilna ideološka podoba partije o Cerkvi. Ta je slonela na prepričanju, da je vera škodljiva (opij

za ljudstvo), ali vsaj ne more storiti nič koristnega za ljudi na tem svetu, ter da je Cerkev preživeta struktura (Pangerl v Benedik 1991: 242).

V škofovski službi Cerkve na Slovenskem nastopi prvo kritično obdobje takoj po vojni, ko ljubljanska škofija kar leto in pol nima svojega škofa zaradi emigracije škofa Rožmana. Rožmanov naslednik je bil najprej generalni vikar dr. Ignacij Nadrah, ki ga je nova ljudska oblast zaprla že maja 1945, nadomestil ga je kanonik Anton Vovk (Bizilj 1991). Škof Rožman je ob svojem odhodu iz Ljubljane imenoval več generalnih vikarjev, ki bi si po vrstnem redu sledili na čelu škofije, da bi delo v njej nemoteno teklo (Bizilj 1991: 95). Vovk je bil decembra 1946 ordiniran za pomožnega škofa, leta 1959, po smrti Rožmana, pa v ordinarija. Vovka kot ordinarija so komunistične oblasti v začetku še kar dobro sprejele, saj so predvidevale, da bo naklonjen režimu. Vendar so kmalu nastopile težave (Potočnik v Kvaternik 2001: 96).

Takoj po vojni leta 1945 se je predsednik slovenske vlade Boris Kidrič sestal z delegacijo slovenske Katoliške Cerkve in pravzaprav izsilil sporazum med novo oblastjo in KC. V Spomenici, izjavi, ki jo je prebral takratni generalni vikar Anton Vovk, slovenska Cerkev »izraža lojalnost novi državi, prizna osvobodilno gibanje, obžaluje sodelovanje z okupatorjem in se obvezuje graditi novo družbeno ureditev« (Bizilj 1991: 96).

Po drugi strani pa 20. septembra leta 1945 jugoslovanski škofi objavijo pastirsko pismo, ki so ga med drugimi podpisali tudi mariborski škof dr. Držečnik, goriški apostolski administrator dr. Toroš ter takrat še generalni vikar ljubljanske nadškofije, Anton Vovk. Med drugim je v pismu pisalo: »Konec vojne je prinesel vsem nam velike spremembe v vseh fazah življenja. Pred našimi očmi je izginilo, kar smo nekdaj imeli za temelj vsakdanjega življenja. Država ima novo ime...Katoliški škofje v Jugoslaviji kot učitelji resnice in predstavniki naše vere nezadržno obsojamo materialističnega duha, od katerega človeštvo ne more pričakovati nič dobrega. Prav tako obsojamo vse ideologije in socialne sisteme, ki niso utemeljeni na večnih načelih krščanskega razodetja, temveč na plitvih materialističnih temeljih, to se pravi na filozofskem ateizmu« (Bizilj 1991: 97).

To je bil čas, ko ni bila pripravljena popuščati nobena stran, tudi Vatikan ni bil za nikakršno dogovarjanje, zavzemal se je, da bi se Zahod uprl jugoslovanski socialistični ureditvi (Bizilj 1991: 98).

Leto 1952 je bilo še posebej kritično, kar se tiče odnosov med KC in državo. Tako je 17. decembra 1952 jugoslovansko zunanje ministrstvo odpoklicalo svojega veleposlanika pri Svetem sedežu. 27. decembra 1952 je msg. Oddi zaprl nunciaturo in odpotoval iz Beograda. Pretrgani diplomatski odnosi med obema državama (Jugoslavijo in Vatikanom) so še dodatno otežili stike škofov s Svetim sedežem (Dolinar 2001). Da je bilo to obdobje posebej kritično, nam prikazujejo številni podatki. Po kazenskem zakoniku s 1. julijem 1951 se je kaznovala vsaka verska nestrpnost, praksa pa je pokazala, da je bil pojem zelo raztegljiv (Pangerl v Benedik 1991: 242). Tako je bilo npr. leta 1951 veliko duhovnikov kaznovanih zaradi poučevanja verouka v cerkvi. Vsi bogoslovci so bili leta 1951 konfinirani Ljubljani. Leta 1952 je bil storjen atentat na škofa Vovka, v začetku leta 1953 je bilo v zaporih 34 duhovnikov iz ljubljanske škofije (glej Pangerl v Benedik 1991: 242).

V letih 1962-65 je potekal drugi vatikanski koncil, ki je sprejel nekatere zelo pomembne smernice delovanja Katoliške cerkve. Načeloma je koncil sprejel ločitev cerkve od države in ni več vztrajal, da bi bila Katoliška cerkev privilegirana religiozna organizacija. To pa je bil tudi čas, ko je Jugoslaviji mednarodni ugled naraščal že zaradi porajanja gibanja neuvrščenosti. Tako je bila Jugoslavija prva socialistična država, s katero je Vatikan začel urejati odnose (Bizilj 1991: 127).

Do prvih neuradnih stikov med Jugoslavijo in Vatikanom je prišlo leta 1960, nadaljevali pa so se šele po koncilu. Začela so se prizadevanja za ureditev odnosov med Jugoslavijo in Vatikanom. Vatikan je zahteval idejno nevtralno šolo in verski pouk v šolah, jugoslovanska stran pa je hotela pridobiti vpliv pri imenovanju škofov, kar je Vatikan odklonil (Bizilj 1991). Tako je šele po treh letih pogajanj, 25. junija 1966 podpisan Beograjski protokol. V bistvu gre za dvostransko izjavo o izhodiščih za ureditev odnosov med Cerkvijo in družbo v Jugoslaviji. Vatikan izjavlja, da »se morajo vsi duhovniki pri svojem delovanju držati verskih in cerkvenih okvirov, da ne smejo verskega delovanja zlorabljati v politične namene, in se obveže, da bo proučil vse primere političnega terorizma ali drugih oblik nasilja in ukrepal v skladu s kanonskim pravom« (Pangerl v Benedik 1991: 247). Po drugi stran pa Jugoslavija izjavlja, da »je z določili

jugoslovanske ustave o tej materiji zagotovljena Cerкви svoboda opravljanja verskih opravil in obredov, da ima Vatikan v duhovnih razmerah popolno jurisdikcijo nad Cerkvijo v Jugoslaviji, da je svoboden pri imenovanju škofov in da bodo stiki škofov z Vatikanom nemoteni« (Pangerl v Benedik 1991: 247).

Po podpisu Beograjskega protokola se med Jugoslavijo in Vatikanom ponovno vzpostavijo diplomatski odnosi. Tako se 15. 8. 1970 vzpostavijo diplomatski odnosi na najvišji ravni, nakar sta bili povzdignjeni apostolska delegacija v Beogradu v proninciaturu, odposlanstvo SFRJ pri Vatikanu pa v veleposlaništvo (Kušej v Mejak 1973: 108). Leta 1971 pa Tito obiše Vatikan, kar je bil sploh prvi obisk kakega predsednika socialistične države pri papežu (Bizilj 1991). Cerkev je po ureditvi diplomatskih odnosov z Vatikanom skušala utrditi svoj položaj. Hkrati pa je vez oblasti z Vatikanom prinesla nov način vplivanja na Cerkev. Začela se je trikotna igra: slovenska Cerkev – oblast – Rim (Bizilj 1991: 134). Ko je že kazalo na otoplitev odnosov med KC in državo, se v notranji politiki Jugoslavije zgodi korenit preobrat. Po letu 1972 so bili z vodilnih mest odstranjeni bolj liberalni politiki in partija je zopet strnila vrste, da bi ohranila oblast. Za vodilna mesta so se začele zahtevati t.i. »moralnopolitične kvalitete«, zavrjnena je bila zahteva po nevtralni šoli, vernim ljudem se je odsvetovalo biti učitelj ali profesor... (Pangerl v Benedik 1991: 249). Odnosi med Katoliško cerkvijo in oblastjo se nekoliko zaostrijo ob sprejemanju ustave. Cerkev je menila, da je to priložnost, da izboljša svoj položaj, zlasti na področju vzgoje in izobraževanja (Bizilj 1991: 133). Vendar so bila njena prizadevanja bolj ali manj neuspešna. To se odraža nekoliko kasneje tudi v sprejetem novem zakonu o pravnem položaju verskih skupnosti iz leta 1976.

V letu 1980 pride do zamenjave vodstva v ljubljanski nadškofiji in mariborski škofiji. Aprila 1980 je bil v ljubljanskega nadškofa posvečen dr. Alojzij Šuštar, ki je leta 1977 prišel iz Švice. Po tajnih zapiskih takratnih oblasti, ki so razkriti v knjigi Ljerke Bizilj, oblast Šuštarjevemu imenovanju ni nasprotovala (Bizilj 1991). Papež se je s tem, ko je potrdil za nadškofa dr. Šuštarja, odločil za »modrost nasproti skrajnosti« (Bizilj 1991: 19). Je pa oblast bila močno presenečena, ko je konec leta 1980 bil za mariborskega škofa imenovan dr. Franc Kramberger. Maja 1978 je namreč umrl mariborski škof Držečnik in

tako je do decembra 1980 kot generalni vikar škofijo vodil pomožni škof Grmič. Zanj je bilo značilno tesno sodelovanje z oblastmi socialističnega sistema in zavzemanje za dialog med kristjani in marksisti. Očitno je zaradi njegovih političnih in teoloških usmeritev Vatikan za mariborskega škofa izbral politično neangažiranega človeka (Potočnik v Kvaternik 2001: 96).

9.2 Verski pouk

V začetku šolskega leta 1945/46 je izšla odločba, da se morajo učenci, ki želijo obiskovati verouk, prijaviti predstojništvu šole (Macuh 2001: 24). 27. marca 1947 Ministrstvo za prosveto v Ljubljani izjavi: »Vsi duhovniki, tudi upokojenci, lahko poučujejo verouk, razen če so bili med vojno nasprotniki NOB ali so po vojni proti ljudski oblasti« (Macuh 2001: 24).

Med prvimi ukrepi novih oblasti na šolskem področju je bila sprememba verouka v neobvezni šolski predmet, od katerega so starši takoj po koncu vojne svoje otroke »lahko« odjavljali, kasneje pa so jih morali posebej prijavljati, kar je nudilo oblastem obilo možnosti za pritiske nanje. Duhovniki-veroučitelji so morali dobiti za pouk verouka od oblasti posebno dovoljenje. Verouk »ni smel motiti« ostalega pouka in so bile zanj rezervirane zadnje šolske ure pouka. Prijave učencev k verouku in dovoljenja duhovnikom pa so veljala le za eno leto (Vovko v Benedik in drugi 2002: 379).

Prvo sistematično pravno formulacijo je dobilo razmerje države do verskih skupnosti v novi državi v ustavi FLRJ z dne 31.1.1946. Ta je med drugim v svojem 25. členu določala svobodo vesti in svobodo veroizpovedi, razglasila ločitev cerkve od države, priznala verskim skupnostim, katerih nauk ne nasprotuje ustavi, svobodo v njihovih verskih stvareh in v izvrševanju verskih obredov. Dopustila je verske šole za duhovniški naraščaj in jih postavila pod splošno nadzorstvo države (Kušej v Mejak 1973: 102). V svojem 38. členu je razglasila ločitev šole od cerkve (Kušej v Mejak 1973).

Praktično iste določbe o svobodi vesti in veroizpovedi ter o razmerju med cerkvijo in državo prevzamejo tudi vse naslednje ustave tako na republiški kot na federativni ravni.

Zanimivo dejstvo pri tem je, da kljub ustavnemu določilu, da je šola ločena od cerkve, se do leta 1952 verouk še vedno poučuje v šolah. Veljalo je namreč pravilo, da je »verouk le

v šoli, vendar ne sme motiti ostalega pouka, kateheti morajo imeti dovoljenje za poučevanje« (Pangerl v Benedik 1991: 239).

Verouk je bil odstranjen iz javnih šol šele z odlokom povojne oblasti 19. januarja 1952 (Rode 2001: 119).

Zanimiva je utemeljitev takratne oblasti glede uvedenega ukrepa. To priča del navedka uradnega dokumenta, in sicer Objave Sveta vlade LRS za prosveto in kulturo 1952/6, ki ga citira Kodelja (1995: 65): »Doslej smo kljub izvedeni ločitvi cerkve od države trpeli v naših šolah pouk verouka. Vse tiste, ki so verouk posečali – in šolski prostori so nehote poudarili 'važnost in resničnost' verskega pouka – smo izpostavili nevarnosti, da postanejo v mislih in dejanjih dvolični. Šola je učila eno, Cerkev drugo. Ob neštetih praktičnih primerih smo otroka moralno vzgajali, žal pa so bili naši vzgojni prijemi razbiti. Cerkev pa si je kljub nemoralnemu delovanju mnogih svojih najvišjih predstavnikov med osvobodilno borbo in po vseh neuspehih pri oblikovanju moralno vrednih ljudi še dalje lastila monopol nad moralno vzgojo in jo zgostila v veroučnih urah«.

Prvi povojni verski zakon, in sicer Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti, je bil sprejet šele leta 1953, ki je bil nato leta 1965 in leta 1976 spremenjen, v skladu z ustavnimi spremembami, ki so si v tem obdobju sledile. Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti iz leta 1953 med drugim določa svobodo verskega pouka (katehizacija) v cerkvah, hramih ali drugih za to določenih prostorih ter pravico verskih skupnosti, da lahko svobodno ustanavljajo in upravljajo posebne verske šole za pripravljanje duhovnikov, in sicer na nepopolni srednji, srednji in višji stopnji (Kušej v Mejak 1973). S tem bi naj bila opredeljena ločitev cerkve od šole, ki je zapisana tudi v ustavi..

Zakon v svojih členih (18–20) ureja tudi opravljanje verouka. Določeno je, da »učenci rednih šol ne smejo obiskovati verskega pouka (katehizacije) med šolskimi urami in da je za obisk verouka potrebno dovoljenje obeh staršev oziroma skrbnika in privolitev mladoletnika brez kakršnekoli starostne omejitve« (Kušej v Mejak 1973: 106).

Oblast se je močno trudila, da je čimbolj odvrčala mladino od verskega pouka (katehizacije) v cerkvah. Poglejmo si en konkreten primer. Neka učiteljica s Cerklj ob

Krki je 12. maja 1959 napisala »Poročilo o verouku in odnosu učiteljstva do cerkve« (Dokument 61 1959). Podatki so se nanašali na osnovno šolo Cerklje ob Krki. Med drugim je v 7. točki poročila zapisala: »Učence odtegujemo od verskih obredov, da ob času obredov delujejo zlasti športni krožki ter izvajamo razna tekmovanja. S sodobnim poukom tudi odtegujemo učence od cerkve« (Dokument 61 1959). Kljub različnim poskusom 'odtegotvanja' učencev od verouka pa je dejstvo, da je obiskanost verskega pouka v povojnem času bila relativno visoka. Tako je denimo v občini Celje leta 1965 v 15 osnovnih šolah od skupno 6815 učencev, obiskovalo verski pouk v župnijah 2822 učencev (Dokument 8 1965). Še višji odstotek so leta 1958 zabeležili v občini Mozirje. Od skupno 2187 učencev v osnovnih šolah jih je verouk obiskovalo 1675 učencev (Dokument 26 1928).

9.3 Katoliške šole

Povojna oblast je zelo hitro po prevzemu oblasti ukinila vse zasebne šole, ki so bile predvsem šole verskih redov, prav tako tudi meščanske šole. Povojna oblast na Slovenskem v začetku tudi ni dovolila malih semenišč: notranjih verskih gimnazij in z njimi povezanih internatov. Kandidati za duhovnike so zato srednje šole opravili v javnih šolah ali v dovoljenih malih semeniščih v sosednji Hrvaški. Škofijsko semenišče z notranjo gimnazijo je bilo ustanovljeno leta 1952 v Vipavi, salezijansko s podobno gimnazijo pa v Želimju pri Ljubljani leta 1967, najprej samo za lastne redovniške kandidate, potem pa še za nekatere druge duhovniške redove. Dijaki obeh gimnazij, ki so hoteli, da bi bilo njihovo šolanje javno veljavno, so morali delati privatne izpite na državnih gimnazijah. Poleg obeh so zlasti v Ljubljani in Mariboru obstajala tudi škofijska in redovna mala semenišča, internati za srednješolce, katerih gojenci so obiskovali javne gimnazije (Vovko v Benedik in drugi 2002: 384).

31. junija 1952 (dan, ki ga ni bilo) je Teološka fakulteta izključena iz Univerze. Posledica te odločitve je bila, da študentje te fakultete niso imeli formalno priznane izobrazbe. Tudi diplome fakultete niso imele statusa javnih listin.

Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti iz leta 1953 je določal, da »verske skupnosti same zanje določajo učni program in svobodno izbirajo učitelje. Te šole smejo obiskovati samo tisti, ki so dokončali obvezno osnovno šolanje. Država si pridružuje nad delom teh šol samo splošno nadzorstvo« (Kušej v Mejak 1973: 106–107).

Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti iz leta 1976 lepo ponazarja takratno ozračje in odnos med oblastjo in Katoliško Cerkvijo. 5. člen zakona je določal: »Prepovedano je v okviru verskih skupnosti oziroma njihovih organov organizirati ali opravljati dejavnosti, ki jih ustava in zakon opredeljujeta kot dejavnosti splošnega oziroma dejavnosti posebnega družbenega pomena ali ustanavljati organizme za takšne dejavnosti« (ZPPVS). To določilo pomeni, da Cerkev ne more ustanavljati dobredelnih organizacij, svojih šol ali podobnih ustanov. Cerkev je smela opravljati samo in izključno verske dejavnosti v ozkem pomenu te besede (Pangerl v Benedik 1991).

Če povzamemo, po drugi svetovni vojni pride do dramatičnega preobrata. Spremeni se družbenopolitični sistem, v katerem postane Katoliška cerkev sovražnik številka ena. Temu primerno ji pritiče tudi njena vloga v šolstvu. Zanimivo pa je, da je vse do leta 1952 verski konfesionalni pouk še vedno dopuščen v javni šoli. Sicer neobvezen in tudi omejevan s strani oblasti z različnimi prijemi (npr. poučevanje v poznih popoldanskih urah, učence je bilo potrebno posebej prijaviti...). Takoj po vojni oblast tudi ukine vse privatne šole, med katerimi jih je bilo seveda največ katoliških. V začetku povojna oblast ni dovolila notranjih verskih gimnazij in z njimi povezanih internatov (glej Vovko v Benedik in drugi 2002: 384). Škofijsko semenišče z notranjo gimnazijo v Vipavi je bilo ustanovljeno leta 1952, salezijansko s podobno gimnazijo pa v Želimjem pri Ljubljani leta 1967 (Vovko v Benedik in drugi 2002: 384). Srednje šole za vzgojo duhovnikov še sicer obstajajo, vendar izgubijo pravico javnosti, kar pomeni, da so dijaki morali za priznavanje srednješolske izobrazbe, polagati privatne izpite na državnih gimnazijah (Vovko v Benedik in drugi 2002: 384). Leta 1952 je verski pouk izključen iz javnih šol, nadomesti ga družbeno-moralni pouk. Istega leta je tudi Teološka fakulteta izključena iz Univerze, kar pomeni, da diplomanti te fakultete niso imeli javno veljavne izobrazbe. Nato vse do osamosvojitve leta 1991 stanje na področju verskega pouka in statusa zasebnih (katoliških) šol ostane nespremenjeno.

10. Obdobje po osamosvojitvi RS (1991 -)

Z nastankom nove samostojne države Republike Slovenije so se razmere seveda bistveno spremenile. Tako smo prišli iz totalitarnega, enopartijskega sistema, v pluralno, na modernih demokratičnih principih temelječo državo. S tega vidika si je seveda tudi Katoliška cerkev obetala bistveno izboljšanje položaja v slovenski družbi.

V tem zadnjem obdobju se bom osredotočil na analizo razmer predvsem s treh vidikov: vprašanje institucionaliziranega odnosa med Katoliško cerkvijo in državo, vprašanje zasebnih šol ter vprašanje verskega pouka v javnih šolah. Pri čemer je potrebno takoj poudariti, da seveda ni mogoče ločeno obravnavati omenjenih vidikov, saj so med seboj prepleteni in jih je moč analizirati zgolj kot kompleksno celoto. Vendar to mi ne preprečuje, da se skušam bolj sistematično lotiti zadeve, da bo slika bolj jasna in razumljiva.

10.1 Odnosi med KC in državo

20. februarja 1993 papež Janez Pavel II razglasi ustanovitev Slovenske škofovske konference (v nadaljevanju SŠK). Do tega datuma je SŠK delovala kot pokrajinska, v okviru jugoslovanske škofovske konference, oziroma je po letu 1991 v bistvu že živela nekakšno samostojno življenje. Leta 1992 je beograjski škof Franc Preko že v enem od intervjujev ugotovil, da Jugoslovanska škofovska konferenca ne obstaja več, saj se je po vojaškem posegu v Sloveniji izkazalo, da tudi položaj na cerkveni ravni več ne ustreza dejanskemu stanju. Aprila 1992 je bil zadnji sestanek Jugoslovanske škofovske konference, potem pa se ta ni več sestajala. Papež je tako samo uzakonil dejansko stanje

in z ustanovitvijo SŠK sledil letu dni stari odločitvi Vatikana o političnem priznanju Slovenije¹

Tik pred koncem leta 1993 je Vlada RS s Sklepom o ustanovitvi Urada za verske skupnosti, ki je stopil v veljavo 15. januarja 1994, ustanovila posebno strokovno službo Vlade RS za opravljanje različnih dejavnosti povezanih z verskimi skupnostmi. Ta je nadomestila Komisijo SRS za odnose z verskimi skupnostmi, ki je bila ustanovljena z Zakonom o pravnem položaju verskih skupnost leta 1976. Sicer je Komisija SRS že pred ustanovitvijo Urada za verske skupnosti prenehala delovati in v formalnopravnem smislu ne gre za kontinuiteto med njima, saj ne obstaja noben pravni akt, s katerim bi bile naloge Komisije prenesene na Urad (Prepeluh in Šturm v Šturm in drugi 2004). Lahko pa na to sklepamo na podlagi sklepa o ustanovitvi Urada, ki med nalogami Urada med drugim navaja tudi izdajanje potrdil o prijavi ustanovitve in prenehanja delovanja verskih skupnosti ter vodenje evidence v Sloveniji delujočih verskih skupnosti, kar je po zakonu naloga Komisije (Prepeluh in Šturm v Šturm in drugi 2004: 133).

10.1.1 Mešana krovna komisija

Leta 1993 (4. marec) je bila s sklepom Vlade RS ustanovljena Mešana krovna komisija Vlade RS in Rimskokatoliške cerkve, ki je imela 20 članov, po deset z vsake strani (Prepeluh in Šturm v Šturm in drugi 2004: 138). Na prvi seji (24. marca istega leta) je komisija ustanovila pet podkomisij za področja:

- pravni položaj Rimskokatoliške cerkve in Vlade RS,
- vzgoja in izobraževanje,
- finance, gospodarstvo in socialna vprašanja,
- pastorizacija posebnih kategorij občanov,
- varstvo kulturnih spomenikov in kulturno udejstvovanje.

¹ Radio Slovenija1 (1997): *Druga jutranja kronika*, 20. 1.

Mešana krovna komisija (v nadaljevanju MKK) je bila ustanovljena z namenom, da se rešijo vsa odprta vprašanja med KC in državo. Če pogledamo področje vseh petih podkomisij hkrati, vidimo, katera so bila tista odprta vprašanja. Kljub vsemu pa so bila glavna pereča vprašanja izobraževanje (religiozno-etični pouk oz. pouk o religijah, cerkveno šolstvo – šole in domovi, predšolska vzgoja, andragoški program), vračanje nacionaliziranega premoženja, globalna rešitev financiranja, financiranje pastoralnih delavcev v bolnišnicah in financiranje kulturnih spomenikov (Prepeluh in Šturm v Šturm in drugi 2004: 138).

MKK je 23. junija 1994 sprejela enotno interpretacijo ustavnega določila o ločitvi države in verskih skupnosti kot izhodišče dela MKK: »Navedena dikcija o ločitvi verskih skupnosti in države je zgodovinsko sicer obremenjena, ker je bilo načelo ločitve cerkve in države v naši preteklosti razumljeno predvsem v negativnem smislu izločitve cerkve iz javnega življenja. To negativno pojmovanje je bilo ideološko pogojeno z negativnim odnosom do religije kot take. Glede na to, da je demokratična Republika Slovenija ideološko nevtralna, se Mešana krovna komisija Rimskokatoliške cerkve in Vlade RS opredeljuje za pozitivno pojmovanje načela ločenosti države in verskih skupnosti v smislu temelja enakopravnosti in svobodnega delovanja vseh verskih skupnosti v skladu z njihovo lastno pravno ureditvijo. Ločenost države in verskih skupnosti pomeni, da država ni vezana na nobeno versko skupnost, nobene tudi ne privilegira ali diskriminira, verske skupnosti pa so na svojem področju samostojne in avtonomne. Komisija sodi, da bi bilo podobne sporazume smiselno skleniti tudi z drugimi cerkvami oziroma verskimi skupnostmi« (Prepeluh in Šturm v Šturm in drugi 2004: 125–126).

Ta dokument je bil hkrati tudi eden izmed redkih dokumentov, ki jih je sprejela MKK. Pogledali si bomo nekoliko bolj podrobno kronologijo delovanja MKK.

Maja 1994 je cerkveni del komisije ponudil vizijo popolne ureditve odnosov med RKC in slovensko državo. Med drugim je cerkveni del predlagal, da se odnosi med obema stranema uredijo na meddržavni ravni (torej med Svetim sedežem in Republiko Slovenijo) (Partlič 1995: 3). Sicer se je vprašanje ravni ureditve (torej nacionalna ali mednarodna) praktično postavljalo vseskozi delovanja MKK. Dokler jo je vodil Lojze

Peterle, je MKK bila 'zagreta' za sporazum na mednarodni ravni. To potrjuje tudi dejstvo, da je bil 17. junija 1994 na 5. seji MKK potrjen in sprejet sklep, da se začne postopek za pogajanja z Apostolskim sedežem (M. S. 1995: 4). Ta sklep MKK je sicer bil poslan vladi, ki pa kasneje ni bil realiziran. Decembra 1994 pa je mesto predsednice MKK prevzela tedanja pravosodna ministrica Meta Zupančič (M. S. 1995: 4). Šele čez leto dni (13. junija 1995) je bila naslednja (6.) seja MKK.

O predlogu, da se odnosi urejajo na meddržavni ravni, je vlada zapisala, da se »lahko država in krajevna Cerkev ob polnem spoštovanju slovenske ustave in zakonodaje sami dogovorita o njihovih medsebojnih odnosih, pripravljena pa je sprejeti posebno izjavo, s katero bi Svetemu sedežu zagotovila svojo pripravljenost za nadaljni dialog na temelju medsebojnega spoštovanja in obveščanja« (Partlič 1995: 3).

Vseskozi delovanja MKK se je porajalo vprašanje statusa same komisije. Tako denimo dr. Anton Stres, sicer takratni predsednik Komisije za pravičnost in mir, ki je bila sicer ustanovljena že leta 1985 pri takrat regionalni slovenski škofovski konferenci², v intervjuju za Družino glede statusa MKK izjavi: »Tako še vedno ni jasno, ali je krovna komisija sestavljena paritetno, ali pa je to neka vladna komisija, v katero so pač pridruženi nekateri člani Cerkve, ki pa bodo tam imeli bolj ali manj podrejeno vlogo« (Štefanič 1996: 7). Porajalo se je torej vprašanje, ali gre za eno komisijo ali pa dve ločeni, enakovredni komisiji. Prvi predsednik je bil Lojze Peterle, nato Meta Zupančič, za njo pa Pavle Gantar, takratni minister za okolje in prostor. Predsednik cerkvenega dela komisije je bil škof msg. Alojz Uran. Ker vlada ni imenovala cerkvenih članov, se je postavljalo vprašanje samo po sebi, ali ti so člani cerkvenega dela formalno sploh člani komisije in ali njihovi sklepi sploh koga zavezujejo.

28. marca 1996 je bila po desetih mesecih sklicana 7. seja MKK, ki je potekala v tajništvu Slovenske škofovske konference (Klasinc 1996: 3). Kot poroča časopis Republika, so na tej seji med drugim želeli razčistiti, kaj pomeni paritetnost in enakopravnost v komisiji. Navajajo besede Urana, ki med drugim pravi: »Želimo si tudi, da bi na koncu prišli do sporazuma med Slovenijo in Vatikanom« (Klasinc 1996: 3). Predsednik MKK in minister za okolje in prostor Pavle Gantar je odgovoril, da je

² TV SLO 1 (1995): *Tednik*, 4. 5.

»sporazum z Vatikanom sicer povsem legitimna želja RKC, vendar to presega pristojnosti MKK« (Klasinc 1996: 3). Sicer pa je na tej seji cerkveni del komisije menil, da so bili rezultati dela podkomisije za vzgojo in izobraževanje nični (Ivelja 1996: 3).

2. oktobra 1996 pride na predlog tedanjega premiera dr. Janeza Drnovška do srečanja na najvišji ravni, in sicer med vladno skupino, ki jo je vodil premier dr. Janez Drnovšek ter cerkveno stranjo pod vodstvom tedanjega ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Alojzija Šuštarja³. Po besedah Drnovška je sestanek predlagal zato, »da bi poskusili oceniti izkušnje minulega mandatnega obdobja in da bi se skupne ugotovitve odrazile v nekih boljših pravilih igre za reševanje odprtih vprašanj... Vlada je zainteresirana, da se ta vprašanja uredijo s soglasjem, prvine razrešenih problemov pa bi radi vgradili v državo kot element stabilnosti za prihodnje obdobje«⁴. Šuštar je izrazil pričakovanje, da se RKC obravnava kot enakopravnega partnerja, na kar je Drnovšek odgovoril, da se strinja z enakopravnim statusom pri »tistih vprašanjih, ki se nanašajo na dejavnost Cerkve in na tista stična vprašanja med Cerkvijo in državo«⁵. Sicer pa je Drnovšek že 28. julija pisal nadškofu Šuštarju, v katerem zagotavlja, da »z vladne strani ne razmišlja drugače, kot da gre v tej komisiji za dve enakopravni pogajalski strani« (Ivelja 1996: 3). Očitno je torej, da je MKK po več kot treh letih in pol delovanja zašla v slepo ulico. Dejstvo je, da praktično še na 7. seji MKK ni bila jasno dorečena vloga cerkvenega dela komisije (se pravi ali ima enakopraven status), da ne govorimo o vsebinskih vprašanjih. MKK praktično ni rešila nobenega pomembnega vprašanja. Če pogledamo samo vprašanje religijskega pouka, lahko ugotovimo, da je vlada sprejela sveženj šolskih zakonov v letu 1996 brez sprejetega predloga KC. Na to se bomo v nadaljevanju še vrnil.

V letu 1997 pride do korenitih sprememb na strani RKC v Sloveniji. Kot veleva cerkveno pravo, je 15. avgusta 1995 ob dopolnjenem svojem 75. letu starosti, nadškof Šuštar predložil svojo odpoved, vendar ga je papež zaprosil, da še nekaj časa ostane na tem mestu (RI 1997: 3). Na tem mestu je ostal vse do leta 1997, ko ga je nadomestil Franc Rode. Rode je bil uradno imenovan 5. marca 1997, posvečen pa natanko po 17 letih, odkar je bil posvečen dr. Alojzij Šuštar, in sicer 6. aprila 1997.

³ Radio Slovenija1 (1996): *Radijski dnevnik*, 2. 10.

⁴ Radio Slovenija1 (1996): *Radijski dnevnik*, 2. 10.

⁵ Radio Slovenija1 (1996): *Radijski dnevnik*, 2. 10.

Slovenska škofovska konferenca sprejme 17. marca 1997 sklep, s katerim razpusti svoj del komisije (Puc 1997: 23). S tem je konec poglavja o (neuspešnem) delovanju MKK.

Ko je bil Rode še Rimu, pred vrnitvijo v Ljubljano, torej še preden je bil posvečen za nadškofa, je o odnosu med KC in državo in posredno tudi o delu MKK dejal: »Nekaj je bilo storjenega, drži, a še zdavnaj ne toliko, koliko bi se moglo storiti. Na primer pogovori v okviru krovne mešane komisije. Ne vidim rezultatov. Kdo je odgovoren za to? Bojim se, da država sploh ni jemala resno cerkvenih predstavnikov. Se razume, da se tako ne bomo več pogovarjali« (Koprivc 1997: 14).

Na novo imenovani (in še ne posvečeni) ljubljanski nadškof dr. Rode se je sredi marca 1997 vrnil z Vatikana po 16 letih, kjer je nazadnje opravljal funkcijo tajnika Sveta za kulturo v vatikanski kuriji (Grgič 1997: 31). Že pred posvetitvijo, 18. marca 1997, je imel tiskovno konferenco, na kateri je predstavil smernice nadaljnega delovanja RKC v Sloveniji. Izpostavil je predvsem dve ključni vprašanji, ki do tedaj nista bilio rešeni in ki po njegovem mnenju predstavljata ključno področje za ureditev odnosov med KC in državo: pravni položaj KC v Sloveniji ter vprašanje šolstva, kjer vidi težavo v tem, da je »pri nas Cerkev izključena iz snovanja pedagoške zasnove šole, kar se drugod ponavadi ne dogaja« (Kovačič 1997: 2).

10.1.2 Sporazum med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih

Maja 1997 pošlje novi nadškof Rode pismo premieru Drnovšku, v katerem predlaga ustanovitev dveh paritetnih, enakovrednih pogajalskih skupin in torej ne obnovitev pogovorov v obliki MKK⁶. 7. julija 1997 tako pride do srečanja med Drnovškom in Rode, na katerem sprejmeta obe strani sklep o ustanovitvi dveh paritetnih komisij (Zajec 1997: 2). Gre pravzaprav za nek kakovostnejši premik, saj se bi naj odslej začela pogajanja dveh enakovrednih partnerjev in ne gre zgolj za delovanje nekega posvetovalnega telesa vlade v kateri ima KC podrejen položaj. Na podlagi tega sklepa

⁶ Radio Slovenija1 (1997): *Dogodki in odmevi*, 30. 5.

pride 20. oktobra 1997 do prvega srečanja cerkvene in vladne komisije za reševanje odprtih vprašanj v zvezi s položajem RKC v Sloveniji. Na tej seji ni bila sprejeta nobena pomembna odločitev. V bistvu sta se obe komisiji zgolj dogovorila za nadaljnje sodelovanje. Vodila sta ju pa minister za pravosodje Tomaž Marušič (vladna stran) in dr. Anton Stres (cerkvena stran) (D. Z. 1997: 2). Je pa cerkvena stran na tem srečanju jasno izpostavila nujnost, da dogovorjeno med cerkveno in vladno komisijo na koncu postane tudi predmet meddržavne pogodbe med RS in Svetim sedežem. Vladna stran se o tem predlogu ni opredelila (R. I. in V. R. 1997: 4).

Na tretji skupni seji obeh komisij, ki je potekala 6. julija 1998, je bil opravljen pomemben korak naprej v urejanju odnosov med KC in državo. Kot se je po srečanju izrazil predsednik cerkvene komisije, dr. Anton Stres, je šlo za neke vrste »prelomnico«, saj bi naj na tem srečanju bili bližje možnosti sklenitvi meddržavnega sporazuma (D. P. 1998: 1). Vodja vladne komisije Tomaž Marušič je po seji povedal, da sta se obe strani dogovorili, da bodo predlagali vladi, »naj naloži svoji komisiji, da pripravi izhodišča oziroma delovno gradivo, na podlagi katerega bi lahko nastal osnutek meddržavnega sporazuma ali konkordata« (D. P. 1998: 1). S to potezo vladna stran pravzaprav prvič po letu 1994, ko je bil poslan s strani MKK predlog vladi za podpis sporazuma z apostolskim sedežem (ki pa ni bil nikoli realiziran, tudi vladna stran komisije je kasneje z zamenjavo vodstva spremenila svoje mnenje), podpre predlog za ureditev odnosov med KC in državo z mednarodnim sporazumom.

Naslednja seja je potekala 19. oktobra 1998. Vlada v tem času ni potrdila sklepa, ki sta ga sprejeli komisiji na julijski seji, da bo rezultat dogovora obeh komisij potrjen tudi z mednarodnim sporazumom (enim ali več). Komisiji sta se na tej seji dogovorili, da bosta »oblikovali dve ekspertni delovni skupini, ki bosta dorekli pravni položaj RKC in nekatera vprašanja, ki zadevajo izobraževanje, za zdaj predvsem zadrege s statusom Teološke fakultete« (RI 1998: 4). Zadrega je bila namreč v tem, da je TF ustanovljena s strani KC, hkrati pa je del Ljubljanske Univerze. Kljub temu, da vlada v tem času ni potrdila prej omenjenega sklepa obeh komisij na julijski seji, pa se je dalo sklepati, da takšnemu predlogu ni nasprotovala. To nam potrjujejo besede Marušiča, ki je po seji izjavil: »Za zdaj pooblastil za pripravo sporazuma s Svetim sedežem v komisiji nimamo,

vendar pa je dala vlada jasen signal, da je končni cilj priprava mednarodnega sporazuma« (RI 1998: 4).

Na seji obeh komisij 1. februarja 1999 sta Marušič in Stres podpisala soglasje, s katerim se med drugim potrjuje pravna osebnost Cerkve in njenih ustanov, odpira pot Cerkvi do javnih medijev in ji zagotavlja pravico do ustanavljanja svojih medijev, v osnovi izenačuje karitativne dejavnosti Cerkve z laičnimi in podobno (Košnjek 1999: 2). Skratka, s tem s sporazumom se zgolj formalno zapiše stanje, ki je dejansko že obstajalo v vsem tem času, hkrati pa bi naj bila to osnova za sklenitev delnega sporazuma med državo, Cerkvijo in Svetim sedežem (Košnjek 1999: 2). V tem času so se namreč pojavljale dileme, ali naj se sklene več delnih sporazumov ali samo en sporazum s Svetim sedežem. Kljub temu, da je pri tem sporazumu šlo v bistvu za priznanje pravic Cerkve, ki jih je v tem obdobju že uživala, pa je vseeno ta sporazum bil praktično prvi po slabih šestih letih pogajanj med KC in državo. Seveda pa je še naprej ostalo nerešeno vprašanje premoženja in vloge KC pri vzgoji in izobraževanju. Da je imel ta delni sporazum pomemben, tudi simboličen pomen, lahko sklepamo tudi iz izjave vodje cerkvene komisije dr. Antona Stresa, ki je po podpisu za TV SLO1 med drugim dejal: «... po vsebini sam ta dokument ne prinaša nobenih novosti in predvsem ne pomeni nobene prelomnice s tistim, kar smo doslej že počeli, do česar smo imeli pravico. Pomembno je ne tisto, kar je narejeno, ampak tisto, kar obeta za naprej. Obeta nadaljevanje pogajanj o veliko bolj kočljivih in nerešenih vprašanjih, predvsem pa obeta mednarodno sporazumevanje oziroma sklenitev mednarodnega sporazuma med Svetim sedežem in Slovenijo».⁷

Vlada je formalno pobudo Svetega sedeža za sklenitev sporazuma z osnutkom sporazuma sprejela 29. aprila 1999, 9. junija 1999 pa je dal soglasje za pogajanja na tej osnovi tudi parlamentarni odbor za zunanjo politiko (Roglič in Vogrič 2001: 24). Na podlagi podpisanega sporazuma sta obe strani imenovali svoji petčlanski pogajalski skupini. Vlada je na čelo svoje pogajalske skupine imenovala državnega podsekretarja iz zunanjega ministrstva, Andreja Grasselija, RKC pa apostolskega nuncija Edmonda Farhata. Julija in avgusta 1999 so nastale splošne točke sporazuma. Mediji so celo pisali, da so ključne točke nastale noč pred sejo vlade, na kateri je vlada potrdila besedilo

⁷ TV SLO1 (1999): *Odmevi*, 1. 2.

sporazuma med Svetim sedežem in Slovenijo (glej npr. Žerdin 1999: 16). Seja vlade, na kateri je bilo potrjeno besedilo sporazuma, je potekala dne 11. novembra 1999 (Babič in drugi 1999: 2). Vendar težav s tem ni bilo konec. Pravzaprav so se zapleti s tem komaj pričeli. Pogajanja so bila tajna. Besedilo je dvignilo veliko prahu. Veliko je bilo očitkov, da besedilo prebija ustavni red in da zajema številne nejasne in dvoumne formulacije. Sprožila se je javna polemika. Vlada je nato na svoji seji, 26. novembra 1999 sprejela sklep, da morajo pogajalci pred parafiranjem nekatere formulacije zapisati bolj nedvoumno (Žerdin 1999: 16). Nekoliko dopolnjeno besedilo nato vlada sprejme na svoji seji 9. marca 2000 (Štefanič 2000: 2). Na same podrobnosti besedila se bomo kasneje še vrnili. Vendar je zdaj zaenkrat dovolj le to, da zajamemo dinamiko dogajanja.

Leto 2000 je izredno pestro za slovensko notranjepolitično sceno. Sredi leta pade Drnovškova vlada in nastopi Bajukova vlada. Konec leta pa nastopijo parlamentarne volitve. Razumljivo, da sporazum ni bil na dnevnem redu glavnih političnih akterjev. Šele leta 2001 nastanejo novi premiki. Vendar je potrebno upoštevati dejstvo, da se politične karte v tem času premešajo. V vladno koalicijo stopi ZLSD, ki ni naklonjena Katoliški cerkvi in sporazumu. Vlada na svoji seji, 12. aprila 2001 (po več kot enem letu zastoja), po napornih koalicijskih usklajevanjih sprejme izhodišča Republike Slovenije za nadaljevanje pogajanj Slovenije s Svetim sedežem o pravnih vprašanjih (Natlačen 2001: 2), vendar brez soglasja ZLSD, ki temu nasprotuje. Vlada imenuje novo pogajalsko skupino, ki jo je vodil direktor vladne službe za zakonodajo Matjaž Nahtigal (Roglič in Vogrič 2001: 24). Pogajanja so nato potekala v strogi tajnosti vse do parafiranja sporazuma. 10. decembra 2001 vodji obeh pogajalski skupin Matjaž Nahtigal in Edmond Farhat parafirata Sporazum med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih (Natlačen 2001: 3), 4 dni kasneje 15. decembra 2001 pa sporazum podpišeta še zunanji minister dr. Dimitrij Rupel in tajnik Svetega sedeža, pristojen za odnose z državami, nadškof Jean Louis Tauran. Vendar zadeva še ni končana. Vlada se je že prej zavezala, da bo besedilo sporazuma poslala tudi v presojo Ustavnemu sodišču, zaradi očitkov, da je besedilo neskladno z ustavo RS. Ker je vlada poslala celotno besedilo v presojo, je ustavno sodišče 19. marca 2002 vrnilo predlog vladi v dopolnitev, saj ustavno sodišče presoja zgolj sporne določbe in je zato vladi naročilo, da naj v predlogu te sporne določbe tudi navede. Vlada nato sprejme dopolnjen predlog na svoji seji 18. aprila 2002.

Ustavno sodišče po več kot letu in pol nato odloči, da sporazum s Svetim sedežem ni protiustaven. To odločitev sprejme 19. novembra 2003 (Vogrič 2003: 1). Državni zbor nato 28. januarja 2004 ratificira sporazum, kar pomeni, da je po več kot desetih letih pogajanj med državo in KC, končno prišlo do prvega pravega sporazuma, ki pa paradoksalno ne prinaša praktično ničesar novega, kar obstoječi pravni red RS ni že poprej določal.

Po podpisu sporazuma in po zamenjavi oblasti na volitvah leta 2004 je Vlada Republike Slovenije je na 9. redni seji dne 3. februarja 2005 ustanovila Komisijo Vlade Republike Slovenije za reševanje odprtih vprašanj verskih skupnosti (Internet 8). Ta komisija je tako nadomestila predhodno, ki je pripravila t.i. vatikanski sporazum. Člani te komisije so predvsem ministri nove vlade⁸. Komisija doslej ni sprejela nobenega zavezujočega sklepa, ki bi zadeval področje šolstva. Kot pravi dr. Štuhec, so pogajanja na ravni država – Katoliška cerkev, v smislu priprave nekega skupnega sporazuma, trenutno zamrla, ker je vlada napovedala določene zakonske rešitve, ki bi naj reševali določene odprte probleme, tudi na področju šolstva. Po njegovih besedah je tudi interes Katoliške cerkve, da se počaka na zakonske rešitve in če bodo te sprejemljive, obstaja možnost, da pride na koncu tudi do kakšnega sporazuma.

10.2 Verski pouk

Temeljna šolska zakona v letu 1991, pomembna za predmet našega raziskovanja, sta bila predvsem Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju ZOFVI) ter Zakon o zavodih (glej Bahovec 1993). Posredno pa je posegal v šolski prostor tudi Zakon pravnem položaju verskih skupnosti (v nadaljevanju ZPPVS).

Z nastankom nove države, se je spremenila tudi ustavna podlaga in najavile so se možnosti za novo ureditev tudi na področju verskega pouka v javnih šolah. To si je obetala vsaj Katoliška cerkev v Sloveniji.

8

Člani komisije (Sklep vlade RS o ustanovitvi Komisije Vlade Republike Slovenije za reševanje odprtih vprašanj verskih skupnosti): dr. Lovro Šturm (predsednik), dr. Drago Čepar, dr. Andrej Bajuk, dr. Vasko Simoniti, Dragutin Mate, Karl Erjavec, Janez Podobnik, dr. Milan Zver, dr. Dimitrij Rupel, mag. Božo Predalič.

ZOFVI iz leta 1991 neposredno ni urejal vprašanje verskega pouka. Slednje je urejal ZPPVS.

Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti iz leta 1991 je med drugim določal, da se verski pouk lahko izvaja v prostorih verske skupnosti. Prav tako pa je zakon določal, da je za obisk verskega pouka mladoletnika potrebno poleg njegove privolitve tudi soglasje staršev oziroma skrbnika (Internet 1).

10.2.1 Ustava RS 1991

Po mnenju Šturma in Prepeluhove (v Šturm in drugi 2004) je bistveno ločnico začrtala Ustava RS iz leta 1991, ki izhaja iz načela, da je dovoljeno vse, kar ni izrecno prepovedano. V prejšnji ustavni ureditvi, ki je izhajala iz načela da je prepovedano vse kar ni izrecno dovoljeno, pa je ureditev dejavnosti verskih skupnosti z Zakonom o pravnem položaju verskih skupnosti pomenila, da je vse ostalo za verske skupnosti prepovedano.

10.2.2 MKK in verski pouk

V prejšnjem poglavju smo opredelili potek formalnih odnosov med KC in državo po osamosvojitvi bolj na splošno. Sedaj pa se bomo na podlagi te dinamike osredotočili na samo vsebino pogajanj, in sicer na tisti del, ki govori o vprašanju verskega pouka.

Avgusta 1992 je takratni ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar javno naslovil predlog vladi RS in Ministrstvu za šolstvo in šport, v katerem pove, da je Medškofijski katehetski svet pri Slovenski škofovski konferenci 31.10. 1990 objavil pobudo za verski pouk v šoli »z namenom, da bi tako sodelovali pri preobrazbi šolstva. Pobudo so prejeli tudi predstavniki šolskih oblasti, a nanjo niso odgovorili« (Štuhec 1997). Med drugim v pismu nadškofa Šuštarja, ki ga navaja Štuhec, avtor navaja predlog Škofovske konference, da bi se v osnovne in srednje šole uvedel verski predmet, kot obvezni izbirni predmet (Štuhec 1997).

Med drugim nadškof v pismu utemeljuje, da »verski pouk, nikakor ni kateheza ali uvajanje v zakramente, temveč predmet, ki širi človekovo kulturo in spodbuja duhovno rast posameznika in družbe« (Štuhec 1997). »Škofje vidijo kulturno-zgodovinske razloge za uvajanje nraavnih in verskih vsebin tudi v druge predmete, kakor potrebo po spoznavanju drugih verstev, da bi šola tako lahko vzgajala k "boljšemu medsebojnemu razumevanju, spoštovanju in sodelovanju". Uveljavljanje verske svobode v šoli pa ne pomeni, da se ne spoštuje svoboda vseh drugih. Škofje nikomur ne vsiljujejo tega predmeta, pač pa pričakujejo od države in politike, da se bo ravnala po sodobnih evropskih vzgledih« (Štuhec 1997).

Na javno pismo nadškofa Šuštarja se je odzval takratni šolski minister, dr. Slavko Gaber. Njegov odziv je bil objavljen 28. avgusta 1992 v časopisu Delo: »s procesi "dezideologizacije" si bo ministrstvo prizadevalo doseči evropske norme oblikovanja pluralnosti vedenja, zato se zavzema za strokovno, znanstveno tematizacijo med seboj različnih mišljenjskih tradicij, ki so bile v preteklosti zanemarjene ali docela spregledane. Med tradicijami, ki kličejo po ponovni enakopravnejši elaboraciji, je nedvomno treba nameniti ustrezno mesto krščanski« (Štuhec 1997).

Katoliška cerkev je za prvo sejo MKK pripravila izhodišča za uvedbo religiozno etičnega pouka. Med drugim je predlog vseboval naslednje konkretne rešitve (Štuhec 1997):

- predmet naj bo obvezni izbirni - alternativa naj bi mu bila etika oziroma državljanska vzgoja;
- predmet je sestavni del rednega šolskega pouka in naj bi obsegal dve šolski uri na teden od predšolske vzgoje do konca srednje šole;
- do štirinajstega leta starosti naj o obisku odločajo starši, potem pa mladostniki sami;
- učitelje naj bi usposabljala Teološka fakulteta; mandat bi dobili od krajevnega ordinarija, sicer pa naj bi imeli izenačen status z ostalimi učitelji;
- za vsebino učbenikov naj bi skrbela Cerkev, za organizacijo, didaktiko in metodiko pa šolske ustanove.

Vladna stran je na ta izhodišča podala svoje predloge (Štuhec 1997):

- vednost o verstvih naj se vključi v obstoječe predmete;
- uvajajo naj se privatne šole, ki so svobodne na področju veroizpovedi;
- v javno šolo naj se uvede nekonfesionalni predmet o verstvih, ki mora predstaviti vse svetovne religije, s posebnim poudarkom religije okolja;
- za kadre naj bi skrbeli v interdisciplinarnem ključu (Teološka in Filozofska fakulteta);
- pri predmetu morajo sodelovati tudi druge verske skupnosti; programe in učbenike naj pripravi mešana komisija strokovnjakov, verificira pa jih Strokovni svet in Zavod za šolstvo;
- svetovno nazorska pripadnost učiteljev naj ne bi igrala nobene vloge;
- predmet naj bi bil izbirni in sicer dve leti v višjih razredih osnovne šole in eno ali dve leti v srednjih šolah.

21. januarja 1994 vladna stran brez soglasja cerkvene strani poda Informacijo o dosedanjih pogovorih. V tej Informaciji, ki je bila dana Vladi in Apostolskemu nunciju, je bilo navedeno, da je glede predmeta bilo dogovorjeno, da bo predmet (Štuhec 1997):

1. spadal med obvezno-izbirne predmete v sklopu humanističnih predmetov;
2. da bo nekonfesionalen s poudarkom na religiji okolja;
3. poučeval bi se dve leti v osnovni šoli in eno oz. dve na sekundarnih stopnjah šolanja;
4. predlagano je ime predmeta "religija in etika" za osnovno šolo in "religija in kultura" za srednjo šolo;
5. mešana komisija 3+3 je izdelala osnutek programa za oba predmeta;
6. poučevali naj bi ga diplomanti kombiniranega študija TF in FF.

Na omenjeno Informacijo se je odzval cerkveni del, ki je zahteval, da se poda usklajeno poročilo o delu MKK, ki je nato nastalo 16. junija 1994, in ki predstavi obe stališči in doseženo soglasje ter pove, da je bil sprejet sklep, da »predmet "religija in etika" oz "religija in kultura" ostane zakonsko odprt za celotno obdobje šolanja. Člani cerkvenega dela komisije so namreč ves čas vztrajali, da predmet dobi značaj obvezno izbirnega predmeta in

da se ga postopno uvaja za vse stopnje obveznega in srednješolskega izobraževanja. S tem, da so se v pogajanjih odrekli pristojnosti Cerkve nad predmetom in njegovi konfesionalnosti« (Štuhec 1997). Kot pravi Štuhec (2007), je v tem obdobju bilo govora o nekonfesionalnem predmetu, šele nekoliko kasneje si je Katoliška cerkev premislila in začela zagovarjati konfesionalni verski predmet. Po njegovih besedah Katoliška cerkev v tem času ni imela jasnega stališča, kaj pravzaprav želi.

Januarja 1995 je Ministrstvo za šolstvo in šport izdalo Belo knjigo o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, kjer je bil predstavljen koncept šolske zakonodaje. Na njeni podlagi je nato bila sprejeta tudi šolska zakonodaja leta 1996.

10.2.3 MKK in verski pouk II

13. junija 1995, na 6. seji MKK, je vladni del komisije predstavil odgovor na predlog cerkvenega dela komisije o rešitvi nekaterih odprtih vprašanj. Vlada je predloge KC razvrstila na tri kategorije: sprejemljive, pogojno sprejemljive ter nesprejemljive (Partlič 1995: 3). Med nesprejemljive je med drugim vlada uvrstila predlog RKC o »uvedbi religioznega pouka v državne šole vseh vrst in stopenj, razen Univerze, za katerega naj bi učni načrt določili cerkveni organi. Za učence, ki religioznega pouka ne bi izbrali, naj bi država pripravila vzporedni obvezni predmet, sicer pa naj bi religiozni pouk urejala Cerkev v sodelovanju s šolskimi oblastmi, učili pa diplomanti teologije s strokovnim izpitom in mandatom pristojnih cerkvenih oblasti« (Partlič 1995: 3).

Cerkveni del komisije je julija 1995 poslal poslancem vseh parlamentarnih strank svoje stališče glede šolske zakonodaje. Predlaga uvedbo predmeta religijski pouk v zadnjih treh letih osnovne šole in v vseh štirih letih srednje šole kot obvezni izbirni predmet⁹. V tem času je namreč že tekla procedura sprejemanja svežnja šolskih zakonov v Državnem zboru.

⁹ TV SLO1 (1995): *Dnevnik*, 24. 7.

V začetku leta 1996 je bil sprejet t.i. sveženj šolskih zakonov, med njimi tudi dva zakona, ki sta pomembna za predmet našega raziskovanja, in sicer Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (v nadaljevanju ZOFVI) ter Zakon o osnovni šoli (v nadaljevanju ZOŠ).

10. 2. 4 Šolska zakonodaja 1996

Ključna šolska zakona, ki sta bila sprejeta leta 1996, sta bila ZOFVI in Zakon o osnovni šoli. Prvi je v 72. členu prepovedoval izvajanje konfesionalne dejavnosti v javnih šolah in šolah s koncesijo, torej tudi izvajanje verksega konfesionalnega pouka (Internet 3). Zakon o osnovni šoli pa je določal, da mora šola v okviru družboslovno-humanističnega sklopa ponuditi pouk tujega jezika, nekonfesionalni pouk o verstvih v zadnji triadi devetletke.

Katoliška cerkev ni bila zadovoljna s sprejetimi zakonskimi rešitvami. To nam lepo ponazorijo besede takratnega pomožnega ljubljanskega škofa in predsednika cerkvenega dela krovne komisije Alojza Urana, ki je za časopis Dnevnik dejal: »Od predmeta, ki naj bi ga uvedli v šolo po novi zakonodaji, se v Cerkvi v celoti distanciramo. Nikoli nismo v javne šole želeli uvesti verouka, toda prav tako ne nekakšne religiologije, na katero Cerkev zapovrh nima vpliva. Naš predlog je bil, in pri njem vztrajamo, da v javne šole uvedemo predmet, pri katerem bi Cerkev sodelovala tako glede kadrov kot glede programa, ki pa ne bi bil obvezen za vse otroke, ki bi torej sodil med obvezne izbirne predmete« (Ivelja 1996: 3).

Poglejmo še mnenje takratnega predsednika vladnega dela mešane komisije (oz. po nekaterih interpretacijah predsednika celotne komisije), dr. Pavleta Gantarja, ki je povedal za časopis Dnevnik: »Verskega pouka, kot ga zahteva Cerkev, v javni, laični šoli ni in ga ne bo, vsaj dokler lahko o tem (so)odloča LDS. Verski, konfesionalni pouk je možen v zasebnih šolah, v javnih vrtcih in šolah ter šolah oziroma vrtcih s koncesijo pa ne« (Ivelja 1996: 3).

Pojavlja se vprašanje, kako je pravzaprav KC sploh bila vključena v oblikovanje predmeta Verstva in etika, ki je, kot smo videli, bil vključen v novo šolsko zakonodajo. Macuh (2001)

v svojem delu predstavi odnos posameznih skupin (predvsem verskih) do vprašanja izbirnega predmeta verstva in etika. Med drugim je navedeno tudi mnenje Katoliške cerkve, ki ga je na predlog dr. Franceta Rodeta napisal Jože Mlakar. Med drugim tudi navaja, da je bilo skupaj 11 avtorjev pri pripravi učnega načrta za izbirni predmet verstva in etika. Od tega so bili trije teologi: dr. Stanko Gerjolj, dr. Drago Ocvirk in mag. Alenka Šverc (Macuh 2001: 102). Po drugi strani je Strokovni svet za splošno izobraževanje na svoji 23. seji, dne 17. 12. 1998, s petnajstimi glasovi za in štirimi vzdržanimi, določil učni načrt za izbirni predmet Verstva in etika. Od 22 članov takratnega Strokovnega Sveta za splošni izobraževanje ni bilo nobenega teologa¹⁰. Sicer pa kot je dejala dr. Alenka Šverc v intervjuju (Šverc 2007), so bili teologi v predmetno komisijo predlagani kot strokovnjaki na svojem področju in ne kot predstavniki Katoliške cerkve. V tem primeru bi namreč za sodelovanje morali povabiti Škofovsko konferenco, ki bi nato predlagala svoje kandidate (Šverc 2007). Tudi dr. Štuhec je v intervjuju (Štuhec 2007) dejal, da teologi, ki so bili člani te predmetne komisije, niso imeli mandata Katoliške cerkve. Kot pravi Šverčeva, je bil sam predmet Verstva in etika postavljen na za teologe nesprejemljive temelje, saj je bila religija okolja postavljena v enak položaj kot vse ostale religije, prav tako pa je bilo za njih nesprejemljivo, da je bil predmet postavljen med vse ostale izbirne predmete, ne pa zgolj med tiste, ki so z njim primerljivi (na primer etika, državljanska vzgoja...) (Šverc 2007).

Na nezadovoljstvo z zakonskimi rešitvami glede verskega pouka kaže tudi pastirsko pismo škofov ob začetku šolskega leta 1998/99, ki nosi naslov: »Kakšna bo šola, takšna bo prihodnja podoba slovenskega naroda« (Družina 1998: 7). Poglejmo si nekaj citatov iz tega pisma: »Državni zbor je izglasoval s pičlo večino sveženj šolskih zakonov 15. marca 1996 brez predhodnega nacionalnega soglasja, na kar je Cerkev že takrat vztrajno opozarjala. V tej zakonodaji pravice staršev niso dovolj upoštevane... V naših šolah je prepovedan verouk, pa tudi kakršenkoli pouk o veri, kjer bi imela Cerkev svojo besedo. To izhaja iz nestrpnosti do vere in Cerkve in bo tako nestrpnost tudi rojevala... Katoliška cerkev se ne bo nikoli sprijaznila s tem, da ne bi imela nobene soodgovornosti za to, kaj bodo o njej in katoliški

¹⁰ Strokovni svet RS za splošno izobraževanje (1998): *Zapisnik 23. seje*. Ljubljana: MŠŠ, 17. 12. interno gradivo. V zapisniku so navedeni prisotni člani: mag. Brlič, mag. Berzelak, g. Deržek, dr. Dolar, dr. Hribar, dr. Kramar, ga. Margon, g. Mlakar, dr. Mankoč-Borštnik, dr. Marjanovič Umek, g. Mirt, mag. Okorn, ga. Pantar, dr. Pučko Razdevšek, ga. Pavlič-Škerjanc, dr. Rozman, dr. Šegedin, mag. Trunk, g. Varga, ga. Vidovich. Med odsotnimi člani pa so navedeni: dr. Bracar Štrukelj, dr. Vidovič Muha.

veri poučevali mlade rodove« (Družina 1998: 7) Gre za dokaj ostro pismo, ki je v slovenski javnosti dvignilo kar precej prahu.

Februarja 1998 je prvopodpisani državljani Mihael Jarc skupaj s sedmimi podpisniki vložil pobudo za oceno ustavnosti 72. člena ZOFVI v delu, ki prepoveduje konfesionalno dejavnost tudi v šolah s koncesijo (Puc 2001: 24). Ustavno sodišče je potrebovalo skoraj 4 leta, da je izdalo odločbo. 22. novembra 2001 je naposled sprejelo odločitev, da je 3. odstavek 72. člena ZOFVI-ja v neskladju z Ustavo RS, v kolikor se nanaša na prepoved izvajanja konfesionalne dejavnosti v vrtcih in šolah s koncesijo (Internet 5).

10.2.5 Vseslovenska sinoda Katoliške cerkve v Sloveniji 1997 - 2000

V vmesnem času je potekala prva vseslovenska sinoda. Odločitev o njej je sprejela Slovenska škofovska konferenca 26. maja 1997 (Pušenjak 1999: 2). Ob koncu leta 1999 (med 4. in 6. novembrom) in ob koncu leta 2000 (od 2. do 4. novembra) sta bili dve plenarni zasedanji (priprave na sklepni zasedanji so potekale praktično od sprejete odločitve na Slovenski škofovski konferenci v okviru t.i. dekanijskih sinodalnih dnevov). Sinoda je nosila naslov »Izberi življenje«. Ob koncu sinode so udeleženci sprejeli sklepni dokument, ki je bil dokončno potrjen na izredni seji Slovenske škofovske konference 17. januarja 2001 (Slovenska škofovska konferenca 2001). V sklepnem dokumentu, ki je bil produkt praktično tri leta zbiranja različnih pobud, in ki je bil soglasno sprejet ob koncu 2. zasedanja plenarnega zbora Cerkev na Slovenskem, je med drugim naveden tudi predlog o verskem pouku.

Med drugim je zapisan predlog Katoliške cerkve, da bi župnijska kateheza nadomestila enega izmed obveznih izbirnih predmetov v šolskem sistemu (Slovenska škofovska konferenca 2001).

Če se je Katoliška cerkev predvsem po letu 1994 vseskozi javno zavzemala zgolj za uvedbo verskega konfesionalnega pouka v javne šole kot obveznega izbirnega predmeta, pa se na sinodi pojavi še drug kompromisni predlog. Da se župnijska kateheza prizna kot obvezni izbirni predmet.

Na podlagi odločitve Ustavnega sodišča je bil novembra 2002 nato spremenjen 72. člen ZOFVI-ja v tistem delu, ki se nanaša na opravljanje konfesionalne dejavnosti v šolah s koncesijo. Sprememba zakona je tako po novem dopuščala konfesionalno dejavnost v vrtcih in šolah s koncesijo, vendar mora ta dejavnost potekati izven javnoveljavnega programa (Internet 4).

10.2.6 Sporazum s Svetim sedežem o odprtih vprašanjih

Vlada RS je na seji 11. novembra 1999 sprejela besedilo Sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem. Za nas je pomemben 10. člen, ki je določal:

»Katoliška cerkev ima v skladu z zakonodajo Republike Slovenije in v skladu s kanonskim pravom pravico ustanavljati in upravljati šole vseh vrst in stopenj, dijaške in študentske domove ter druge izobraževalne in vzgojne ustanove.

Država bo podpirala ustanove iz prejšnjega odstavka ob enakih pogojih, kot podpira druge tovrstne zasebne ustanove.

Status dijakov, študentov in gojencev teh ustanov je izenačen s statusom gojencev v javnih ustanovah« (Natlačen 2001: 3).

»Druga odprta vprašanja vzgoje in izobraževanja bodo reševali pristojni državni organi in pristojna oblast Svetega sedeža« (Babič in drugi 1999: 2).

Veliko prahu je dvignil zadnji, četrti odstavek 10. člena, ki je bil nato v končnem besedilu tudi izpuščen. Kritiki so namreč trdili, da je reševanje tovrstnih odprtih vprašanj v državi izključna pristojnost državnih organov. Po njihovem mnenju je ta določba v nasprotju z ustavnim načelom ločitve Cerkve od države (glej Babič in drugi 1999: 2). Tukaj je potrebno poudariti, da je bilo besedilo sporazuma vse do parafiranja 10.12. 2001 tajno. Vendar je kljub temu prišlo v javnost, natančneje v nabiralnik Matevžu Krivicu, ki je čez nekaj dni spisal temeljito pravno mnenje o sporazumu (med drugim objavljeno v Mladini 22. 11.

1999: 18). Prvotno besedilo v celoti sicer ni bilo javno objavljeno, vendar lahko sestavimo mozaik na podlagi analiz člankov, objavljenih vse do javne objave končnega besedila.

10.2.7 Predlog Zakona o verski svobodi in verskih skupnosti 2004

Februarja 2004 je Inštitut za pravo človekovih pravic pod vodstvom nekdanjega ustavnega sodnika dr. Lovra Šturma Uradu za verske skupnosti poslal predlog novega Zakona o verski svobodi in verskih skupnostih. Zanimiv je predvsem 27. člen predloga zakona, ki ga navaja časopis Večer: »Učenci osnovnih in srednjih šol, ki obiskujejo verski pouk, organiziran v okviru registrirane verske skupnosti, so na lastno zahtevo ali zahtevo svojih staršev oproščeni udeležbe pri pouku in ocene enega od obveznih izbirnih predmetov oziroma ene od obveznih izbirnih vsebin« (Mlinarič 2004: 3).

V razlagi člena dodajajo, da »ta verski pouk ne bi bil sestavni del kurikulumu, država ga ne bi financirala, niti se ne bi ocenjeval in vpisoval v spričevalo« (Mlinarič 2004: 3). V predlogu je še zapisano, da »morajo osnovne šole ob določitvi letnega načrta šolskih in zunajšolskih dejavnosti na zahtevo učencev oziroma njihovih staršev, vloženo ob prijavi učencev v tekočem letu, uskladiti obveznosti učencev tako, da jim bo dejansko zagotovljena možnost redne in nemotene udeležbe pri verskem pouku« (Mlinarič 2004: 3).

V Zakonu o verski svobodi, ki je bil sprejet februarja 2007, pa ne najdemo več omenjene določbe. V zakonu se praktično nobena določba ne nanaša na verski pouk, prav tako tudi ni obravnavano vprašanje vzgoje in izobraževanja (Internet 7). Po besedah dr. Štuheca (Štuhec 2007) Zakon o verski svobodi ni mogel ignorirati odločbe Ustavnega sodišča, ki je posredno odločilo, da verske vsebine ne morejo biti del javnega pouka (glej Internet 5).

10.3 Zasebne katoliške šole

Po osamosvojitvi in sprejetju nove ustave se ustvarijo nova pravna razmerja, ki omogočijo nastanek zasebnih šol z javno veljavnim programom.

10.3.1 Zakonodaja v letu 1991

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti v Republiki Sloveniji je leta 1991 odpravil prepoved organiziranja oziroma opravljanja t.i. dejavnosti splošnega družbenega pomena ter ustanavljanja organizmov za takšne dejavnosti (Prepeluh in Šturm v Šturm in drugi 2004: 118).

S spremembo zakona leta 1991 dobijo verske skupnosti možnost za svobodno (z določenimi omejitvami) ustanavljanje zasebnih šol. To je tudi pomenilo, da so se že obstoječe verske šole lahko vključile v sistem vzgoje in izobraževanja, kot javne listine pa so se začele priznavati tudi diplome teološke fakultete in spričevala srednje verske šole v Vipavi in Želimjah.

Še pred sprejetjem nove ustave decembra 1991 je bil najprej marca 1991 sprejet Zakon o zavodih, avgusta istega leta pa še Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI), ki jih je sprejela še tedanja Skupščina Republike Slovenije.

ZOFVI iz leta 1991 je med drugim opredeljeval opravljanje javne službe na podlagi koncesije. To je pomenilo, da so lahko vzgojno-izobraževalno dejavnost opravljali tudi zasebniki (torej tudi Katoliška cerkev) (Bahovec 1993).

Po osamosvojitvi se ustanovijo 3 katoliške gimnazije, ki prejmejo za svoje delovanje državno koncesijo. Škofijska gimnazija v Vipavi nastane iz Srednje verske šole v Vipavi, Škofijska gimnazija v Želimjah pa nastane iz Srednje verske šole v Želimjah. Obe srednji verski šoli sta v času po 2. svetovni vojni bili namenjeni izobraževanju bodočih duhovnikov. Tudi nista imeli statusa javno veljavnih programov.

Klasična gimnazija Šentvid, ki je bila ustanovljena po 1. svetovni vojni, je bila po vojni ukinjena vse do osamosvojitve Slovenije. Po osamosvojitvi pride do neke vrste revitalizacije gimnazije. Teološka fakulteta je ponovno vključena v Univerzo leta 1992, kar pomeni, da dobi fakulteta ponovno status javnosti in tudi za nazaj se priznajo diplome bivših študentov te fakultete v času komunističnega režima. Vse tri škofijske gimnazije se

torej financirajo 100% v skladu s takratnim ZOFVI, prav tako Teološka fakulteta, ki ima enakopraven status z drugimi fakultetami, članicami Univerze v Ljubljani.

Način financiranja katoliških šol po osamosvojitvi je prikazan tudi v obrazložitvi odločbe Ustavnega sodišča (Internet 5). V 29. točki obrazložitve, US navede: »Organiziranost šolstva je bila pred uveljavitvijo ZOFVI urejena v ZOFVI91. Zakon je predvidel opravljanje javne službe na področju vzgoje in izobraževanja v javnih in v koncesioniranih zavodih. Uresničitev zasebne iniciative s podeljevanjem koncesij je bila rešitev, ki jo je bilo po uveljavitvi nove Ustave mogoče najenostavneje in najhitreje sprejeti, vendar pa je bila nova ureditev šolstva že tedaj pričakovana. Poleg tega je pravni položaj prejšnjih koncesionarjev, ki svojega programa niso prilagodili določbam novega ZOFVI, spremenjen v najmanjši možni meri. ZOFVI je namreč za prilagoditev predvidel prehodno obdobje. Zasebne šole, ki jim je bila koncesija podeljena pred uveljavitvijo ZOFVI in so želele ohraniti položaj koncesionirane šole, so bile dolžne v štirih letih po uveljavitvi Zakona, tj. do 15. 3. 2000 uskladiti program z Zakonom (prvi odstavek 141. člena ZOFVI). Če tudi tega niso storile, so ostale v veljavi določbe koncesijske pogodbe o financiranju (tretji odstavek 141. člena v zvezi z drugim odstavkom 138. člena ZOFVI). Tudi po poteku prehodnega obdobja so torej te šole za čas veljavnosti koncesijske pogodbe ohranile financiranje, dogovorjeno s koncesijsko pogodbo« (Internet 5).

Iz navedene obrazložitve je jasno, da je šlo po eni strani za začasno rešitev, ker so se že tedaj predvidevale nove zakonske rešitve, po drugi strani pa so te šole tudi po spremembi zakonodaje ohranile status koncesionarja.

Delovanje in status zasebnih šol v Sloveniji določa ZOFVI iz leta 1996. Zakon med drugim predvideva 85% financiranje zasebnih šol, prav tako pa predvideva umik javnih sredstev za zasebno šolo, v kolikor bi z vpisom vanjo bil ogrožen obstoj edine javne osnovne šole v istem šolskem okolišu (Internet 3).

Po sprejetju nove zakonodaje leta 1996 je nastala še ena katoliška zasebna šola, in sicer Škofijska gimnazija Antona Martina Slomška v Mariboru. Prva generacija gimnazijcev se je vpisala prvič v šolskem letu 1997/98. Njen status je opredeljeval ZOFVI in je imela status

zasebne šole po tem zakonu, kar je med drugim pomenilo, da država financira 85% materialnih stroškov. To pa po drugi strani pomeni, da smo v tem času imeli dva vzporedna sistema zasebnih šol. Po eni strani so tri zasebne katoliške gimnazije, ustanovljene pred letom 1996, imele koncesijo (kar pomeni, da jih je država financirala 100%), na drugi strani pa je Škofijska gimnazija AMS v Mariboru financirana 85%.

Po osamosvojitvi Katoliška cerkev v Sloveniji ustanovi tudi nekaj zasebnih katoliških vrtcev. Vseh zasebnih je trenutno 20, od tega večina katoliških (Internet 6), ni pa ustanovljena nobena zasebna katoliška osnovna šola. Po mnenju nekaterih je eden izmed razlogov tudi 87. člen ZOFVI-ja, ki določa, da država ne sofinancira zasebne šole, če je z njeno ustanovitvijo ogrožen obstoj edine javne osnovne šole v istem šolskem okolišu.

Tukaj se vrnimo še enkrat na odločbo Ustavnega sodišča z dne 22. novembra 2001 (Internet 5), ko je sodišče presodilo, da je določba 72. člena ZOFVI-ja protiustavna v tistem delu, ki prepoveduje konfesionalno dejavnost tudi šolam s koncesijo. To pomeni, da so zasebne (katoliške) šole, ki so bile ustanovljene pred spremembami zakonodaje leta 1996, ne samo neenakopravne v finančnem smislu, ampak tudi v tem, da je denimo Škofijska gimnazija AMS imela dovoljenje za poučevanje konfesionalnega verskega pouka, medtem ko je ostalim trem katoliškim gimnazijam bila konfesionalna dejavnost prepovedana, s tem pa tudi poučevanje konfesionalnega pouka. Z omenjeno spremembo zakonodaje je sicer bilo to odpravljeno, vendar če smo natančni, je US zapisalo, da je konfesionalni pouk dovoljen izven javno veljavnega programa, za katerega ima šola koncesijo. Te omejitve pa ni za zasebne šole, ustanovljene po letu 1996. Zanimivo pa je, da v praksi, kot je povedala državna sekretarka na Ministrstvu za šolstvo in šport dr. Alenka Šverc (2007), danes ne govorimo več o šolah s koncesijo, ampak zgolj o zasebnih šolah, kjer so ene financirane 100% (tiste, ki so nastale pred letom 1996), ostale pa 85%. Država namreč nikoli ni podaljšala koncesije, hkrati pa tudi ni odvzela že pridobljene pravice. Po besedah dr. Šverčeve je že tedanji minister Slavko Gaber govoril samo o zasebnih šolah in ne več o šolah s koncesijo (Šverc 2007). To torej pomeni, da prepoved opravljanja konfesionalne dejavnosti znotraj javnoveljavnega programa (72. člen ZOFVI) dejansko ne obstaja za nobeno delujočo zasebno šolo.

Če povzamemo, po osamosvojitvi se s spremembo ustave in zakonodaje ponovno omogoči ustanavljanje zasebnih katoliških šol, ki dobijo pravico javnosti. V tem času dobimo 4 katoliške gimnazije, pri čemer pa so tri gimnazije (v Želimju, Šentvidu in Vipavi) dobile koncesijo, Škofijska gimnazija v Mariboru pa pridobi status zasebne šole po Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja iz leta 1996. Dobimo pravzaprav dvotirni sistem zasebnih šol. Po eni strani so dobile zasebne šole, ki so bile ustanovljene pred sprejetjem šolske zakonodaje leta 1996, javno koncesijo, kar pomeni da so bile 100% financirane (to pomeni, da so kriti stroški programa, ne pa tudi prostorov, adaptacije...). Pomenilo pa je to tudi, da je v šolah s koncesijo vse do spremembe ZOFVI leta 2002, bil prepovedan konfesionalni verski pouk, medtem, ko v zasebni katoliški gimnaziji v Mariboru, ki je bila ustanovljena po letu 1996, ta prepoved ni veljala. V tem trenutku obstaja tudi 20 zasebnih vrtcev, večina od njih je katoliških. Ni pa doslej ustanovljena še nobena zasebna katoliška osnovna šola.

Vprašanje verskega konfesionalnega pouka v javnih šolah je bilo v tem času predmet številnih polemik in razprav. Vendar je stanje na tem področju praktično isto vse od leta 1991. Verski konfesionalni pouk je v javnih šolah prepovedan. Namesto njega je kot neka kompromisna rešitev (ki pa to sodeč po odzivih predstavnikov Katoliške cerkve to ni), bil v šolskem letu 1999/2000 uveden nekonfesionalni obvezni izbirni predmet Verstva in etika. Pri snovanju tega predmeta Katoliška cerkev praktično ni imela nobenega pomembnega vpliva, zaradi česar se je tudi v celoti distancirala od tega predmeta.

11. Sklep

Predmet poučevanja diplomske naloge je bil raziskovanje vpliva KC na šolski sistem na Slovenskem v obdobju 1867 - 2007. Gre za 140 letno obdobje, v katerem smo Slovenci menjali kar štiri države, preden smo prišli leta 1991 do samostojne Republike Slovenije. Šolski sistem je v tem obdobju prevzemal veliko oblik, bil predmet številnih reform ter seveda tudi predmet številnih političnih bojov različnih interesnih skupin, ki so želela pridobiti odločilen vpliv na vzgojo otrok. Svoj delež v tem boju ima tudi Katoliška cerkev.

Tukaj je potrebno še poudariti, da je iz preučevanega obdobja v času A-O izključeno Prekmurje, ki je v tem času spadalo pod ogrski del države. Prav tako pa predmet mojega raziskovanja ni bilo obdobje v času obeh svetovnih vojn (torej v času 1914-1918 ter 1941-1945).

Pri preverjanju svoje hipoteze sem se pri svoji analizi osredotočil na dva kazalnika: status religijskega pouka v javnih šolah ter status zasebnih katoliških šol. Tam, kjer je bil verski konfesionalni pouk v javnih šolah obvezen, sem predpostavljal, da je vpliv KC na šolski sistem večji kot v zasebnih katoliških šolah (ob predpostavki, da je delež javnih šol večji od deleža zasebnih šol), saj zajame bistveno večji delež učencev, ki se učijo predmet, ki je v pristojnosti KC.

V primeru, da je konfesionalni verski pouk v javnih šolah izbiren, je za proučevanja vpliva KC na šolski sistem potrebno uvesti še dodaten kriterij: koliko učencev je obiskovalo verski konfesionalni (katoliški) pouk v javnih šolah ter delež zasebnih (katoliških) šol. Na tej podlagi dobimo delež učencev, ki obiskuje verski konfesionalni pouk v javnih šolah ter delež učencev, ki obiskuje zasebne katoliške šole. Vendar pa bi ta dodaten kriterij prišel za preverjanje hipoteze v poštev, če bi se v vseh preučevanih obdobjih izkazalo, da ni bil uveden obvezen verski konfesionalni pouk v javne šole ali pa da je bil in je hkrati delež javnih in zasebnih (katoliških) šol približno enak.

Kot se je izkazalo tudi v naši analizi, je bil delež zasebnih šol skozi preučevano obdobje občutljivo manjši v primerjavi z deležem javnih šol.

V primeru, da je verski, konfesionalni pouk prepovedan v javnih šolah in so hkrati dovoljene zasebne katoliške šole, predpostavljam, da je vpliv KC na šolski sistem večji v zasebnem šolstvu.

Kot se je izkazalo, dodatnih kriterijev za potrebe našega raziskovalnega problema ni bilo potrebno uvesti.

Na podlagi analize lahko tako zaključimo, da je Katoliška cerkev imela večji vpliv na javni šolski sistem (v primerjavi z zasebnim delom šolskega sistema) v obdobju

Avstroogrške, po letu 1929 do druge svetovne vojne ter v letih 1945–1952. Edino obdobje, za katero se nisem opredelil o večjem oziroma manjšem vplivu KC v javnem oz. zasebnem delu šolskega sistema, je čas med 1921 – 1929. Za to obdobje nisem uspel pridobiti natančnih podatkov, koliko učencev se je udeleževalo verskega konfesionalnega pouka v javnih šolah, ki je bil v tem času izbiran. Število zasebnih šol je po drugi strani v tem obdobju primerljivo s prejšnjim obdobjem (glej npr. Vovko v Dolinar in drugi 1992: 169). Za obdobje takoj po 2. svetovni vojni do leta 1952 prav tako nimamo natančnega podatka, koliko učencev je obiskovalo verski konfesionalni pouk (lahko podamo približno oceno na podlagi sklepanja iz kasnejših podatkov o obisku župnijske kateheze, ki je bila sicer skozi vso povojno obdobje relativno visoka), vendar pa dejstvo, da so bile ukinjene vse zasebne šole, nas lahko navede k sklepu, da je v obdobju 1945–1952 KC imela večji vpliv v javnem šolskem sistemu. Edina javnoveljavna katoliška šola je v tem obdobju bila Teološka fakulteta. Po letu 1952 pa Katoliška cerkev popolnoma izgubi vpliv na javno šolstvo s tem, ko je verski konfesionalni pouk v javnih šolah prepovedan. Obstajali pa sta sicer 2 zasebni katoliški šoli, ustanovljeni leta 1952 (Vipava) in leta 1976 (Želimje pri Ljubljani), ki pa v tem obdobju nista imeli pravice javnosti. Tudi po osamosvojitvi Katoliška cerkev sicer nima vstopa v javno šolstvo. Dopusčene so sicer izjeme (Zakon o osnovni šoli), vendar gre v tem primeru zgolj za izposojlo šolskih prostorov za župnijsko katehezo, dejansko pa ta pouk ni vključen v šolski sistem (ne piše se v spričevalo, duhovnika za pouk ne plača država...).

Na podlagi analize lahko hipotezo tako zavržemo. Spodaj prikazana tabela 11.1, ki sem jo sestavil na podlagi opredeljenih kazalnikov, prikazuje vpliv KC na šolski sistem v obdobju 1867 – 2007. Kot je pokazala analiza, sem uporabil prilogo A iz teoretičnega modela, ki temelji na predpostavki, da je delež javnih šol večji od deleža zasebnih šol, kar se je izkazalo na podlagi analize.

Obdobja, ki so potemnjena, kažejo na večji vpliv KC na javni šolski sistem na Slovenskem (v primerjavi z zasebnim šolskim sistemom) v obdobju 1867-2007.

Tabela 11.1: Vpliv KC na šolski sistem v obdobju 1867-2007 (primerjava: javne/zasebne šole)

		VERSKI POUK V JAVNIH ŠOLAH		
		izbirni konfesionalni v.p.	Obvezen konfesionalni v.p.	nekonfesionalni v.p. /ukinjen v.p.
ZASEBNE ŠOLE	javna veljavnost zasebnih šol	1921-1929	1867-1918	1991-
	brez javne veljavnosti/ prepovedane zasebne šole	1945 - 1952	1929 -1941 (dovoljene le izjeme pri zasebnih šolah)	1945 -1991

Katoliška cerkev na Slovenskem je imela skozi različna obdobja različen vpliv na šolski sistem pri nas. Na njen položaj v državi in posledično njeno vlogo v šolskem sistemu so vplivali številni dejavniki, vendar najpomembnejši je bil vsekakor družbenopolitični oziroma odnos vsakokratne oblasti do Katoliške cerkve. Tudi Katoliška cerkev je v preučevanem obdobju zavzemala različne pozicije. Od tega, da je vse do začetka 2. svetovne vojne aktivno posegala v politiko, do tega, da je bila po 2. svetovni vojni povsem izolirana iz družbenopolitičnega življenja oz. natančneje, vsako morebitno javno, še bolj politično dejavnost, je povojni režim strogo nadzoroval in preprečeval. KC je po 2. vatikanskem koncilu tudi sama sprejela ustavnopravno ločitev verskih skupnosti od države.

Vendar pa se KC nikoli ni odrekla svoji vlogi na vzgojnoizobraževalnem področju. Še več, predstavniki KC vedno znova poudarjajo, da je poleg pastoralne dejavnosti, ki je seveda temeljna in bistvena, ena izmed prioritete KC tudi njena vloga v vzgojnoizobraževalnem sistemu. Po osamosvojitvi RS je KC veliko pričakovala od nove oblasti. Vseskozi je bila njena želja in težnja po uvedbi konfesionalnega verskega pouka v javno šolstvo. Razprave glede verskega pouka so bile pri nas izredno napete in imele so velik politični naboj. Dejstvo je, da KC v tem segmentu ni uspela praktično v nobeni točki. Je pa oblast odprla šolski sistem tudi za privatne spodbude in tako omogočila nastanek zasebnih šol, zlasti na področju srednješolskega izobraževanja. Država tudi

izdatno financira zasebne šole. Napovedane zakonske spremembe bi naj državno financiranje zasebnih šol še dodatno okrepile.

Nadzor nad šolskim sistemom in s tem nad vzgojo mladine je bil vedno predmet političnih bojev. Gre seveda za vprašanje ideologizacije, ki pa je imela večjo težo predvsem v preteklosti. V sodobnih demokratičnih družbah pa ni več sprejemljivo, da si nad šolskim sistemom kdorkoli prisvaja ideološki monopol. Pa naj si bo to država ali posamezne interesne skupine (tudi KC). To pa ne pomeni, da šola ne sme biti odprta za različne vrednotne nazore. V Sloveniji je pluralizacija vrednotnih sistemov v šolskem prostoru dejansko omogočena z omogočanjem in vzpodbujanjem zasebnega šolstva.

V Evropi poznamo zelo različne ureditve verskega pouka v javnih šolah. Ponekod je ta pouk obvezen (Avstrija, Nemčija), ponekod prepovedan (Francija). Odločitev je pač politična, katera je seveda v vsaki državi drugačna. V Sloveniji je ta trenutek politična odločitev, da verski konfesionalni pouk nima vstopa v javno šolo. Vsak poskus uvedbe verskega konfesionalnega pouka je vedno doživel ostro nasprotovanje (dela) javnosti. Zakaj je temu tako, v tem trenutku niti ni tako pomembno. Vse dokler bo takšno razpoloženje v slovenski javnosti (politični in civilni), ko ta možnost bolj razdvaja kot združuje, verski konfesionalni pouk nima realnih možnosti v javnem šolstvu. Po besedah državne sekretarke na Ministrstvu za šolstvo in šport (Šverc 2007) ta zgodba »še ni zaključena«. Dejstvo je, kot pravi Šverčeva, da nekonfesionalni verski pouk Verstva in etika ni dosegel pričakovanih rezultatov. Za ta predmet se namreč odloča zelo malo šol. Po podatkih Ministrstva za šolstvo in šport¹¹ v letošnjem šolskem letu 2006/2007 obiskuje izbirni nekonfesionalni predmet Verstva in etika 1774 učencev zadnje triade osnovne šole. Vprašanje je, kakšen kompromis je sploh možen. Eden izmed teh je lahko v tem, da strokovnjaki posameznih verskih skupnosti sodelujejo z ostalimi strokovnjaki pri pripravi učnih načrtov, pri čemer se doseže nek konsenz (kar je po izkušnjah sodeč že sam po sebi velik problem). Tudi država bi bila tista (in ne posamezna verska skupnost), ki bi določila učitelje za poučevanje predmeta. Ali je realno pričakovati kdaj v prihodnosti tudi to rešitev, je seveda težko napovedati. Je pa dejstvo, da bo to možno le, ko bo politična volja in ko se na KC ne bo gledalo kot na nekoga, ki je nevaren in pomeni

¹¹ Podatek sem dobil na Sektorju za osnovno šolstvo (Ministrstvo za šolstvo in šport) po telefonskem pogovoru, dne 7. maja 2007

kakršnokoli grožnjo, ampak na nekoga, ki je del civilne družbe in lahko slovenskemu šolskemu prostoru prinese dodano vrednost. Za to pa je potreben čas in trud z obeh strani. Po besedah dr. Štuheca (2007) tudi ni za pričakovati, da bi se vprašanje verskega pouka v tem mandatu vlade sploh odpiralo.

Nenazadnje pa je pomembno, da se na šolski sistem in njegovo vlogo v družbi gleda predvsem z vidika koristi njegovih neposrednih uporabnikov: učencev, dijakov, študentov.

12. LITERATURA

1. Bahovec, Irena ur. (1993): *Ustava in šolski zakoni*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
2. Bergant, Milica (1958): *Poizkusi reforme šolstva pri Slovencih 1919–1929, od prevrata do uvedbe diktature*. Ljubljana: Pedagoška knjižnica 10.
3. Bizilj, Ljerka (1991): *Cerkev v policijskih arhivih*. Ljubljana: Samozaložba.
4. Divjak, Milan (1995): *Šola, morala, cerkev na Slovenskem: pota in stranpota laičnega moralnega in družboslovnega pouka v osnovni šoli na Slovenskem: 1869-1941*. Ljubljana: Enotnost.
5. Ferjan, Marko (1999): *Organizacija izobraževanja*. Kranj: Založba Moderna organizacija v okviru FOV.
6. Flere, Pavle (1929): *Zakon o narodnih šolah s kratko razlago in stvarnim kazalom ter z dodatkom predpisov drugih zakonov, ki so v zvezi z zakonom o narodnih šolah*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna v Ljubljani.
7. Gaber, Slavko in Zdenko Kodelja (1990): *Verouk v šole?!*, zbornik. Ljubljana: Krt & Zamorc: Šolsko polje 4.
8. Kerševan, Marko (1990): *Evropa in verski pouk v šolah*. V Slavko Gaber, Zdenko Kodelja (1990): *Verouk v šole?!*, zbornik, 37–56. Ljubljana: Šolsko polje 4.
9. Kerševan, Marko (2005): *Svoboda za cerkev, svoboda od cerkve: Cerkev in sodobna družba*. Ljubljana: Sophia.
10. Kodelja, Zdenko (1995): *Laična šola pro et contra*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
11. Krek, Janez ur. (1997): *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2. natis.
12. Kušej, Gorazd (1972): *Verske skupnosti v SR Sloveniji in njihov pravni položaj*. V R. Mejak, (ur.): *Šola in religija, zbornik razprav, 98–111*. Ljubljana: Zavod za šolstvo SR Slovenije.
13. Macuh, Bojan (2001): *Med veroukom in moralno vzgojo*. Radovljica: Skriptorij KA.

14. Melik, Vasilij (1970): *Slovenci in »nova šola«*. V Vlado Schmidt, Vasilij Melik in France Ostanek (ur.): *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, 31–63. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
15. Orehar, Metoda (2000): *Svoboda religije proti ločitvi države in religije*. V Lovro Šturm (ur.): *Cerkev in država: pravna ureditev razmerja med državo in cerkvijo*, 17–62. Ljubljana: Nova revija.
16. Ostanek, France (1999): *Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774 do 1963*. V Marjetka Balkovec Debevec (ur.): *Šolska kronika (številka 1), Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 51–72. Ljubljana: Glasilo Slovenskega šolskega muzeja.
17. Pangerl, Viljem (1991): *Cerkev v Sloveniji po drugi svetovni vojni*. V Metod Benedik (ur.): *Zgodovina cerkve na Slovenskem*, Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 235–252. Celje: Mohorjeva družba.
18. Potočnik, Vinko (2001): *Vodstvo cerkve*. V Peter Kvaternik (ur.): *V prelomnih časih: rezultati mednarodne raziskave Aufbruch (1995–2000): Cerkev na Slovenskem v času komunizma in po njem (1945–2000)*, 93–111. Ljubljana: Družina: Teološka fakulteta.
19. Prepeluh, Urška in Lovro Šturm (2004): *Pregled veljavne slovenske pravne ureditve*. V Lovro Šturm, Simona Drenik, Urška Prepeluh: *Sveto in svetno. Pravni vidiki verske svobode*, 113–178. Celje: Mohorjeva družba Celje.
20. Rode, Franc (2001): *Stati inu obstatu*. Ljubljana: Družina.
21. Roter, Zdenko (1976): *Katoliška cerkev in država v Jugoslaviji 1945–1973*. Ljubljana: Cankarjeva založba v Ljubljani.
22. Sagadin, Janez (1970): *Kvantitativna analiza razvoja osnovnega šolstva na Štajerskem, Kranjskem in Primorskem po uveljavitvi osnovnošolskega zakona iz leta 1869 ter kvantitativni prikaz osnovnega šolstva v poznejši Dravski banovini*. V Vlado Schmidt, Vasilij Melik, France Ostanek (ur.): *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, 65–169. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
23. Schmidt, Vlado (1970): *Osnovna šola in osnovnošolska zakonodaja pred sto leti*. V Vlado Schmidt, Vasilij Melik in France Ostanek (ur.): *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, 9–30. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.

24. Smole, Jože (1991): *Socialistična zveza in verske skupnosti*. V Bizilj Ljerka: Cerkev v policijskih arhivih, 158–164. Ljubljana: Samozaložba.
25. Strmčnik, Franc (1970): *Razvoj izobraževanja osnovnošolskega učiteljstva na Slovenskem v obdobju od leta 1869 do razpada Avsto-Ogrske*. V Vlado Schmidt, Vasilij Melik in France Ostanek (ur.): *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, 9–30. Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
26. Drenik, Simona in Lovro Šturm (2004): *Primerjalno pravni prikaz ureditve v Evropi*. V Lovro Šturm, Simona Drenik in Urška Prepeluh: *Sveto in svetno. Pravni vidiki verske svobode*, 61–112. Celje: Mohorjeva družba.
27. Šverc, Magdalena (1999): *Teoretična izhodišča za uvajanje religijske vzgoje in izobraževanja v slovenski šolski sistem*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Družina.
28. Vilfan, Sergij (1992): *Državno versko pravo*. V France M. Dolinar, Joža Mahnič in Peter Vodopivec: *Cerkev, kultura in politika 1890-1941*, 9–20. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani.
29. Vovko, Andrej (1991): *Oris šolske dejavnosti slovenskih katoličanov v dobi dozorevanja slovenskega naroda*. V Metod Benedik (ur.): *Zgodovina cerkve na Slovenskem*, Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 357–365. Celje: Mohorjeva družba.
30. Vovko, Andrej (1992): *Slovensko katoliško šolstvo v letih 1918–1941*. V France M. Dolinar, Joža Mahnič in Peter Vodopivec: *Cerkev, kultura in politika 1890–1941*, 167–176. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani.
31. Vovko, Andrej (2002): *Navzočnost cerkve v šolstvu*. V Metod Benedik, Janez Juhant in Bogdan Kolar (ur.): *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju*, 369–386. Ljubljana: Družina.
32. Vovko, Andrej (2006): *Slovenska šola skozi zgodovino*. V Božidar Založnik (ur.): *Slovensko šolstvo*, 27–43. Nova Gorica: Educa.

13. VIRI

33. Avstrijski državni zbor (1895): *Zakon o javnih ljudski šolah*, 13–55. Laibach: Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem.
34. Babič, Mateja, Dejan Pušenjak in Grega Repovž (1999): Zadnja beseda Drnovšku. *Delo*, 19. 11., 2.
35. D. P. (1998): Prelomnica v odnosih s Cerkvijo. *Delo*, 7. 7., 1.
36. D. Z. (1997): Prvo srečanje nove cerkveno–vladne komisije. *Delo*, 21. 10., 2.
37. Dokument 26 (1958): Številčni pregled šolskih otrok, ki obiskujejo verouk in socialni sestav njihovih staršev. V Mikola Milko (ur.): *Religija, cerkev in šola v dokumentih občinskih komitejev ZKS Zgodovinskega arhiva Celje*, 142. Prva knjiga: Občinski komiteji ZKS celjskega območja. Celje: Samozaložba Milko Mikola.
38. Dokument 61 (1959): Poročilo o verouku in o odnosu učiteljstva do cerkve. V Milko Mikola (ur.): *Religija, cerkev in šola v dokumentih občinskih komitejev ZKS Zgodovinskega arhiva Celje*, 25–26. Druga knjiga: Občinski komiteji ZKS Posavja in Zasavja. Celje: Samozaložba Milko Mikola.
39. Dokument 71 (1966): Program dela komisije za verska vprašanja za leto 1966. V Milko Mikola (ur.): *Religija, cerkev in šola v dokumentih občinskih komitejev ZKS Zgodovinskega arhiva Celje*, 60–61. Druga knjiga: Občinski komiteji ZKS Posavja in Zasavja. Celje: Samozaložba Milko Mikola.
40. Dokument 8 (1965): Seznam učencev, ki posečajo verouk. V Milko Mikola (ur.): *Religija, cerkev in šola v dokumentih občinskih komitejev ZKS Zgodovinskega arhiva Celje*, 45. Prva knjiga: Občinski komiteji ZKS celjskega območja. Celje: Samozaložba Milko Mikola.
41. Grgič, Jožica (1997): Dr. Franc Rode. *Delo*, 8. 3., 31.
42. INTERNET 1: Državni zbor RS (1976): *Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti v Republiki Sloveniji*. Dostopno na http://www.uvs.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/ (4. april 2007).
43. INTERNET 2: Državni zbor RS (1991): *Ustava RS*. Dostopno na <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=27&showdoc=1> (7. maj 2007).

44. INTERNET 3: Državni zbor RS (1996): *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199612&stevilka=567> (4. april 2007).
45. INTERNET 4: Državni zbor RS (2002): *Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2002108&stevilka=5313> (4. april 2007).
46. INTERNET 5: Državni zbor RS (2001): *Odločba o ugotovitvi skladnosti četrtega odstavka 72. člena zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja z ustavo in o ugotovitvi neskladnosti tretjega odstavka 72. člena zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja z ustavo*. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2001101&stevilka=4923> (16. februar 2007).
47. INTERNET 5: Ministrstvo za šolstvo in šport: *Seznam zasebnih vrtcev v RS*. Dostopno na: http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/predsolska_vzgoja/seznam_vrtcev_v_sloveniji/ (7. maj 2007).
48. INTERNET 6: Državni zbor RS (2007): *Zakon o verski svobodi*. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/ulonline.jsp?urlid=200714&dhid=87534> (7. maj 2007).
49. INTERNET 7: Ministrstvo za šolstvo in šport: *Shema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji 2006/2007*. Dostopno na: http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/izobrazevanje_v_sloveniji/ (7. maj 2007).
50. INTERNET 8: Vlada RS (2005): *Sklep vlade RS o ustanovitvi Komisije Vlade Republike Slovenije za reševanje odprtih vprašanj verskih skupnosti*. Dostopno na: http://www.vlada.si/index.php?&i1=UVI&i2=slo&i3=1&i4=dsjv&i5=ter_dvl;lst_021&i10=artic&i12=CE0D54A1816F24E4C1256F9D00577C06&i15=on&j1=utf-8&j2=content&j3=gids&j4 (7. maj 2007).
51. Ivelja, Ranka (1996): Med pogajanji in pogajanj. *Dnevnik*, 4. 10., 3.

52. Ivelja, Ranka (1997): Novi nadškof dr. Franc Rode! *Dnevnik*, 6. 3., 3.
53. Klasinc, Janja (1996): Cerkev in vlada spet za skupno mizo po desetih mesecih. *Republika*, 29. 3., 3.
54. Koprivc, Jak (1997): Cerkev in država. *Tednik*, 27.3., 14.
55. Košnjek, J. (5.2.1999): Država sedaj čaka na pobude Cerkve. *Gorenjski glas*, 5. 2., 2.
56. Kovačič, Bojan (1997): Če je kaj slovenskega, je to Cerkev. *Demokracija*, 20. 3., 2.
57. Krivic, Matevž (1999): Ponavljanje »Ogleja«. *Mladina*, 22. 11., 18.
58. M.S. (1995): Vlada želi vsiliti svoje rešitve. *Slovenec*, 14. 6., 4.
59. Mlinarič, Urška (1998): Sporna je privolitev staršev. *Večer*, 26. 8., 5.
60. Mlinarič, Urška (2004): Verski pouk namesto izbirnega predmeta? *Večer*, 26. 2., 3.
61. Natlačen, Tomaž S. (2001): Čigave trditve so resnične. *Delo*, 14. 4., 2
62. Natlačen, Tomaž S. (2001): Besedilo vatikanskega sporazuma. *Delo*, 11. 12., 3.
63. Natlačen, Tomaž S. (2001): Korak naprej v odnosih med državo in cerkvijo. *Delo*, 11. 12., 1.
64. Partlič, Slava (1995): Vlada ugotavlja, da se je položaj Cerkve zadnja leta močno izboljšal. *Delo*, 14. 6., 3.
65. Puc, Ivan (1997): Muke po liberalcih. *Mag*, 3. 9., 23.
66. Puc, Ivan (2001): Sveti šolski prostor. *Mag*, 19. 12., 24.
67. Pušenjak, Dejan (1999): Nadškof Rode: »Nov začetek za Cerkev!« *Delo*, 8. 11., 2.
68. R. I., V. R. (1997): Prvi skupni sestanek komisije za reševanje odprtih vprašanj RKC. *Dnevnik*, 21. 10., 4.
69. Radio Slovenija1 (1996): *Radijski dnevnik*, 2. 10.
70. Radio Slovenija1 (1997): *Dogodki in odmevi*, 30. 5.
71. Radio Slovenija1 (1997): *Druga jutranja kronika*, 20. 1.
72. RI (1998): »Jasen signal države«. *Dnevnik*, 20. 10., 4.
73. Roglič, Meta in Sonja H. Vogrič (2001): Bog nam pomagaj! *Dnevnik*, 15. 12., 24.
74. Skupščina SR Slovenije (1976): *Zakon o pravnem položaju verskih skupnosti v SR Sloveniji*. Ljubljana: Slovensko duhovniško društvo.

75. Slovenska škofovska konferenca (2001): *Izberi življenje*. Sklepni dokument Plenarnega zbora Cerkve na Slovenskem. Interno gradivo.
76. Slovenski škofje (1998): Kakršna bo šola, takšna bo prihodnja podoba slovenskega naroda. Pastirsko pismo ob začetku šolskega leta 1998/99. *Družina*, 20. 9., 7.
77. Strokovni svet RS za splošno izobraževanje (1998): *Zapisnik 23. seje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 17. 12. Interno gradivo.
78. Štefanič, Bogomir ml. (1996): »Ne potrebujemo nagrade za politično všečno držo«. *Družina*, 4. 2., 7.
79. Štefanič, Bogomir ml. (2000): Sporazum bo šel na dva naslova. *Družina*, 19. 3., 2.
80. Štuhec, Ivan (1997) : *Cerkev in šolska zakonodaja*. Interno gradivo.
81. TV SLO 1 (1995): *Tednik*, 4. 5.
82. TV SLO1 (1995): *Dnevnik*, 24. 7.
83. TV SLO1 (1999): *Odmevi*, 1. 2.
84. Vogrič, Sonja H. (2003): Ustavno sodišče je odločilo: sporazum s Svetim sedežem ni protiušten. *Dnevnik*, 26. 11., 1.
85. Zajec, Diana (1997): Voditelja vlade in cerkve sta odprla zamrli dialog. *Delo*, 8. 7., 2.
86. Žerdin, Ali H. (1999): Bolj vatikanski od Vatikana. *Mladina*, 29. 11., 16.
87. Žerdin, Ali H. (1999): Slovenija pod Svetim sedežem. *Mladina*, 22. 11., 16.

OSTALI VIRI

88. Intervju z dr. Alenko Šverc, državno sekretarko na Ministrstvu za šolstvo in šport. 4. 5. 2007.
89. Intervju z dr. Ivanom Štuhecom, izrednim profesorjem na Teološki Fakulteti. 6. 5. 2007.

14. PRILOGE

Priloge A-C so tabele, ki prikazujejo vpliv KC na šolski sistem na podlagi obeh opredeljenih kazalnikov (statusa verskega pouka v javnih šolah in statusa zasebnih šol)

Priloga A: večji delež javnih šol

ZASEBNE ŠOLE	VERSKI POUK V JAVNIH ŠOLAH			
		Izbirni konfesionalni v.p.	obvezen konfesionalni v.p.	Nekonfesionalni v.p. /ukinjen v.p.
	javna veljavnost zasebnih šol	Dodaten kriterij	-	+
	brez javne veljavnosti/ prepovedane zasebne šole	-	-	ni vpliva

Priloga B: enak delež javnih in zasebnih (katoliških) šol

ZASEBNE ŠOLE	VERSKI POUK V JAVNIH ŠOLAH			
		Izbirni konfesionalni v.p.	obvezen konfesionalni v.p.	Nekonfesionalni v.p. /ukinjen v.p.
	javna veljavnost zasebnih šol	Dodaten kriterij	Enak vpliv	+
	brez javne veljavnosti/ prepovedane zasebne šole	-	-	ni vpliva

Priloga C: večji delež zasebnih (katoliških) šol

ZASEBNE ŠOLE	VERSKI POUK V JAVNIH ŠOLAH			
		Izbirni konfesionalni v.p.	obvezen konfesionalni v.p.	Nekonfesionalni v.p. /ukinjen v.p.
	javna veljavnost zasebnih šol	+	+	+
	brez javne veljavnosti/ prepovedane zasebne šole	-	-	ni vpliva

Legenda

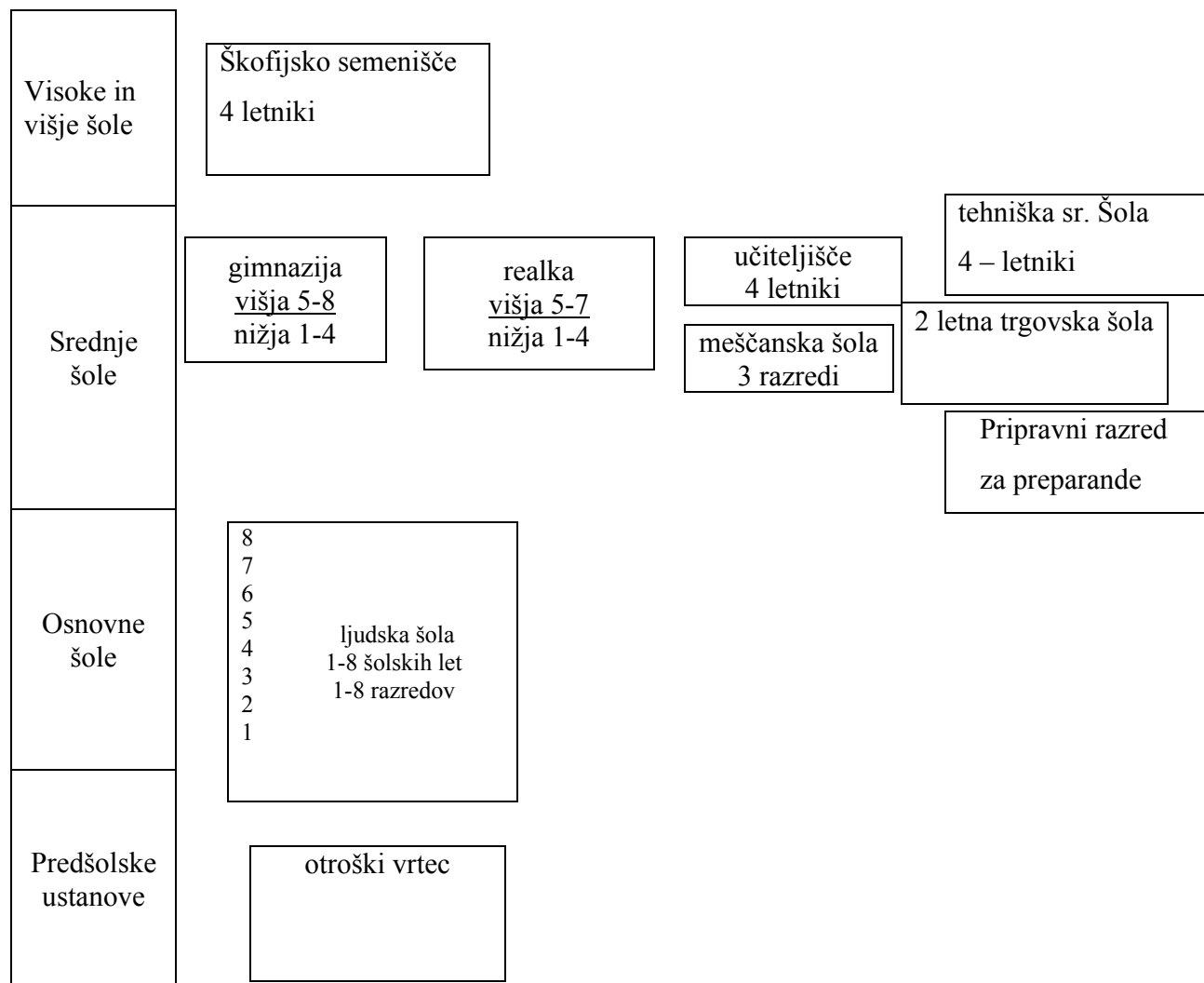
+ večji vpliv KC preko zasebnih šol

- večji vpliv KC preko javnih šol oz. manjši vpliv KC preko zasebnih šol

Dodaten kriterij: za definiranje vpliva je potrebno uvesti še dodaten kriterij (delež učencev, ki obiskujejo izbirni konfesionalni verski pouk)

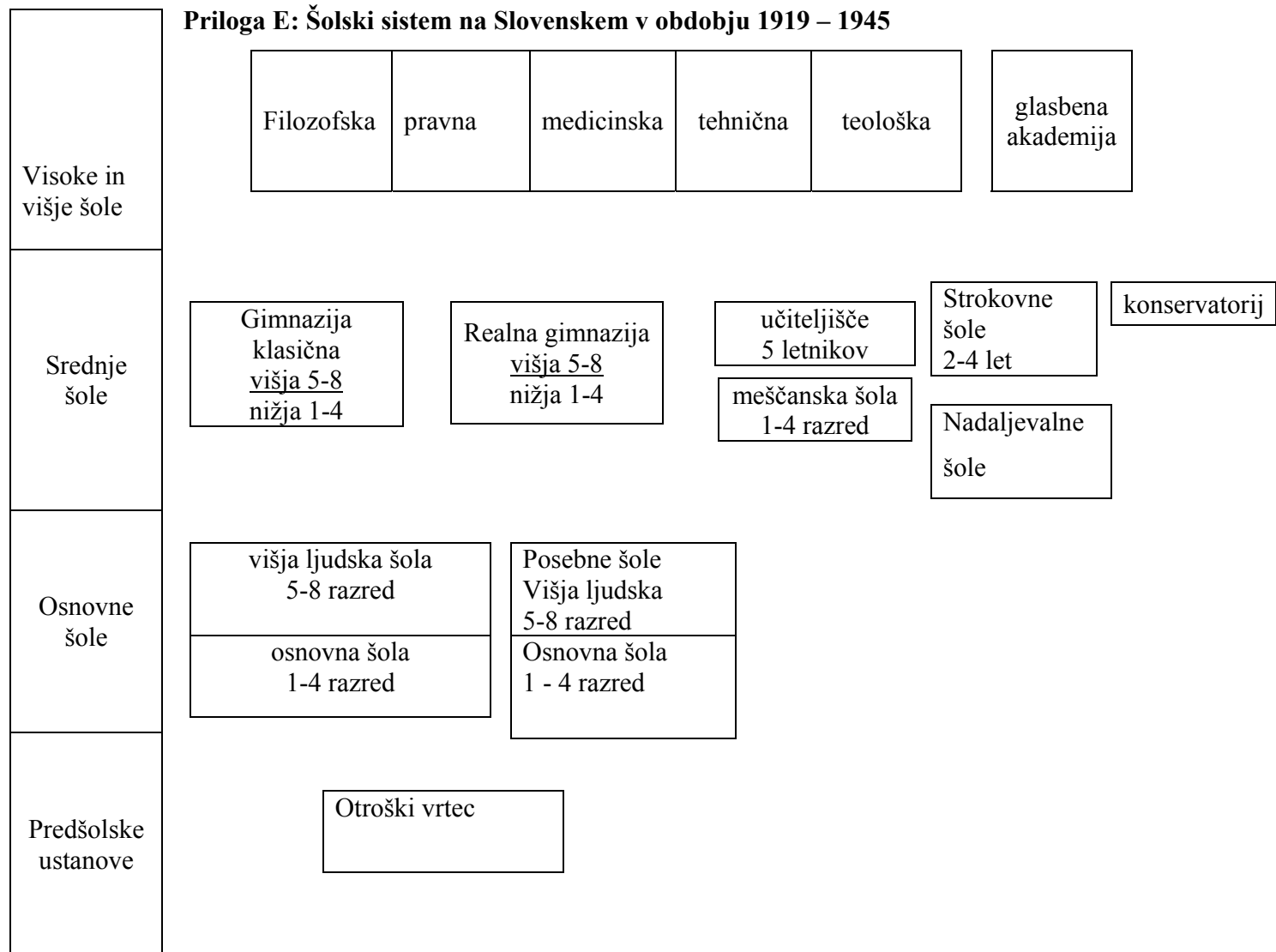
Ni vpliva: KC nima nikakršnega vpliva ne na javni del kot tudi ne na zasebni del šolskega sistema

Priloga D: Šolski sistem na Slovenskem v obdobju 1870 – 1918

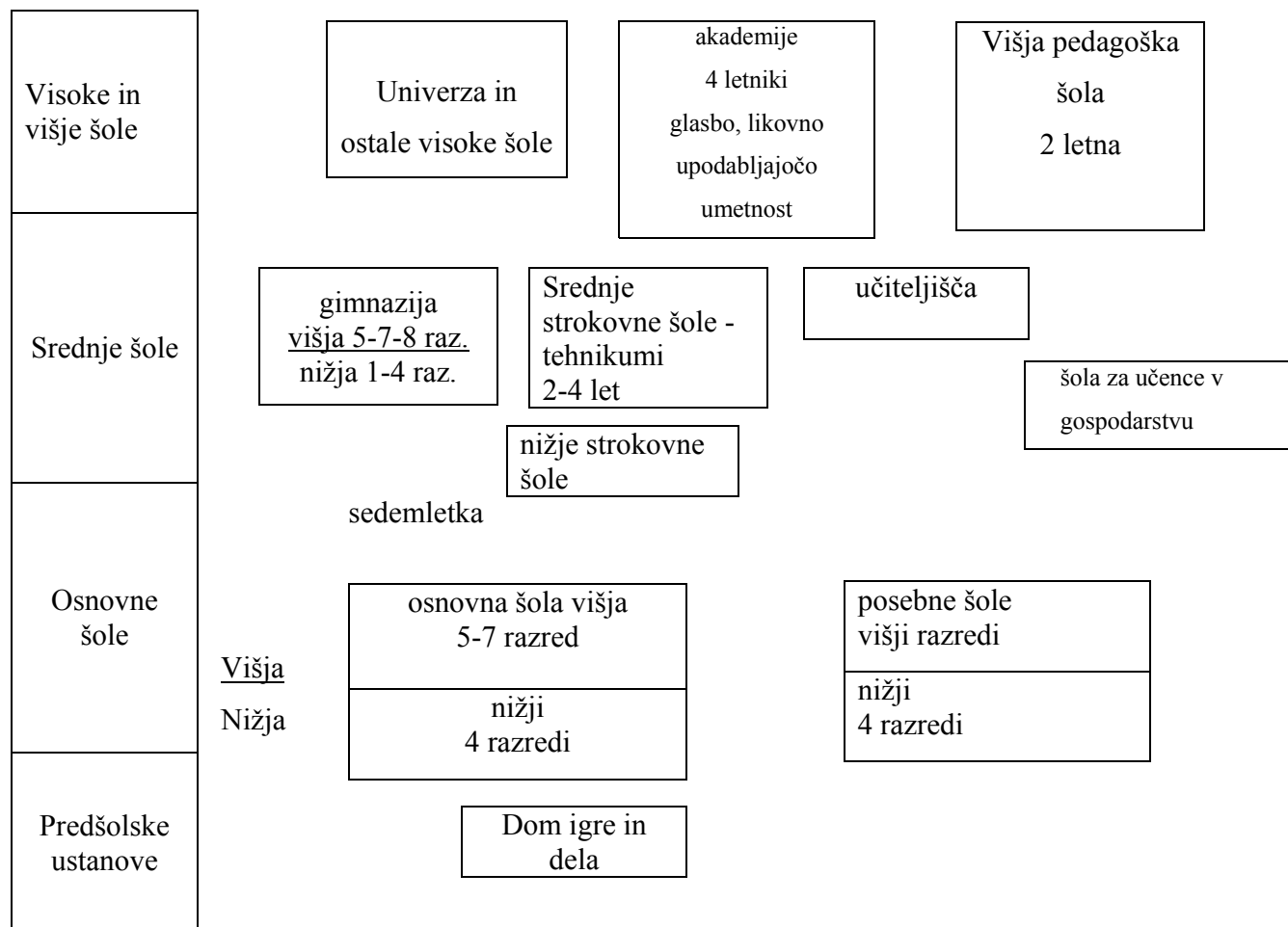
Vir: Ostanek, France (1999): *Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774 do 1963*. V Marjetka Balkovec Debevec (ur.): *Šolska kronika* (številka 1), Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, 69. Ljubljana: Glasilo Slovenskega šolskega muzeja.

Priloga E: Šolski sistem na Slovenskem v obdobju 1919 – 1945

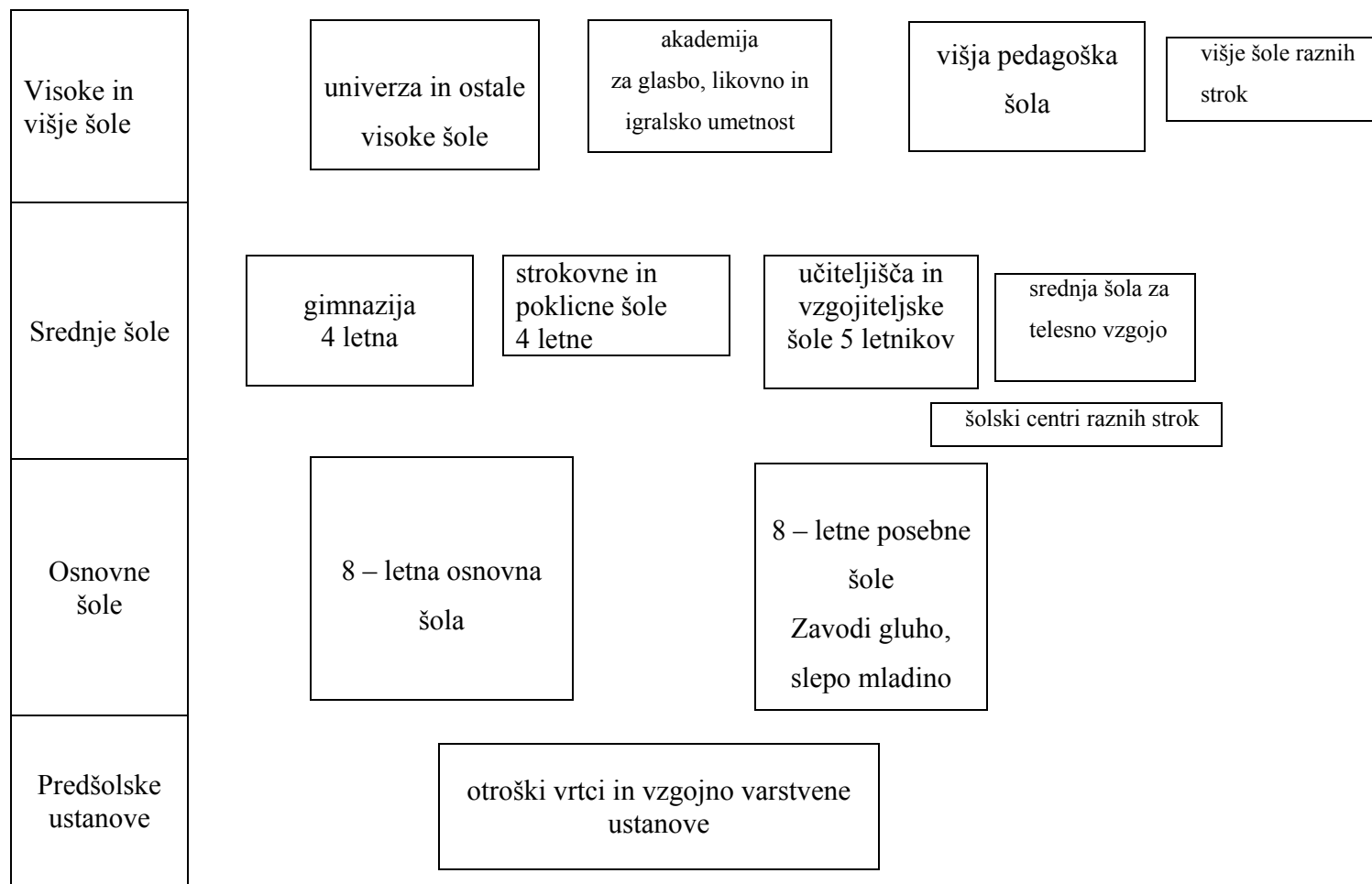
Vir: Ostanek, France (1999): *Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774 do 1963*. V Marjetka Balkovec Debevec (ur.): *Šolska kronika* (številka 1), Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, 69. Ljubljana: Glasilo Slovenskega šolskega muzeja.

Priloga F : Šolski sistem na Slovenskem od 1946 – 1951

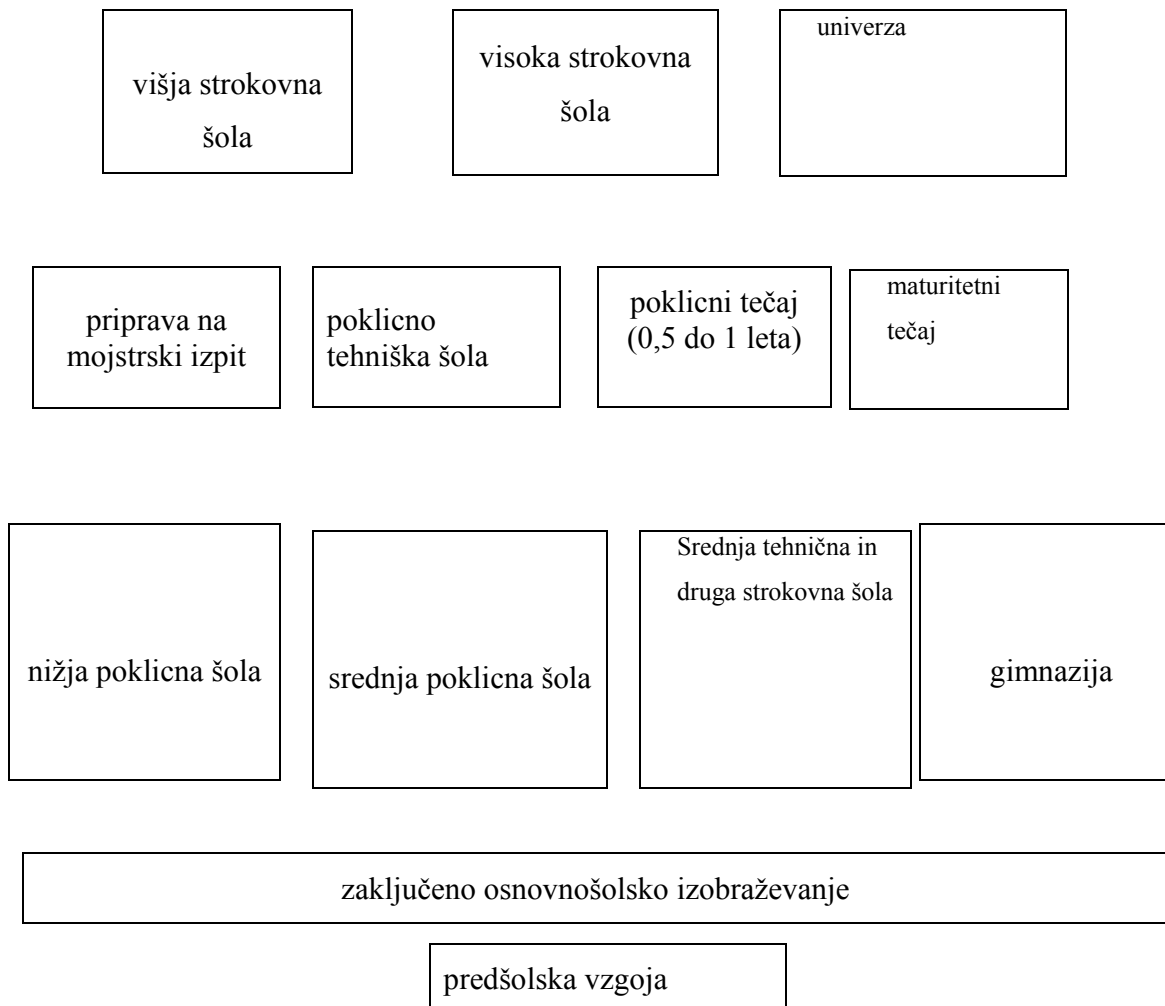
Vir: Ostanek, France (1999): *Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774 do 1963*. V Marjetka Balkovec Debevec (ur.): *Šolska kronika* (številka 1), Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, 71. Ljubljana: Glasilo Slovenskega šolskega muzeja.

Priloga G: Šolski sistem na Slovenskem v šolskem letu 1962-1963

Vir: Ostanek, France (1999): *Šolski sistemi na Slovenskem v obdobju 1774 do 1963*. V Marjetka Balkovec Debevec (ur.): *Šolska kronika* (številka 1), Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, 72. Ljubljana: Glasilo Slovenskega šolskega muzeja.

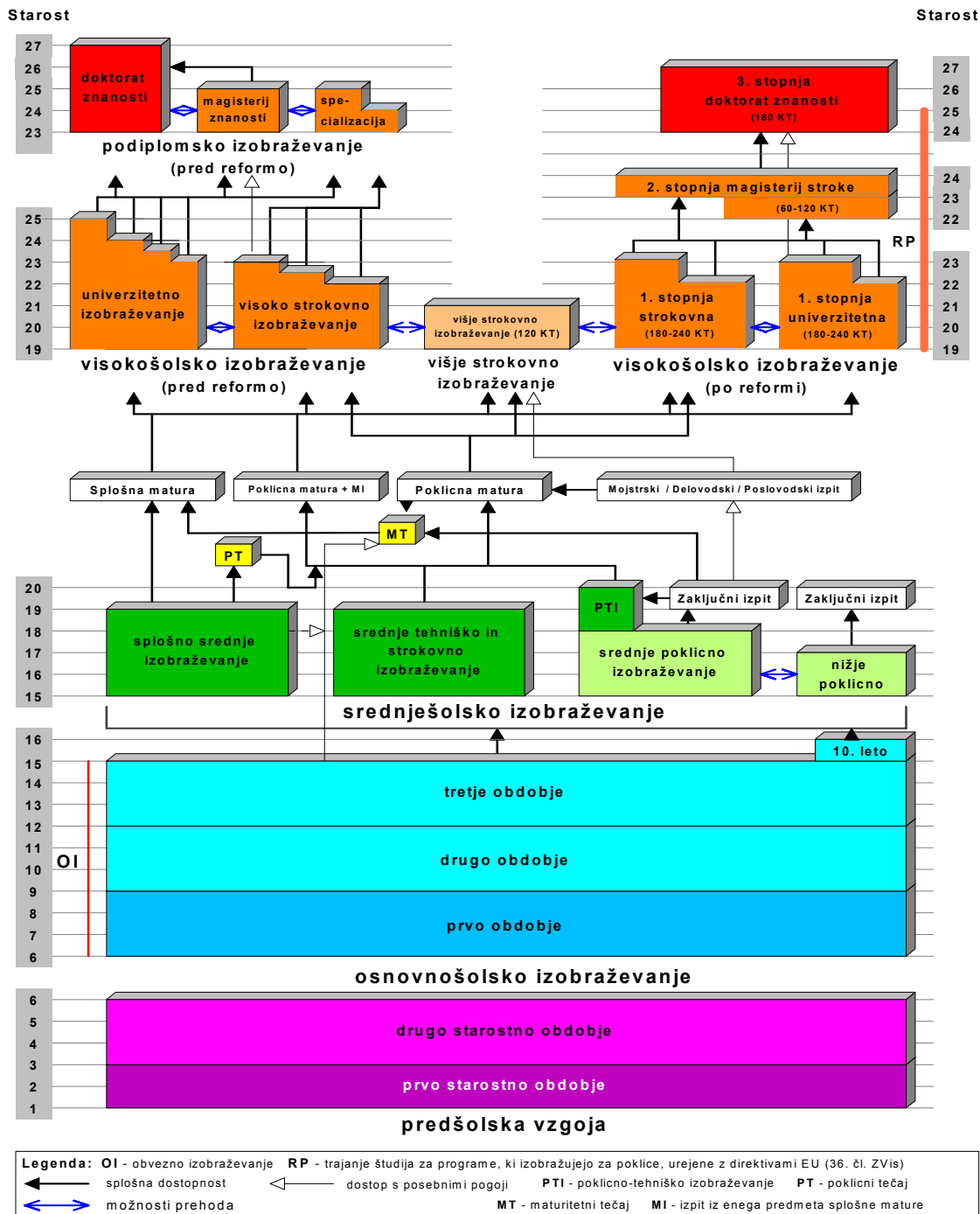
Priloga H: Šolski sistem v RS po sprejetju zakonodaje l. 1996

90. Vir: Ferjan, Marko (1999): *Organizacija izobraževanja*, 49. Kranj: Založba Moderna organizacija v okviru FOV.

Priloga I: Šolski sistem v Republiki Sloveniji v šolskem letu 2005/06

Zgradba vzgoje in izobraževanja v Sloveniji 2005/06

Vir: Ministrstvo za šolstvo in šport: *Shema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji 2006/2007*. Dostopno na: http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/izobrazevanje_v_sloveniji/ (7. maj 2007).